STUDII ȘI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. P. R. Centrul de Cercetări Antropologice

1

TOMUL 2

1965

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Pc. 640 - 2 https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

P.I. 458

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil: — prof. univ. dr. OLGA NECRASOV, membru corespondent al Academiei R.P.R.

Redactor responsabil adjunct: — V. V. CARAMELEA

Membri:
— Acad. St.-M. MILCU
— prof. I. G. RUSSU
— SUZANA POP
— D. NICOLAESCU-PLOPȘOR
— MARIA CRISTESCU

Secretar de redacție: — ELENA RADU

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, București, Căsuța poștală 134—135, sau la reprezentanții săi din străinătate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

Tomul 2, nr. 1 1965

SUMAR

Studii

Pag.

ŞT.-M. MILCU, Cercetarea antropologică complexă 3

Paleoantropologie

OLGA NECRASOV, Date antropologice noi asupra populaţiei culturii neolitice Starcevo-Criş 9
OLGA NECRASOV şi MARIA BULAI-ŞTIRBU, Unele aspecte ale vieţii triburilor neolitice din zona subcarpaţilor orientali 19
M. CRISTESCU, SERAFINA SANDU-ANTONIU şi RACHEL KLÜGER, Studiul antropologic al scheletelor de la Cioinagi-Bălinteşti 29
O. NECRASOV şi D. BOTEZATU, Contribuţie la studiul antropologic al avarilor 43
D. NICOLAESCU-PLOPŞOR, Studiu antropologic asupra osemintelor umane din mormîntul de călăreţ de la Tîrgşor 51
ALEXANDRA BOLOMEY, Studiul osteologic al calului din mormîntul de călăreţ de la Tîrgşor 63
IOANA POPOVICI, Cimitirul feudal de la Turnu-Severin 69

Antropologie contemporană

TH. ENĂCHESCU şi NATALIA HARASIM, Contribuţii la determinarea faciesului craniologic al populaţiilor actuale de pe teritoriul R.P.Române 79
H. DUMITRESCU, MARTA CIOVÎRNACHE, TATIANA DRĂGHICESCU şi R. CĂNCIULESCU, Structura antropologică a populaţiei unei aşezări rurale din cîmpia Blahniţei : satul Rogova 95
TATIANA DRĂGHICESCU, Constantele biochimice ale unui eşantion de muncitori de la minele Drăgana şi Valea Podului—Berivoeşti (nota I) 107
MARIA TIBERA-DUMITRU, MARIA MORŢUN şi TATIANA DRĂGHICESCU, Constantele biochimice în zona de deal din Oltenia 113
MARIA CRISTESCU, M. GRAMATOPOL-ROŞCA, E. RADU şi L. TALLER, Consideraţii asupra variabilităţii unor caractere în raport cu vîrsta cronologică şi cea fiziologică la fete 121
MARTA CIOVÎRNACHE, Biotipul unei populaţii de munte 141

Antropologie socială, demografică şi culturală

V. V. CARAMELEA, O cercetare complexă, interdisciplinară de antropologie fizică, socială şi culturală asupra unor grupuri de mineri şi muncitori forestieri şi agricultori (I) 131

Metodologie

SUZANA GRINŢESCU-POP, TH. ENĂCHESCU şi VL. GEORGESCU, Morfograma taxonomică. I. Dimensiuni 151

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CERCETAREA ANTROPOLOGICĂ COMPLEXĂ

DE

ACAD. ŞT.-M. MILCU

Metodica de cercetare în antropologie a constituit pentru noi o preocupare permanentă, fenomen pe deplin justificat, dacă ţinem seama de caracterul complex al antropologiei, situată la frontiera dintre ştiinţele naturii şi cele sociale.

Se ştie că metodica unei ştiinţe este determinată şi de concepţia teoretică care o prezidează. Alegerea metodelor şi tehnicilor de cercetare ne arată şi în antropologie strînsa legătură dintre orientarea investigaţiilor şi metodică.

Adoptînd concepţia despre antropologie ca o ştiinţă biologică-socială, am fost obligaţi să folosim o metodă complexă, capabilă să pună în evidenţă particularităţile biologice, istorice, demografice ş.a. ce definesc o populaţie.

Asemenea probleme s-au pus pentru noi în 1950, cînd Centrul de cercetări antropologice, pe atunci Institutul de antropologie, a trecut în sistemul de institute ale Academiei. Trebuia rezolvată de urgenţă orientarea cercetărilor de antropologie şi alegerea metodelor necesare pentru realizarea ei.

Au trecut de atunci aproape 15 ani, în care Centrul de cercetări antropologice a străbătut un drum dificil, interesant din multe puncte de vedere şi optimist ca perspective. În această perioadă s-a elaborat o metodă legată strîns de concepţia teoretică care ne-a condus în cercetările noastre de antropologie, care din multe puncte de vedere are un caracter propriu şcolii româneşti. Este vorba, în primul rînd, de metoda complexă de investigare, caracterizată prin utilizarea de echipe de specialişti cu formaţie diferită, care aplică metode diferite de cercetare, acţionînd concomitent asupra unui grup de populaţie cu intenţia de a o defini din punct de vedere antropologic. Adoptarea unei metode complexe de cercetare reflectă, de fapt, concepţia noastră teoretică despre complexitatea reprezentării antropologice a unei populaţii şi despre imposibilitatea de a o cunoaşte

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

folosind o metodă unică. Această metodă complexă ne obligă să integrăm aspectele biologice care sînt esenţiale în cercetarea antropologică cu factorii de mediu natural, social, istoric şi de producţie.

★

1. *Prima metodă este cea antropo-biologică*, realizată cu un complex de tehnici. Antropologul este obligat tradiţional să facă o investigare morfologică pe baza anatomiei omului, servindu-se de antropometrie, de ectoscopie, de fiziologie, de dactiloscopie, de fotografia antropologică ş.a.

Caracterul specific al acestor tehnici este binecunoscut. Nimeni n-ar îndrăzni să facă o cercetare antropologică dacă nu ar cunoaşte tehnicile citate şi nu le-ar stăpîni, aplicîndu-le cu competenţă pe indivizi şi colectivitate.

Tot investigării specific antropologice, de ordin biologic, îi aparţine şi investigarea fiziologică, mai puţin utilizată pînă într-un trecut apropiat în antropologie.

Am considerat indispensabilă metoda morfologică şi am făcut eforturi s-o aplicăm cît mai corect, dar în acelaşi timp am căutat să o depăşim atît în investigare cît şi în interpretare.

Am căutat să introducem şi investigarea fiziologică cu obiectiv antropologic, deşi am fost conştienţi de marile dificultăţi pe care le implică aplicarea ei în studiul unei populaţii. Un exemplu de început în această direcţie îl constituie studiul endocrinologic şi biochimic al unor grupe de populaţie, aşa cum a fost făcut în cercetările din Ţara Haţegului şi îndeosebi în satul Bătrîna. În ultima monografie a fost comunicată, pentru prima dată în literatura antropologică românească, o cercetare fiziologică endocrină şi biochimică.

A folosi biochimia în cercetarea antropologică apare mai mult decît îndrăzneţ. În populaţia satului Bătrîna s-au cercetat glicemia, colesterolul, calciul şi proteinele. Rezultatele obţinute în această investigare biochimică pe un colectiv de populaţie normală cu alte obiective decît cercetarea din clinică sînt de cel mai mare interes.

Este posibil ca antropologia să se dirijeze în viitor mai frecvent şi spre acest tip de cercetare în care se reflectă adaptarea omului la condiţiile de viaţă naturale şi sociale. La nivel biochimic se pot culege elemente caracteristice pentru metabolismul populaţiei respective, ca factor hotărîtor în ontogeneza şi habitusul unei populaţii. Cu surpriză am găsit la populaţia celor două sate, situate la o altitudine diferită cu aproximativ 500 de metri, glicemia şi colesterolul în cantitate polar opuse. Acest fenomen ne arată că, pe lîngă caracterele morfologice şi fiziologice ale populaţiei celor două sate, există şi particularităţi biochimice, indicatoare a două importante metabolisme influenţate de alimentaţie, de factorii de mediu şi de producţie.

În viitor, cu ajutorul biochimiei hormonale, vom pătrunde în mecanismul de adaptare şi în tonusul biologic într-o mult mai largă măsură decît permit metria, ectoscopia sau biochimia umorală.

Unele cercetări făcute în populaţia Indiei ne arată că eliminarea hormonilor 17-cetosteroizi, care exprimă tonusul funcţional al cortico-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

suprarenalei şi al testiculului, se situează aproape la jumătate din cantitatea normal înregistrată în populaţia europeană. Acest nivel scăzut este în directă legătură cu tonusul biologic al acestei populaţii.

Investigarea fiziologică, endocrină şi biochimică completează metoda morfologică şi deschide noi perspective în definirea unei populaţii şi în interpretarea particularităţilor ei tipologice. De fapt, morfologia este în bună parte şi o expresie a structurilor metabolice organizate de-a lungul timpului, prin permanenţa procesului de adaptare la mediu.

2. *A doua metodă complexă este cea medico-antropologică.* Investigarea medico-antropologică este caracteristică şcolii româneşti de antropologie. Noi nu cunoaştem o şcoală de antropologie în lume care să folosească această metodă. Începutul acestui tip de cercetări îl datorăm prof. Rainer, care le-a iniţiat în perioada 1928—1933.

Investigarea medicală a fost folosită în acea perioadă nu pentru a defini patologia populaţiei studiate antropologic, ci pentru atragerea ei spre echipele de investigare. Rainer a fost însă convins de importanţa patologicului în cercetarea antropologică. De fapt, este posibilă confundarea în examinarea unui individ sau a unui grup de indivizi a caracterelor patologice cu unele caractere antropologice, ignorîndu-se astfel influenţa exercitată asupra acestora de către factorii patologici.

Acest punct de vedere l-am aplicat în cercetarea populaţiei contemporane cu convingerea că sîntem obligaţi să investigăm în acelaşi timp şi aspectele patologice de pe poziţii antropologice. Intervenţia guşii endemice în modificarea tipului constituţional şi a unor caractere antropologice este dintre cele mai demonstrative din acest punct de vedere. Endemia de guşă înseamnă hipotiroidism şi tonus scăzut endocrin general. Distrofia modifică în primul rînd înălţimea indivizilor, structura somatică, proporţiile corpului, vîrsta maturaţiei sexuale ş.a. Data la care apare pubertatea se repercutează la rîndul ei asupra proporţiilor, asupra dimensiunilor membrelor inferioare, tonusului muscular, a dezvoltării musculaturii, osificaţiei, dezvoltării sistemului colagen şi asupra fecundităţii.

3. *A treia metodă se referă la investigarea familiară şi demografică.* Nu este cazul să arătăm comparativ în ce măsură diverse şcoli de antropologie din diferite părţi ale lumii folosesc această metodă. Printr-un proces de gîndire proprie izvorît din activitatea noastră am ajuns la concluzia că este greşit să considerăm ca apariţii întîmplătoare indivizii şi grupele de indivizi pe care-i studiem antropologic. Nu putem face abstracţie de fondul lor genetic de care depinde o serie întreagă de caractere antropologice ; nu putem să facem abstracţie de apartenenţa lor la o anumită familie, care păstrează şi transmite de-a lungul generaţiilor succesive caracterele morfologice, patologice, psihologice etc. ale biotipului.

Materialul recoltat prin studiul familiei şi al spiţelor de neam, comparativ cu caracterele antropologice, ne permit să urmărim succesiunea lor istorică, îndeosebi a înălţimii, structurii feţei, pigmentaţiei pielii, a părului, a irisului ş.a.m.d. În monografiile Clopotiva şi Bătrîna sînt expuse primele noastre cercetări de acest fel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Trebuie să arătăm că din cauza unor posibilităţi reduse de prelucrare şi a unei insuficiente stăpîniri a geneticii există în acest material vaste posibilităţi interpretative insuficient valorificate. Ne găsim, de fapt, în acest domeniu în faza semiologică.

Metoda demografică a fost introdusă pornind de la un punct de vedere teoretic asemănător celui familial. Un grup de populaţie studiat antropologic aparţine în acelaşi timp unei familii, unor grupe de familii şi unei comunităţi care s-a constituit istoric într-o zonă geografică. Această populaţie evoluează din multe puncte de vedere corelativ, fenomen de care antropologul trebuie să ţină seama.

Familiile cu mare fecunditate vor impune în 100—150 de ani faciesul lor antropologic unei comunităţi care este făcută din grupe de familii fecunde şi infecunde. Caracterele purtate de familiile cu o fecunditate redusă vor fi învinse biologic şi în acest caz structura antropologică a populaţiei va fi determinată de acţiunea acestor factori demografici. Pe lîngă factorul de mişcare interioară intervine şi cel de mişcare exterioară din şi spre colectivitatea studiată. Dacă procesul de imigrare sau emigrare atinge o anumită intensitate, poate schimba faciesul antropologic al unei populaţii.

Interpretarea demo-antropologică a populaţiilor studiate de noi nu este dusă nici ea pînă la ultimele consecinţe posibile.

4. *A patra grupă de investigare este reprezentată de cercetarea sociologică.* În cercetarea antropologică trebuie să ţinem seama de structura socială a unei populaţii şi de modul ei de producţie. Concepţia materialist-dialectică ne obligă să gîndim în acest fel şi să acţionăm în consecinţă.

Structura de clasă a unei societăţi, relaţiile de clasă, formele de producţie, sistemele de producţie acţionează puternic şi asupra caracterelor antropologice, cu o evidenţă mai apropiată sau mai depărtată.

Colaborarea cu sociologii este tradiţională în şcoala antropologică din Bucureşti : primele cercetări făcute de şcoala antropologică Rainer, în perioada 1926—1928, au fost făcute împreună cu echipele sociologice conduse de prof. Gusti.

Din perioada 1932—1933 investigarea sociologică nu a mai fost întreprinsă în ţara noastră în legătură cu antropologia. Considerăm că cercetarea sociologică în antropologie necesită o metodă cu elemente specifice oarecum diferită de a etnografiei sau istoriei.

Sociologul care activează în antropologie este obligat să studieze intervenţia relaţiilor sociale asupra factorilor antropologici. Astfel structura unei societăţi şi nivelul economic al grupelor sau claselor sociale influenţează pozitiv sau negativ natalitatea şi excedentul de populaţie, factor demografic care în timp poate schimba înfăţişarea antropologică.

5. *Trebuie să arătăm, în sfîrşit, interesul investigării ecologice, al mediului natural de viaţă a unei populaţii.* Din acest punct de vedere, în ţara noastră diferenţele sînt relativ modeste. Cu toate acestea, există diferenţe sensibile între populaţia de şes, munte, dealuri etc., în care se reflectă condiţiile de viaţă, în special cele care implică nutriţia şi formele

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de producție. Nutriția nu este identică la aceste populații, ceea ce se repercutează asupra metabolismului, care, la rîndul lui, influențează biotipul.

Importanța diferiților factori de mediu natural este inegală. Este posibil ca printre aceștia lumina să ocupe un loc principal alături de temperatură. Lumina are o influență puternică asupra biosintezei unor vitamine liposolubile; excitația luminoasă se conectează la nivelul hipotalamusului și al zonelor vegetative într-un stimul al funcțiunilor de reglare termică, de somn și veghe și de activitate sexuală ș. a. Antropologia modernă nu poate ignora ecologia populațiilor investigate.

6. *Metoda istorică* s-a dovedit de asemenea deosebit de necesară. În fiecare regiune s-au investigat mișcarea în timp și spațiu geografic a unei populații, mișcarea bunurilor, schimbarea raporturilor de clasă, modificările biologice produse de războaie, de calamități, de transmutări ș.a.m.d. Studiul istoric al populației de pe Valea Bistriței, în zona lacului de acumulare, a pus în evidență intensitatea componentei ardelenești și maramureșene ceea ce a permis o înțelegere corectă a biotipului. Documentele istorice au pus în evidență de asemenea rolul pe care l-a avut plutăritul de-a lungul timpului în mișcarea populației pe valea rîului, în coborîrea ei din zonele nordice spre sud și legăturile cu zonele vecine de peste Carpați și Siret.

În Hațeg aspectele istorice sînt tot atît de interesante. Cele patru porți de pătrundere în patrulaterul muntos al acestei regiuni au deschis perspective de înțelegere a unor aspecte antropologice diferite la distanțe foarte mici. La mai puțin de 10 km sînt sate diferite antropologic, a căror structură nu se poate înțelege fără cunoașterea istoriei regiunii respective. Defileul Jiului și trecătorile peste Parîng au permis treceri în ambele sensuri. În nordul Olteniei se găsește o populație de origine ardelenească, iar în unele sate pe valea Jiului transilvan s-a petrecut fenomenul invers, datorită relațiilor de producție și de schimb cu Oltenia și, în unele cazuri, invaziilor străine.

★

Dezvoltarea metodei complexe, în perioada 1950—1964, a fost determinată de capacitatea tehnică de investigare și de adeziunea colaboratorilor noștri.

Cercetarea antropologică complexă este prin definiție mai cuprinzătoare, capabilă să ne permită o înțelegere mai adîncă a unei populații decît fiecare metodă în parte. Rămîne încă o problemă de viitor cum trebuie folosite, dezvoltate și îmbinate aceste metode și tehnici diferite, care necesită specialiști cu o formație diferită.

Metoda complexă proprie Centrului de antropologie din București este rezultatul unei experiențe mereu adîncite a colectivului care s-a angajat în efortul necesar pentru aplicarea și dezvoltarea ei în teren, pentru depășirea limitelor unei specializări înguste.

Apariția ei în acest centru nu a fost întîmplătoare. În Facultatea de medicină din București s-a dezvoltat antropologia de-a lungul unei jumătăți de secol. Primii antropologi din țara noastră au fost medicii : dr. Obedenaru,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

care și-a făcut teza de doctorat la Paris cu Broca la sfîrșitul secolului trecut; încă din primul și al doilea deceniu al secolului nostru Mina Minovici a introdus antropologia judiciară, iar prof. Obreja și Parhon au folosit antropometria și diagnosticul constituțional în psihiatrie și endocrinologie.

Nu întîmplător la București s-a consolidat cercetarea antropologică după 1925, sub conducerea prof. Rainer, și s-a înființat în 1940 Institutul de antropologie, ale cărui colecții și bibliotecă au fost inițiate și realizate în cea mai mare parte pe baza materialului recoltat în Facultatea de medicină.

Apare deci firească continuitatea creată prin trecerea la Academia R.P.R. a vechiului institut ca Centru de antropologie, care a fost integrat între 1950 și 1964 în Secția științelor medicale[1].

Sînt create deci condițiile necesare pentru ca metoda complexă să fie consolidată în viitor, iar Centrul de antropologie să continue tradiția școlii din București, formată de-a lungul a mai mult de jumătate de secol prin activitatea devotată a iluștrilor săi fondatori.

[1] Din octombrie 1964 Centrul de antropologie din București a trecut în cadrul Secției de biologie a Academiei R.P.R.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

DATE ANTROPOLOGICE NOI ASUPRA POPULAȚIEI CULTURII NEOLITICE STARCEVO-CRIȘ

DE

OLGA NECRASOV

Studiind osemintele umane aparținînd triburilor culturii Criș descoperite în ultimul timp, și luînd în considerație datele publicate pînă acum asupra structurii antropologice a acestora, autorul subliniază fondul predominant mediteranoid și foarte gracil al acestei populații, punînd totodată în evidență și prezența unui tip alpinoid. Analizînd datele antropologice existente asupra triburilor culturii Körös din Ungaria, asupra populației neolitice vechi din Bulgaria, precum și asupra triburilor mezolitice și epipaleolitice din Ucraina, luînd în considerație și unele date referitoare la antropologia paleoliticului superior din țara noastră și din Cehoslovacia, autorul discută problema originii acestor două tipuri.

Cea mai veche cultură neolitică din țara noastră, cultura Starcevo-Criș (5 500—4 000 î.e.n.), este încă foarte puțin cunoscută din punct de vedere antropologic. Singurele resturi publicate pînă în prezent provin din Transilvania și au fost studiate de I. G. Russu și colab. (9) (10) la Bedehaza (Sf. Gheorghe), la Cipău (lîngă Tîrgu-Mureș) și la Solca (Oradea).

În ultimii ani, materialul antropologic referitor la cultura Criș s-a îmbogățit în oarecare măsură prin descoperirea de către Vlasa a două schelete : unul la Gura Baciului (Cluj), altul la Cluj (str. 30 Decembrie). Acesta din urmă a făcut deja obiectul unui studiu (7), împreună cu alte schelete aparținînd altor epoci, descoperite în același loc. În Moldova, un schelet de copil din cultura Criș a fost descoperit la Pogărești de către Ioniță.

Aceste materiale noi, a căror caracterizare antropologică o dăm mai jos, se adaugă materialelor vechi, permițîndu-ne să conturăm mai bine particularitățile fizice ale primelor triburi neolitice de agricultori și crescători de vite care au trăit pe teritoriul patriei noastre.

ST. CERC. ANTROPOL., 1965, T. 2, NR. 1, P. 9—17

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

I. Scheletul de la Gura Baciului

Acest schelet, care a fost descoperit de Vlasa, în 1962, în aşezarea neolitică de la Gura Baciului (Cluj), datează din cultura Criş. El este cel mai complet schelet aparţinînd acestei culturi descoperit pînă acum. Se afla în poziţie chircită pe un „covor" format din pietre sparte, cochilii de scoică de rîu, ocru galben şi oase fragmentate, întovărăşit de lame microlitice şi de un topor mare în formă de vălătuc.

Judecînd după M_3 pe cale de erupere şi dată fiind obliterarea perfectă a discurilor de creştere ale oaselor lungi, acest schelet trebuie să fi aparţinut unui individ de 20—25 de ani, cu multă probabilitate de sex feminin.

1. *Scheletul cefalic*

Craniul neural are o formă intermediară între cea ovoidă şi cea sferoidă în norma verticală, cea occipitală avînd forma de casă spre bombă, fiind

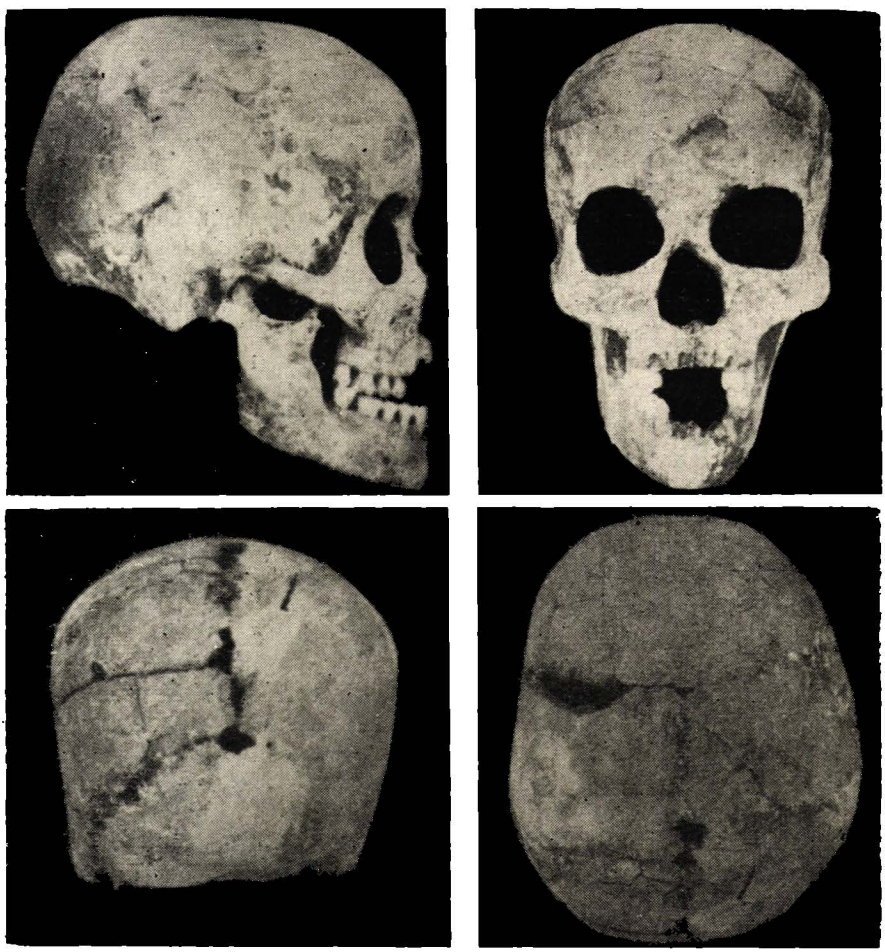

Fig. 1. — Craniul de la Gura Baciului (Cluj), văzut în 4 poziţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

destul de puternic îngustată la bază. Fruntea, uşor bombată, prezintă un contur aproape vertical (87°) şi bose destul de pregnante. Linia creşterului este dreaptă şi relativ lungă, urmînd apoi linia cefei, ce coboară telativ brusc, conturînd un occipital slab arcuit. Relieful osos este foarte şters (glabela : 1—2; arcurile supraciliare : 1; protuberanţa occipitală externă : 0—1). Apofizele mastoide sînt mici, creasta supramastoidiană este puţin accentuată. Suturile craniene sînt simple şi toate încă deschise.

Datele biometrice sînt cuprinse în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1

Scheletele de la Gura Baciului. Datele biometrice (dimensiuni şi indici) ale scheletului cranian

Nr. Martin	Dimensiuni	Gura Baciului	Nr. Martin	Dimensiuni şi indici	Gura Baciului
1	g — op	170	70	înălţ. ram. vertical	59
5	n — ba	93	71	lărg. min. ram. vertical	34
8	eu — eu	140	72	unghiul facial total	83°
9	ft — ft	98	73	unghiul reg. nazale	86°
10	co — co	118			
11	au — au	105	79	unghiul goniac	114°
12	ast — ast	109			
17	ba — b	131		*INDICI*	
20	po — b	113			
23	circ. orizont.	495	8/1	I. cefalic	82,35
24	po — po	304	17/1	I. bazilo-bregm. long.	77,05
26	n — b	130	17/8	I. bazilo-bregm. transv.	93,57
27	b — l	130	20/1	I. porio-bregm. long.	66,47
29	n — b	111	20/8	I. porio-bregm. transv.	80,71
30	b — l	112	9/10	I. frontal-transv.	83,05
32 a	unghi înclin. frontal	55°	9/8	I. fronto-pariet. transv.	70,00
—	unghi tg. la frunte	87°	12/8	I. occipito-pariet. transv.	77,86
40	ba — pr	88	27/26	I. fronto-pariet. long.	100,00
42	ba — gn	93	29/26	I. de curbură a frontal.	85,38
43	fmt — fmt	105	30/27	I. de curbură a parietal.	86,15
43_1	fmo — fmo	95	40/5	I. de proem. a feţei	94,62
44	ek — ek	94	45/8	I. jugo-parietal	87,85
45	zy — zy	123	9/43	I. ft-ft/fmt-fmt	93,33
47	n — gn	114	9/45	I. fronto-jugal	79,67
48	n — pr	65	47/45	I. facial total	92,68
50	mf — mf	21	48/45	I. facial super.	52,84
51	mf — ek	40	52/51	I. orbitar	87,50
52	înălţim. orbitei	35	50/44	I. mf-mf/ek-ek	22,34
54	al — al	27	54/55	I. nazal	54,00
55	n — ns	50	63/62	I. palatal	76,19
57	lărgimea simotică	9	66/65	I. go-go/kdl-kdl	70,54
62	ol — sta	42	71/70	I. ram. vertic.	57,63
63	enm_2 — enm_2	32	66/45	I. jugo-mandibular	64,22
65	kdl — kdl	112	693/691	I. robustic. mandib.	35,71
66	go — go	79			
69	id — gn	27			
69 (1)	înălţ. mandibulei	28			
69 (3)	grosimea mandibulei	10			

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Lungimea (170 mm), ca şi lărgimea maximă (140 mm), sînt mijlocii pentru o femeie. Eurioanele sînt aşezate foarte sus, în regiunea boselor parietale, iar linia temporalelor are şi ea o poziţie ridicată. Indicele cefalic este moderat brahicran (82, 35). Înălţimile neurocraniului, bazio-bregmatică (131 mm) şi porio-bregmatică (113 mm) dau indici vertico-longitudinali hipsicrani (77,05 şi 66,47), cei verticotransversali fiind metriocrani (93,57 şi 80,7). Fruntea este largă, cu un indice frontal transversal de categorie intermediară (83,05) şi cu un indice fronto-parietal transversal eurimetop (70,00). Occipitalul este foarte jos şi mijlociu de larg, prezentînd un indice occipito-parietal transversal de tip intermediar (77,86). Indicele fronto-parietal longitudinal (100,00) arată că dezvoltarea în lungime a parietalelor este egală cu aceea a frontalului. Indicii de curbură ai acestor oase (85,38 pentru frontal şi 86,15 pentru parietal) ne indică curburi aproape egale.

Circumferinţa orizontală a craniului este de 495 mm. Capacitatea sa, calculată după formulele Lee şi Pearson, este de 1 355 — 1 374 cm^3, ceea ce pentru o femeie corespunde categoriei medii.

Craniul facial este uşor mezognat. Masivul facial, relativ jos (65 mm), dar de lărgime submijlocie (123 mm), prezintă un indice facial superior de tip mezen (52,84). Indicele cranio-facial transversal indică criptozigia (87,85). Malarele prezintă o dispoziţie destul de frontalizată. Orbitele au forma unor dreptunghiuri, cu colţurile rotunjite şi cu axul uşor înclinat. Ele aparţin tipului hipsiconc (87,50). Nasul este camerin (54,00), cu apertura piriformă de tip antropin şi cu carena nazală proeminînd slab. Nazionul are o poziţie destul de superficială. Fosele canine au o adîncime mijlocie. Arcada dentară are o formă parabolică, iar bolta palatină este puţin adîncă. Indicele palatal (76,19) se integrează în tipul leptostafilin.

Mandibula prezintă o adîncime de 82 mm. Ramul său orizontal este relativ jos şi de robusteţe mijlocie. Apofiza mentonieră este bine conturată, avînd forma de buton. Unghiul goniac este relativ mic (114°). Ramul vertical, mai îngust la bază, dar lărgit sus, este relativ jos (60 mm). Eşancrura sigmoidă este largă şi destul de adîncă. Condilul mandibular este cu puţin mai înalt decît apofiza coronoidă. Partea internă a mandibulei prezintă un şanţ milohioidian larg şi puternice rugozităţi de inserţie ale pterigoizilor interni, în timp ce suprafeţele de inserţie ale maseterilor de pe faţa externă a mandibulei apar mai puţin rugoase.

Dentiţia este aproape neerodată, iar ultimii molari nu au apărut încă. Numai cel superior drept e pe cale de a ieşi din alveola sa. Formula tuberculară a molarilor este următoarea : $M_1 = \frac{4}{5}$; $M_2 = \frac{4}{4}$; $M_3 = \frac{3}{?}$.

2. *Scheletul postcranian*

Oasele lungi sînt foarte gracile, dar prezintă unele inserţii musculare surprinzător de puternice pentru o femeie.

Cele două humerusuri prezintă o vădită asimetrie, nu numai din punctul de vedere al perforaţiei olecraniene (mai puternică la cel stîng decît la cel drept), dar şi din punctul de vedere al lungimii totale (cel

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

stîng fiind ceva mai scurt), precum și din cel al unor inserții musculare, ca inserția deltoidului, a marelui rotund și a marelui pectoral, puternic dezvoltate la ambele oase, dar mai pronunțate totuși la cel stîng.

Dintre oasele antebrațului, doar cubitusul drept prezintă o stare de conservare ceva mai bună (cu toate că îi lipsește porțiunea inferioară). Cubitusul stîng și cele două radiusuri sînt deteriorate. Acest fapt este cu atît mai regretabil, cu cît ar fi fost interesant de cercetat în ce măsură asimetria observată la humerusuri poate fi urmărită și pe oasele antebrațului. Totuși examinarea resturilor celor două cubitusuri ne arată o puternică dezvoltare a tricepsului și a scurtului supinator, acesta din urmă fiind mai puternic la osul drept. Acesta prezintă și o fosă longitudinală pronunțată, corespunzînd regiunilor de inserție a lungului și scurtului extensor al degetului I, a cărei prezență nu poate fi precizată pentru osul stîng, partea corespunzătoare fiind pierdută. Fragmentele de radius (cărora le lipsește atît apofiza superioară cît și cea inferioară) prezintă foarte puternice rugozități bicipitale. Analiza succintă a inserțiilor musculare făcută mai sus, ne arată că femeia al cărui schelet a fost descoperit la Gura Baciului executa munci manuale grele. Puternica dezvoltare a deltoidului și a bicepsului, a brahialului anterior și a tricepsului (atestate prin dezvoltarea puternică a inserțiilor lor pe os) ar putea constitui un indiciu că femeia lucra la munca cîmpului. Pe de altă parte, unele dezvoltări asimetrice ale inserțiilor musculare, mai puternice pentru unii mușchi la membrul drept, iar pentru alți mușchi, din contra, mai puternice la membrul stîng, ar putea indica și unele activități în care cele două membre simetrice participau prin mișcări diferite.

Femurele, aproape întregi prezintă o torsiune destul de pronunțată. Ele sînt platimere, prezintă o fosă subtrohanteriană destul de dezvoltată și au un pilastru pronunțat, mai ales în jumătatea inferioară a osului. Toate acestea vorbesc despre o musculatură puternică a coapsei (marele fesier, cruralul).

Tibiile sînt platicnemice (ceea ce indică o puternică dezvoltare a tibialului posterior) și prezintă o torsiune apreciabilă. Platourile tibiale sînt retroversate, iar cel medial este deviat destul de puternic spre partea posterioară, cel lateral fiind deviat spre exterior și situat ceva mai jos decît precedentul. Sub el se află suprafața superioară de articulație pentru peroneu, așezată aproape în plan orizontal. Marginea anteroinferioară a tibiei prezintă fațete suplimentare de articulare cu astragalul (mult mai puternică la osul drept decît la cel stîng). Peroneele sînt canelate și, proporțional, ceva mai robuste decît media celor actuale.

Majoritatea dispozițiilor subliniate mai sus, rar întîlnite pe oasele membrelor inferioare la populațiile actuale din Europa, își găsesc o interpretare funcțională. Cele care sînt corelate cu o dezvoltare mai puternică a unor inserții musculare (platimeria, platicnemia, fosa subtrohanteriană, pilastrul) atestă obiceiul de a face multe deplasări pe jos. Alte dispoziții, așa cum sînt cele ale platourilor tibiale, precum și fațeta articulară suplimentară de pe muchia inferoanterioară a tibiei (fațeta orientală), par să fie legate cu obiceiul de a sta jos în poziție chircită.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Statura

Calcularea înălțimii corporale, pe baza lungimii oaselor lungi (humerusul, femurul și tibia), dă o statură de 153 cm după metoda Manouvrier și de 157 cm după metoda Trotter și Gleser. În ambele cazuri aceste talii se integrează în categoria staturilor feminine mijlocii.

3. *Diagnoza tipologică*

Caracteristicile date mai sus pentru craniul neural și facial, precum și pentru statură, par să indice că sîntem în prezența unui tip prezentînd un facies „alpinoid".

II. Scheletul de la Cluj (str. 30 Decembrie)

Acest schelet a fost descoperit în 1961 în cursul unor săpături executate în scopuri edilitare la Cluj (str. 30 Decembrie). Ele au scos la iveală 6 morminte datînd din epoci diferite, care au fost studiate din punct de vedere arheologic de Vlasa, iar din punct de vedere antropologic de Necrasov și Botezatu (7).

Unul dintre aceste morminte (nr. 4) situat la 7 m adîncime, în lutul de sub stratul de nisip steril, conținea un schelet aparținînd culturii Criș. Acest schelet este incomplet, mormîntul fiind răvășit de muncitori. Lipsește craniul, din scheletul cefalic fiind prezent doar un mic fragment de mandibulă. Scheletul postcranian este reprezentat prin cîteva oase întregi, precum și prin numeroase fragmente.

Pe baza examinării bazinului și a oaselor lungi, am putut stabili că el a aparținut cu siguranță unei femei mature. Ușoara fisură care există încă între vertebrele sacrale 1 și 2 ne-ar putea indica că această femeie nu depășise încă vîrsta de 30 de ani. Totuși, una dintre vertebrele lombare prezente are corpul tasat, în timp ce o a doua prezintă osteofite destul de pronunțate, ceea ce, alături de unele particularități ale dentiției, ar putea pleda pentru o vîrstă mai înaintată decît cea de 30 de ani.

1. *Resturile scheletului cefalic*

Fragmentul de mandibulă nu prezintă dinți corespunzători, afară de P_1. Dacă incisivii, caninul și molarul 2 par să fi căzut post-mortem, în schimb premolarul 2 și molarul 1 au căzut în timpul vieții, așa cum ne-o arată fenomenele de resorbție ce se observă pe marginea alveolară la nivelul lor. Premolarul 1 are tuberculii erodați, cu toată marea grosime a smaltului său (1,5 mm).

Morfologia mandibulei este interesantă, nu numai prin prezența unei *incisura submentalis*, dar mai ales prin lărgimea apreciabilă a marginii inferioare, prin întinderea impresiilor digastricului, precum și prin grosimea osului la nivelul orificiului mentonier (14 mm) și la nivelul M_1 (17 mm), care contrastează cu înălțimea sa relativ redusă (29 mm) luată la nivelul orificiului mentonier.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

2. *Scheletul postcranian şi statura*

Oasele membrelor sînt foarte gracile. Cu toate acestea, fragmentul de diafiză a humerusului drept prezintă o inserţie deltoidiană, precum şi a marelui pectoral, relativ pronunţată.

Graţie faptului că femurele şi tibiile au putut fi reîntregite s-a putut calcula talia. Ea a fost, după formula Trotter şi Gleser, de 145—147 cm, fiind ceva mai mică (140—144 cm) după aceea a lui Manouvrier. În ambele cazuri, aceasta reprezintă o statură feminină mică sau foarte mică dar nu pitică.

Femurele prezintă o puternică torsiune, mult mai pronunţată pe cel drept decît pe cel stîng (37 şi 29°). Ambele aceste oase sînt hiperplatimere, dreptul fiind însă mai puternic aplatizat decît cel stîng (indicii de platimerie : 66,67 şi 73,07). În schimb, ele nu prezintă de loc pilastru (indici de pilastrie : 91,30 şi 100,00). Ambii prezintă un al treilea trohanter şi fosă subtrohanteriană.

Tibiile prezintă şi ele o puternică torsiune, dar sînt mezocneme (indicele cnemic pentru tibia dreaptă : 68,98). Ele oferă o slabă retrovesiune a platourilor tibiale (apreciată scopic). Ambele oase prezintă o puternică deviere înapoi a platoului tibial intern, întovărăşită de o dezvoltare a celui extern, continuîndu-se puţin pe suprafaţa posterosuperioară a osului. În fine, muchia inferioară şi anterioară a tibiei prezintă o faţetă articulară supranumerară pentru astragal (faţeta „orientală"). Toate aceste caractere ale femurelor şi tibiilor sînt, aşa cum am văzut deja, particularităţi de ordin funcţional.

III. Scheletul de la Pogorăşti (raionul Botoşani)

În cursul unor săpături executate în 1961 de Ioniţă la Pogorăşti a fost descoperit, printre altele, un schelet datînd din cultura Criş (mormîntul nr. 7).

Acest schelet aparţine unui copil care, judecînd după dentiţie, atinsese vîrsta de 7 ani. Cum forma generală şi proporţiile neurocraniului variază relativ puţin în timpul creşterii, dăm aici datele referitoare la acesta.

Forma sa este ovoid alungită, cu occipitalul bombat, iar indicele cefalic este dolicocran : 72,00 (diametrul anteroposterior fiind de 175 mm, cel transversal măsurînd 126 mm).

DISCUŢII ŞI CONCLUZII

Luînd în consideraţie atît materialul nou descris aici, cît şi pe cel vechi publicat de Russu şi colab. (9) (10) constatăm că dispunem în prezent de resturile scheletice a 5 adulţi, la care se adaugă şi osemintele unui copil de 7 ani.

Din scheletele de adulţi, numai unul este masculin, celelalte patru aparţinînd unor femei. Dacă avem în vedere vîrsta acestor indivizi în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

momentul morţii, atunci constatăm că 2 dintre ei au depăşit vîrsta de 50 de ani (Bedehaza şi Solca), 2 au murit la vîrsta de 30—40 de ani, unul nu a depăşit vîrsta de 25 de ani, iar unul a atins abia 7 ani. Din aceste foarte puţine date, obţinute pe un material care nu provine din necropole, ci din înmormîntări izolate, nu putem risca concluzii asupra duratei vieţii la triburile din cultura Criş. Trebuie să subliniem totuşi că această populaţie prezenta indivizi care ajunseseră în pragul bătrîneţii, ceea ce atestă faptul că nu erau prea grele condiţiile de viaţă. Într-adevăr, cercetările noastre asupra resturilor de faună din aşezările Criş (Gura Baciului, Let, Pogorăşti, Valea Lupului, Glăvăneşti şi Bîrlad-Stroie Beloiescu) ne arată că această populaţie practica în mod intens creşterea vitelor (mai ales bovine şi ovicaprine), această îndeletnicire fiind favorizată de optimul climateric (perioada atlantică) de care beneficia şi teritoriul ţării noastre în acea epocă, o climă mediteraneană asigurînd hrana animalelor în timpul iernii. La această îndeletnicire, care împreună cu vînătoarea, le procura hrana de origine animală, se adăuga şi agricultura (aşa cum o atestă descoperirile arheologice), oferind surse de alimentaţie sigure.

Dacă sintetizăm datele existente pînă în prezent asupra structurii antropologice a triburilor din cultura Criş, trebuie să subliniem că ea nu era uniformă. Doar gracilitatea scheletului pare să fi fost generală. Putem distinge cel puţin două tipuri : unul dolicocran sau mezocran, de talie mică sau mijlocie, cu scheletul gracil, prezentînd un facies *mediteranoid*, dar păstrînd uneori unele caractere protoeuropoide puternic atenuate (Bedehaza, Cipău, Solca, poate şi copilul de la Pogorăşti), şi un tip moderat brahicran, de talie mijlocie, cu un schelet de asemenea gracil, prezentînd un facies *alpinoid* (scheletul de la Gura Baciului). Dintre aceste două tipuri, cel mediteranoid pare să fi fost predominant pe teritoriul nostru.

Neomogenitatea antropologică a populaţiei din cultura Criş nu ne poate surprinde. Într-adevăr, ştim că cercetările antropologilor unguri au arătat că populaţia din cultura Criş (Körös) din Ungaria prezenta de asemenea, pe lîngă o componentă dolicocrană, şi una brahicrană. Mai mult decît atît, Nemeskeri arată că la Hodmezövasarhely-Bodzasufer şi la Szentes-Jeksorufer elementul brahicran este mai bine reprezentat decît cel dolicocran, în timp ce, din contra, la Vaskuter acesta din urmă predomină (8).

În ceea ce priveşte marea gracilitate a scheletelor din cultura Criş, acest caracter pare să fi fost destul de general în regiunea Dunării de jos şi în Peninsula Balcanică în neoliticul vechi, deoarece şi Boev subliniază această particularitate pentru scheletele neolitice din Bulgaria (Karanovo, Devetaşketa peştera, Plovdiv) (1).

O altă problemă care trebuie să fie pusă în raport cu structura antropologică a populaţiei din cultura Criş este aceea a originii tipurilor identificate. Existenţa unor caractere protoeuropoide, atenuate şi oarecum răspîndite, în populaţia neoliticului nostru cel mai vechi nu ne poate surprinde atîta vreme cît craniul de la Cioclovina atestă prezenţa unui tip protoeuropoid de nuanţa Predmost în paleoliticul superior. Ceea ce ne miră

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

este tocmai faptul că influenţa protoeuropoidă este foarte slabă în cultura Criş, forma predominantă părînd să fi fost cea mediteranoidă.

Este foarte greu să precizăm în prezent care este originea acestor mediteranoizi. S-au format ei pe loc, plecînd de la vreun tip paleolitic de factură mai gracilă (nedescoperit încă la noi), apropiat de tipul de la Dolni Vestonice, pe care Jelinek (4) îl apropie de protomediteranoizi, sau sîntem în prezenţa unei populaţii noi, venite din regiuni circummediteraniene, atunci cînd după ultima glaciaţiune clima a început să se îndulcească? În această ordine de idei, trebuie să menţionăm că începutul holocenului este marcat în Ucraina prin apariţia unui tip mediteranoid vechi, aşa cum acesta se constată din studiile făcute de Konduktorova (5) asupra seriei mezolitice din Vasilievska I şi ale lui Debeţ (2) asupra seriei epipaleolitice de la Voloskoe, a cărei provenienţă este iarăşi greu de precizat.

Problema originii tipului „alpinoid" identificat la noi la Gura Baciului este şi mai greu de rezolvat. Menţionăm totuşi că cercetările unor autori (Ferembach (3) şi alţii) arată că brahicrania alpinilor ar fi putut să se formeze atît pe seama unui fond protoeuropoid (cromanioid) cît şi pe seama unui fond protomediteranoid, prin evoluţia lor pe loc.

Secţia de antropologie, Iaşi

BIBLIOGRAFIE

1. Боев П., *Неолитични антропологични материали от Карапово*, Изв. на Етн. Инст. и музеи, VII, 1963.
2. Дебец Г. Ф., Черепа из эпипалеолитического могильника у с. Волошское, Сов. Этн., 1965, nr. 3.
3. Ferembach D., *A propos de l'origine de la brachycranie*, VII[e] Congr. intern. sci. anthrop. ethnol., Moscova, 1964.
4. Jelinek J., *A contribution to the origin of the mediterranean type*, Congr. intern. Sci. anthrop. ethnol., Moscova, 1964.
5. Кондуторова Т. С., Палеоантропологические материалы из мезолитического могильника Васильевка I. Сов. Антроп., I, 2, 1957.
6. Necrasov O., *Sur les restes des faunes subfossiles datant de la culture Starcevo-Criş et le problème de la domestication*, An. şt. Univ. Iaşi, 1964, **X**, *1*.
7. Necrasov O. şi Botezatu D., *Studiul antropologic al scheletelor descoperite la Cluj (str. 30 Decembrie)* (sub tipar).
8. Nemeskeri J., *Die wichtigsten anthropologischen Fragen der Urgeschichte in Ungarn*, Anthr. Közlemények, 1961, **V**, *1—2*.
9. Russu I. G., Mareş V., *Consideraţiuni antropologice asupra scheletului aparţinînd culturii Criş, de la Sf. Gheorghe-Bedehaza*, Mat. cerc. arheol., 1952, **III**.
10. Russu I. G., Serban M., Vlasa N., Galamb V., Motioc N., *Contribution à l'aspect anthropologique de l'homme de la culture Criş (Transylvanie)*, în *VIe Congr. intern. sci. anthrop. ethnol.*, Paris, 1960.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

UNELE ASPECTE ALE VIEȚII TRIBURILOR NEOLITICE DIN ZONA SUBCARPAȚILOR ORIENTALI

DE

OLGA NECRASOV și MARIA BULAI-ȘTIRBU

Analizînd componența materialului paleofaunistic din unele așezări neolitice situate în zona Carpaților Orientali, datînd în culturile : Ceramica liniară, Precucuteni și Cucuteni (fazele A, AB, și B), autorii arată ponderea relativă a vînătorii și a creșterii vitelor în economia triburilor respective. Se constată importanța luată de aceasta din urmă și se arată că dezvoltarea acestei îndeletniciri se datorește extinderii „optimumului climateric" și în regiunile noastre în acele epoci. Studiul biometric și statistic al unor caractere ale bovinelor demonstrează (pe bază de comparație) marea vechime a procesului de domesticire, precum și proporția în populația de bovine a femelelor și a masculilor, ceea ce permite unele concluzii noi asupra scopurilor pentru care erau crescute aceste animale.

Încă mai de mult (1954) ne-am propus să încercăm să reconstituim unele aspecte ale vieții triburilor ce au trăit în neolitic pe teritoriul patriei noastre, întrebuințînd în acest scop nu numai interpretarea funcțională a unor dispoziții morfologice particulare ale scheletelor lor, dar utilizînd în același timp și cercetarea resturilor osoase de animale, descoperite atît în așezări cît și în morminte. În nota de față vom încerca să prezentăm unele concluzii la care am ajuns astfel în ceea ce privește unele ocupații ale triburilor neolitice din zona subcarpatică a Moldovei.

Materialul care face obiectul studiului nostru provine din așezările neolitice de la Tîrpești (raionul Tg.-Neamț) ce se succedă începînd de la cultura Precucuteni pînă la cultura Cucuteni, faza B inclusiv, acoperind astfel o perioadă de circa 1500 de ani (3500—2000 î.e.n.). Acest material prezintă un număr de 5 825 de piese osteologice determinabile, aparținînd mamiferelor și provin din săpături realizate în anii 1950—1963 de către Institutul de arheologie din București, fiind conduse de prof. Vl. Dumitrescu.

ST. CERC. ANTROPOL., 1965, T. 2, NR. 1, P. 19—28

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

La acest material studiat aici pentru prima oară, am mai adăugat şi materialul de la Dealul Viei şi Dealul Fîntînilor (comuna Traian, raionul Piatra Neamţ), parţial cercetat de noi în colaborare cu Haimovici (din punctul de vedere al componenţei faunistice) şi publicat în parte (23), dar revăzut aici sub alte aspecte, care nu au fost de loc atinse pînă acum. Materialul din cele două staţiuni din comuna Traian se ridică la 10 209 piese determinabile, aparţinînd mamiferelor, şi provine din săpăturile aceluiaşi institut, realizate în anii 1956—1960 tot sub conducerea prof. Vl. Dumitrescu. El provine din aşezările neolitice ce s-au succedat din epoca culturii Ceramicii liniare şi pînă la cultura Cucuteni, faza AB, acoperind astfel o perioadă de circa 2 000 de ani (4500—2400 î.e.n.).

În ansamblu dispunem deci de un material osos extrem de bogat, însumînd peste 16 000 de piese osoase aparţinînd mamiferelor neolitice provenite din aceeaşi regiune. Din nefericire, acest material este extrem de fragmentat, reprezentînd „*resturi menajere*", ceea ce a îngreuiat mult atît determinarea sa, cît şi studiul morfologic. Distribuţia pe culturi a materialului nostru nu este uniformă, cel mai bine reprezentată fiind cultura Precucuteni.

În tabelul nr. 1 dăm componenţa pe specii (sau grupe) a materialului identificat, împreună cu numărul absolut şi procentual al pieselor ce revin fiecăreia dintre ele.

Citind acest tabel, trebuie să constatăm din capul locului că cele mai numeroase resturi aparţin bovinelor, al doilea loc printre animalele domestice este ocupat de porcine, ovicaprinele fiind mai slab reprezentate.

Resturile animalelor sălbatice, destul de variate (aparţinînd la 11 specii de mamifere : *Lepus europaeus*, *Castor fiber*, *Meles taxus*, *Canis lupus*, *Canis vulpes*, *Ursus arctos*, *Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius*, *Equus przewalski*, *Equus caballus*), sînt în general mai puţin bogat reprezentate decît animalele domestice, cu excepţia celor două aşezări de la Dealul Fîntînilor, una datînd din cultura Ceramicii liniare, cealaltă din cultura Cucuteni AB.

Printre animalele sălbatice, locul prim este ocupat de cerb, urmînd apoi căpriorul, mistreţul, bourul şi castorul. Carnivorele şi iepurele par să fi fost obiectul numai al unei vînători ocazionale, ca şi calul. În ceea ce priveşte acest din urmă animal, îl socotim aici făcînd parte din grupa animalelor sălbatice, deoarece, pe de o parte, cantitatea resturilor sale este prea mică pentru ca să putem admite că el făcea obiectul unei creşteri sistematice, iar pe de altă parte nici un caracter morfologic al acestor resturi nu ne atestă că indivizii cărora ele le-au aparţinut erau domesticiţi sau erau întrebuinţaţi pentru ducere de poveri sau pentru tracţiune.

Din punct de vedere paleofaunistic, ţinem să atragem atenţia asupra prezenţei sigure în regiunea cercetată nu numai a lui *Equus caballus*, dar şi a lui *Equus przewalski* Poliakov, reprezentat printr-un metacarpian tipic, provenit de la aşezarea cucuteniană A de la Tîrpeşti. Menţionăm că este pentru prima oară că se semnalează prezenţa în neolitic a acestui mic ecvideu sălbatic în partea excarpatică a ţării noastre, prezenţa sa în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Repartiția materialului osos pe specii sau grupe

Culturile	Ceramica liniară		Precucuteni				Cucuteni faza A		Cucuteni faza AB		Cucuteni faza B	
Stațiunile	Traian D. Fînt.		Traian D. Viei		Tîrpești		Tîrpești		Traian D. Fînt.		Tîrpești	
Specia sau grupa	N.	%	N.	%	N.	%	N.	%	N.	%	N.	%
Bos taurus	211	38,15	6 112	79,89	3 017	69,83	802	74,39	644	32,11	232	54,33
Ovicaprine	38	6,87	247	3,42	457	10,57	11	1,02	134	6,68	63	14,75
Sus scrofa domesticus	97	17,54	116	1,51	595	13,77	132	12,24	188	9,37	88	20,60
Canis familiaris	—	—	26	0,33	20	0,46	11	1,02	7	0,34	8	1,87
Mamifere domestice (total)	346	62,56	6 501	84,95	4 089	94,65	956	88,68	973	48,47	391	91,56
Lepus europaeus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,23
Castor fiber	2	0,36	31	0,40	5	0,11	1	0,09	40	1,99	1	0,23
Meles taxus	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,34	—	—
Canis lupus	—	—	7	0,09	1	0,02	—	—	—	—	—	—
Canis vulpes	—	—	2	0,02	—	—	1	0,09	—	—	2	0,46
Ursus arctos	—	—	1	0,01	4	0,09	2	0,18	—	—	—	—
Sus scrofa ferus	13	2,35	335	4,37	14	0,32	10	0,92	249	12,41	1	0,23
Cervus elaphus	183	33,08	686	8,96	144	3,33	64	5,93	657	32,76	23	5,38
Capreolus capreolus	7	1,26	65	0,84	48	1,11	28	2,59	27	1,34	6	1,40
Bos primigenius	—	—	18	0,23	12	0,27	10	0,92	31	1,54	1	0,23
Equus przewalskii	—	—	—	—	1	0,02	2	0,18	—	—	—	—
Equus caballus	2	0,36	4	0,05	2	0,04	4	0,57	28	1,39	1	0,23
Mamifere sălbatice (total)	207	37,43	1 149	15,00	231	5,34	122	11,31	1033	51,52	36	8,43

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

holocen nefiind identificată pînă acum decît în Transilvania, într-o aşezare neolitică mai veche, datînd din cultura Criş (Gura Baciului).

De asemenea ţinem să atragem atenţia asupra abundenţei castorului în toate aşezările studiate aici, abundenţă legată de un biotop favorabil vieţii acestei specii, care reclamă o reţea hidrografică bogată în cursuri de ape liniştite, într-o zonă împădurită.

Datele cantitative absolute şi relative obţinute pentru materialul osos ne dau numeroase indicaţii asupra genului de viaţă a strămoşilor locuitori ai acestor aşezări. Ei nu erau numai agricultori, ci şi crescători de vite, în primul loc de bovine, apoi de porcine şi în ultimul loc de ovicaprine. După cum se ştie, prezenţa porcinelor atestă întotdeauna o viaţă sedentară, deoarece deplasările dese nu sînt compatibile cu creşterea acestui animal. În această ordine de idei, este interesant de menţionat aici că majoritatea celor mai vechi din aşezările noastre neolitice aparţinînd culturii Criş (Gura Baciului, Leţul Vechi ,Bîrlad, Pogorăşti, Valea Lupului, Glăvăneşti) prezintă foarte puţin sau chiar de loc resturi de porcine. De asemenea unele dintre aşezările cele mai vechi aparţinînd culturii Boian (Aldeni I, Bogata I, II, III, IV, Greaca) nu prezentau de loc resturi de porcine.

Vînătoarea mai prezenta o pondere destul de importantă în economia primitivă a triburilor neolitice care au locuit în aşezările de la Tîrpeşti Traian, mai ales vînătoarea cerbului. Este deosebit de important faptul că ea era deosebit de activă în ambele aşezări de la Dealul Fîntînilor (cea mai veche datînd din cultura Ceramicii liniare, cea mai recentă aparţinînd culturii Cucuteni AB). Resturile cerbului reprezintă aici 32—33% din întregul material. Faptul că cerbul era vînat atît de intens în două aşezări separate în timp prin circa 2000 de ani ne atestă că acest animal trebuie să fi fost deosebit de abundent în regiunea Dealului Fîntînilor în neolitic.

Materialul excepţional de bogat aparţinînd bovinelor din aşezările Precucuteni, care însumează peste 10 000 de piese, ne îndeamnă să realizăm aici un studiu special asupra caracteristicilor cornutelor mari din ţara noastră aparţinînd epocii amintite, trăgînd totodată şi unele concluzii asupra creşterii şi întrebuinţării lor.

În acest scop, dăm în tabelul nr. 2 caracteristicile dimensionale (şi limita variabilităţii, media, deviaţia standard şi coeficientul de variabilitate) ale unor piese osoase aparţinînd bovinelor din aşezările aici studiate, iar în 12 grafice anexe (fig. 1—12) dăm poligoanele de frecvenţă pentru dimensiunile considerate, precum şi unele date comparative referitoare la amplitudinea variabilităţii bovinelor din alte aşezări neolitice europene şi extraeuropene mai mult sau mai puţin contemporane (Ucraina, Ungaria, Elveţia, Tesalia şi Anatolia), precum şi la accea a strămoşilor lor sălbatici, bourii.

Din confruntarea tuturor acestor date reies următoarele :

Bovinele din aşezările precucuteniene subcarpatice prezintă o variabilitate amplă a taliei, unele forme (puţine la număr) apropiindu-se de limita inferioară a dimensiunilor date pentru bour (probabil pentru exemplarele femele de bour).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

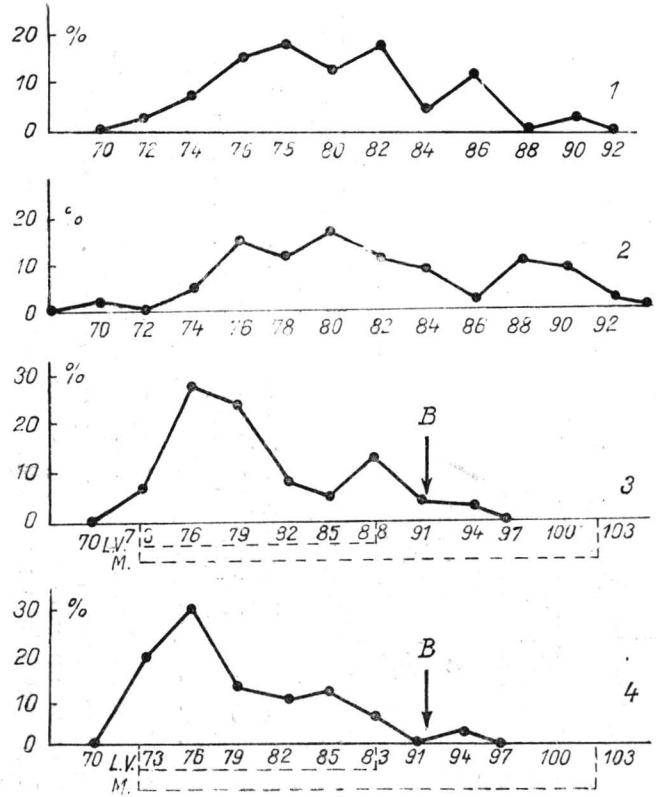

Fig. 1—2.— Indicele de aplatizare a coarnelor.
Fig. 3—4.— Lărgimea trohleii humerale.

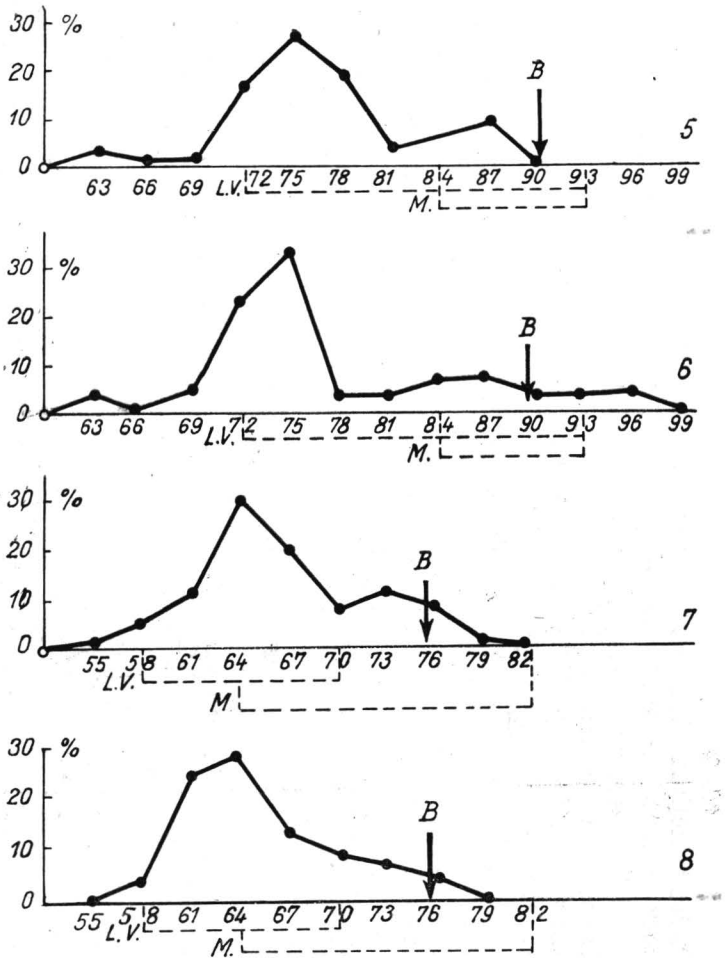

Fig. 5—6. — Lărgimea distală a radiusului.
Fig. 7—8. — Lărgimea distală a tibiei.

Variabilitatea dimensiunilor la bovinele de la Traian și Tîrpești

B: limita inferioară a variabilității la bour; *L.V.*: Variabilitatea dimensiunii la Luka Vrubleveţkaia; *M:* variabilitatea dimensiunii la Mihailovka.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

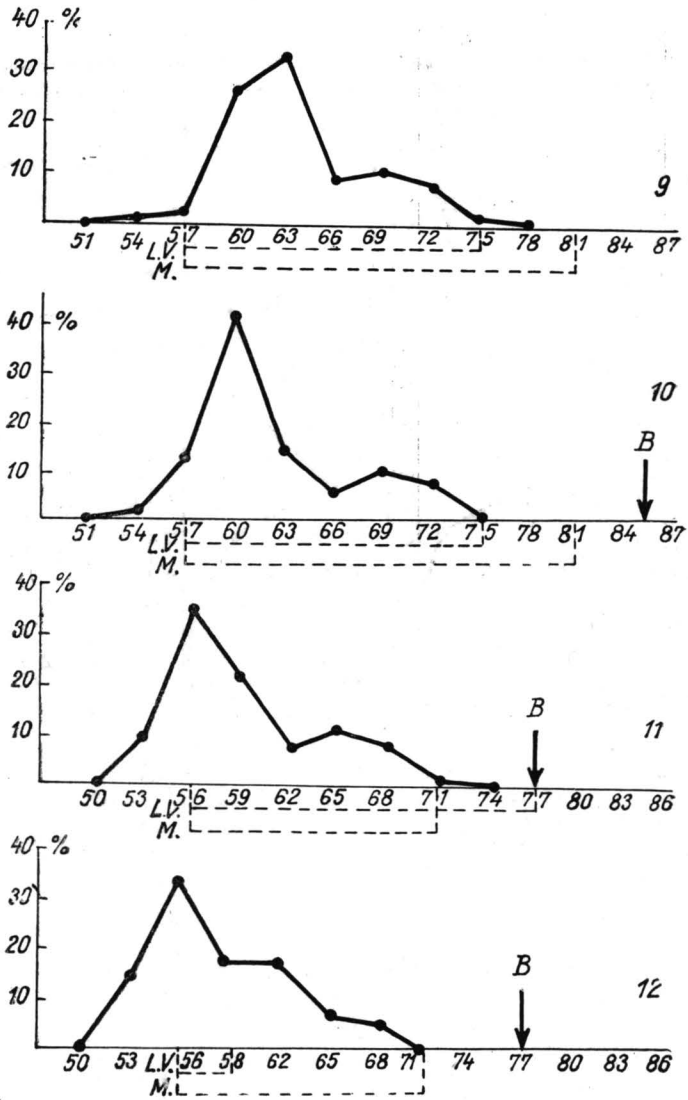

Fig. 9 — 10. — Lărgimea distală a metacarpianului.
Fig. 11—12. — Lărgimea distală a metatarsianului.

Variabilitatea dimensiunilor bovinelor de la Traian şi Tîrpeşti.

Curbele realizate pentru toate piesele osoase măsurate ne arată prin particularităţile lor neuniformitatea populaţiilor de bovine, punînd în evidenţă existenţa a două forme : una de talie mai mică şi mult mai bogat reprezentată, alta de talie mai mare, dar mult mai puţin frecventă. Această situaţie ar putea corespunde unui dimorfism sexual, formele mari reprezentînd masculii, în timp ce formele mai mici ar corespunde cu femelele. În

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Principalele dimensiuni ale pieselor osoase aparținînd bovinelor precucuteniene

Oasele	N.	Limita variabilității	Media	±m	σ	V.
Humerus, lărgimea trohleei	157	70—97	80,86	0,40	5,96	7,37
Radius, lărgimea distală	109	63—93	77,57	0,52	6,29	8,10
Metacarp, lărgimea distală	180	51—78	64,57	0,32	4,55	7,04
Tibia, lărgimea distală	220	55—79	67,20	0,30	5,26	7,82
Metatars, lărgimea distală	179	50—74	59,47	0,30	4,24	7,12

acest caz, prevalența numerică a acestora din urmă ar putea atesta că triburile precucuteniene creșteau vitele nu numai pentru a avea o rezervă de carne, ci cunoșteau deja întrebuințarea sistematică a laptelui în alimentație, fapt care nu a fost încă niciodată dovedit în mod sigur. O altă interpretare a existenței acestor două forme de bovine ar mai putea fi căutată și în considerarea existenței posibile a unor forme de încrucișare între bovinele domestice și bour, hibrizii acestora apropiindu-se prin dimensiunile lor de acesta din urmă. Explicația cea mai probabilă însă credem că ar fi aceea care reunește amîndouă aceste posibilități : forma mare ar corespunde atît cu unii masculi cît și cu hibrizii între bou și bour.

Curbele realizate pentru gradul de aplatizare a coarnelor exprimate prin indicele de aplatizare ne indică existența a trei tipuri : unul cu coarne aplatizate, altul cu coarne mijlociu aplatizate și ultimul cu coarne slab aplatizate. Cercetările noastre ne arată că gradul de aplatizare a coarnelor nu depinde nici de vîrstă, nici de sex. Este deci posibil ca acest caracter să indice un început de diferențiere tipologică a vitelor neolitice.

Ansamblul bovinelor precucuteniene se depărtează mult de dimensiunile bourului, atestînd o gracilizare apreciabilă în comparație cu forma strămoșească, subliniind, prin urmare, vechimea mare a procesului de domesticire.

Bovinele precucuteniene din țara noastră se apropie cel mai mult de bovinele neolitice de la Luca Vrubleveţkaia (Ucraina) studiate de Bibikova (1). Ele par a fi fost mai mari decît bovinele din neoliticul unguresc (luate în ansamblu de autorul cercetărilor, Bőkőnyi (3)), mai mari decît cele din neoliticul Tesaliei, studiate iarăși în ansamblu de către Boessneck (4), dar mai mici decît bovinele neoliticului foarte vechi de la Fekir-Tepe (Anatolia) studiate de Rőhrs și Herre (27).

Lăsînd la o parte situația bovinelor din Ungaria, atribuite neoliticului în general (fără precizarea culturilor cărora le aparțin așezările unde au fost găsite), trebuie să subliniem că asemănarea bovinelor noastre precucuteniene cu cele de la Luca Vrubleveţkaia corespunde cu faptul că stațiunile noastre precucuteniene și stațiunea ucraineană aparțin unor culturi apropiate (începuturile culturii Cucuteni-Tripolie) și sînt din punct de vedere geografic vecine. Gracilizarea mai mare a cornutelor tesaliene putea fi pusă în raport cu faptul că perioada neolitică a început mai de mult în Tesalia, unde a fost identificată și o fază preceramică care a cunoscut animale domestice. Procesul de domesticire fiind de dată mai veche

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

în Tesalia, bovinele neolitice din aşezările de acolo au putut prezenta în ansamblu o gracilizare mai intensă în comparaţie cu forma lor ancestrală. În fine, dimensiunile în ansamblu mai mari ale bovinelor de la Fekir-Tepe se explică uşor prin faptul că această staţiune datînd din neoliticul cel mai vechi, sîntem aici în prezenţa primelor începuturi ale domesticirii. În acest mod, în linii generale, gradul de gracilizare a bovinelor neolitice faţă de strămoşul lor sălbatic, bourul, pare să se eşaloneze conform cu vechimea procesului de domesticire.

Nu credem însă că această constatare ar prezenta un caracter de absolută generalitate, chiar în condiţiile unor economii primitive, aceasta cu toate că vitele din epoca bronzului, din Hallstadt şi Latène, prezintă, în general, un grad de gracilizare şi mai mare decît cele neolitice. Astfel, constatăm că bovinele din eneolitic, aparţinînd triburilor de păstori seminomazi, oarecum specializaţi în creşterea vitelor, ca cele de la Mihailovca (Ucraina), prezintă un grad de gracilizare mai redus (2). Aceasta ne arată că chiar în condiţiile comunei primitive diferenţierea cornutelor mari după culturi şi teritorii s-a desfăşurat în funcţie şi de gradul de îngrijire.

În fine, dacă considerăm raportul dintre restul bovinelor mature şi al celor nemature (viţei), observăm că acestea din urmă se întîlnesc, în general, mult mai rar.

Pentru a ilustra această situaţie, dăm în tabelul nr. 3 proporţia dintre bovinele aparţinînd diferitelor vîrste, calculate după mandibulele identificate în materialul nostru (în total 315 piese) :

Tabelul nr. 3

Repartiţia pe vîrstă (în %) a bovinelor, calculată după mandibulă

Aşezarea / Vîrsta	Precucuteni Traian şi Tîrpeşti	Cucuteni A Tîrpeşti	CucuteniAB Traian	Cucuteni B Tîrpeşti
sub 15 luni	19,08	23,07	23,80	16,66
15—24 luni	12,97	15,38	19,04	33,33
peste 24 luni	67,93	61,53	57,14	50,00

Această constatare ar putea să ne indice că condiţiile mediului erau foarte favorabile, prezentînd ierni suficient de dulci, pentru a asigura hrana vitelor şi în acest anotimp. În adevăr, numeroase cercetări arată că necunoaşterea pregătirii fînului pentru hrana de iarnă a vitelor obliga pe crescătorii de vite din regiunile nordice, sau în perioade cu clima mai aspră, să le sacrifice în număr mai mare spre sfîrşitul toamnei, nepăstrînd decît cîţiva reproducători. Iată de ce în astfel de staţiuni resturile menajere abundă în oase aparţinînd unor animale foarte tinere. Astfel, cercetările lui Watson asupra cornutelor mari din aşezarea Skara—Brey arată că 3/5 dintre acestea erau sacrificate sub vîrsta de 6 luni şi mai puţin de 1/5 la vîrsta matură. Faptul că acest lucru nu se observă în staţiunile studiate aici trebuie să fie pus în legătură cu faptul că „*optimul climateric postglacial*" (perioada atlantică) s-a extins şi asupra teritoriului nostru în această perioadă. De altfel, trebuie să semnalăm că extinderea „optimului climateric" şi asupra teritoriului ţării noastre în neolitic a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

fost atestată, printre altele, și de prezența resturilor unor exemplare foarte mari de doradă (*Aurata aurata* L.) într-o așezare neolitică veche de pe litoralul românesc al Mării Negre (Necrasov și Haimovici (21)). Amintim că dorada este un pește marin stenoterm, care necesită o climă caldă și nu apare decît extrem de rar în Marea Neagră, venind întîmplător din Mediterana. Existența sa în apele noastre marine în neolitic, și încă sub forma unor exemplare foarte mari, atestă o climă dulce, ca aceea din regiunile circummediteraneene actuale. Credem că, în conformitate cu ipoteza emisă de unul dintre noi (Necrasov), dezvoltarea atît de puternică a creșterii vitelor la triburile noastre neolitice a fost favorizată tocmai de faptul că și teritoriul țării noastre a beneficiat de regimul climateric al „optimului" postglaciar.

BIBLIOGRAFIE

1. Bibikova V. I., *Fauna rannetripolskogo poselenia Luca Vrubleveţkaia*, Mat. i isled. po arheol., SSSR, 38, Moscova, 1953.
2. Bibikova V. I. i Sevcenko A. I., *Fauna Mihailovskogo poselenia*, Kiev, 1962.
3. Bökönyi S., *Die Frühaluviale Wierbeltierfauna Ungarns (vom Neolithikum bis zur La-Tène-Zeit)*, Acta archaeol. Acad. Sc. Hungaricae, 1959, **II.**
4. Boessneck J., *Zu den Tierknochen aus neolithischen Siedlungen Thessaliens. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 1955.
5. Boessneck J., *Zu den Tierknochen aus der präkeramischen Schicht der Argissa-Magula*, Germania, 1960, **38**.
6. Boessneck J., *Zur Entwicklung vor- und frühgeschichtlicher Haus- und Wildtieren in Bayern im Rahmen der gleichzeitigen Tierwelt Mitteleuropas*, München, 1958.
7. Clarck J. G. D., *Prehistoric Europe. The economic basis*, Londra, 1952.
8. Gromova V. I., *Istoria loşadei (roda Equus) v starom svete*, Moscova-Leningrad, 1949.
9. Gromova V. I., *Osteologhiceschie ottitchia rodov Capra (Kozy) i Ovis (Barany)*, Moscova, 1953.
10. Haimovici S., *L'étude de la faune néolithique de Truşeşti*, An. şt. Univ. Iaşi, Seria II, 1960, **VI**, *2*.
11. Haimovici S., *Sravnitelnoe izutchenie faunistitcheskih ostatkov epoh neolita i bronzy, naidennyh v poselenii u Valea Lupului*, An. şt. Univ. Iaşi, 1962, **VIII**, *2*.
12. Haimovici S., Gheorghiu G., *Studiul resturilor de faună provenite din aşezarea neolitică de la Luncavița* (sub presă).
13. Necrasov O., *K izutcheniu domachnih i dikih jivothyh ranne-neolititcheskoi kultury Criş*, An. şt. Univ. Iaşi, 1961, **VI**, *2*.
14. Necrasov O., *Sur les restes des faunes subfossiles datant de la culture Starcevo-Criş et le problème de la domestication*, An.şt. Univ. Iaşi, 1964, **X**, *1*.
15. Necrasov O. şi Haimovici S., *Fauna din complexele Boian de lîngă satul Bogata*, Mat. cerc. arheol., 1959, *5*.
16. Necrasov O. şi Haimovici S., *Notă asupra resturilor de faună descoperite în 1956 la Traian-Dealul Fîntînilor*, Mat. cerc. arheol., 1959, *5*.
17. Necrasov O. şi Haimovici S., *Resturile de faună exhumate în cursul săpăturilor din campania 1957 la şantierul de la Traian*, Mat. cerc. arheol., 1959, *5*.
18. Necrasov O. şi Haimovici S., *Resturile de faună rezultate din săpăturile executate la Traian în campania* 1958, Mat. cerc. arheol. (sub tipar).
19. Necrasov O. şi Haimovici S., *Studiul resturilor de faună neolitică (cultura Hamangia) descoperite în cursul săpăturilor de la Tekirghiol*, Mat. cerc. arheol. (sub tipar).
20. Necrasov O. et Haimovici S., *Étude de la faune de la Station néolithique de Tangîru*, Dacia, 1959, **III.**
21. Necrasov O. et Haimovici S., *Sur la présence de la dorade (Aurata aurata) dans les eaux du littoral roumain de la Mer Noire, pendant le Néolithique*. Lucrările Ses. şt. a Staţiunii zoologice marine de la Agigea, 1959.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

22. Necrasov O. şi Haimovici S., *Studiul resturilor de faună neolitică descoperite în cursul săpăturilor de la Tekirghiol.* Mat. cercet. Archeol., 1962, **VIII.**
23. Necrasov O., Haimovici S. şi colab., *Studiul resturilor de faună descoperite în 1959 la Traian,* Mat. cerc. arheol., 1962, **VIII.**
24. Necrasov O. şi Haimovici S., *Studiul resturilor de faună subfosilă din unele aşezări neolitice, datînd din cultura Boian* (sub tipar).
25. Necrasov O. şi Haimovici S., *Studiul resturilor de faună neolitică, descoperite la staţiunea Gumelniţa* (sub tipar).
26. Necrasov O., Haimovici S., Maximilian C. şi Nicolaescu-Plopşor D., *Studiul preliminar al faunei neolitice de la Cernavoda.* Probl. antrop., 1959, **IV.**
27. Röhrs M., Herre W., *Zur Frühentwicklung der Haustiere.* Z. f. Tierzüchtung und Züchtungsbiologie, 1961, **75,** *2.*
28. Ţalkin V. I., *Istoria skotovodstva v severnom Pritchernomorie,* Moscova, 1960.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIUL ANTROPOLOGIC AL SCHELETELOR DE LA CIOINAGI-BĂLINTEȘTI

DE

MARIA CRISTESCU, SERAFIMA SANDU-ANTONIU și RACHEL KLÜGER

Cultura Monteoru este una dintre cele mai importante culturi care s-au dezvoltat pe teritoriul țării noastre în epoca bronzului pe deplin dezvoltat. Triburile care au făurit-o au locuit în numeroase așezări atît în regiunile deluroase ale Moldovei cît și în regiunea deluroasă a părții estice a Munteniei. Grație numeroaselor săpături executate aici, cunoaștem bine particularitățile acestei culturi și genul de viață a triburilor monteorene care se ocupau cu o agricultură primitivă și cu păstoritul, locuind pe înălțimi.

Particularitățile lor fizice ne sînt cunoscute doar prin scheletele descoperite în cursul săpăturilor executate la Sărata-Monteoru, sub conducerea prof. Nestor, și studiate de Maximilian și colaboratori (12), (13), și prin cîteva schelete aparținînd aceleiași culturi, descoperite la Poiana Tecuci (săpături conduse de Vulpe). Descoperirea necropolei de la Cioinagi—Bălințești (săpături conduse de prof. Petrescu-Dîmbovița ocupă un loc deosebit în cadrul acestor culturi, întrucît, datînd de la sfîrșitul culturii Sărata-Monteoru, prezintă o serie de caracteristici de ordin cultural comune acesteia, dar totodată se remarcă și unele elemente noi pe care le vom întîlni la o civilizație posterioară, civilizația Nouă.

Originea culturii Noua, răspîndită numai parțial pe aria de răspîndire a culturii Sărata-Monteoru, nu este încă pe deplin lămurită. A evoluat ea pe baza vechilor tradiții sau este de origine străină teritoriului în care s-a răspîndit, fiind adusă aici de o populație migratorie la sfîrșitul epocii bronzului ?

Studiul antropologic al seriei de la Bălințești (care ne-a fost pusă la dispoziție de Eugenia și Zaharia cărora le aducem vii mulțumiri) ridică problema de a contribui la clarificarea genezei culturii Noua și, implicit, a rolului jucat de făuritorii culturii Sărata-Monteoru la noua cultură apărută la sfîrșitul epocii bronzului și în zorii apariției unei alte epoci istorice — epoca fierului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Alături de aceste aspecte pe care le vom analiza aici, studiul nostru reprezintă însă şi o încercare de tratare mai complexă a materialului studiat, urmărindu-se totodată şi latura paleodemografică, precum şi particularităţile morfologice, pentru a surprinde într-un cadru mai complex aspectul fizic al populaţiei exhumate în necropola de la Bălinteşti.

Numărul de schelete ce ne-au parvenit ajunge la 29. Din nefericire ele se aflau într-o stare de conservare extrem de defectuoasă. Iată de ce, cu toată munca extrem de migăloasă depusă pentru reconstituirea lor, nu s-au putut întregi în totalitate.

Totuşi, studiul fragmentelor ce nu se puteau preta la restaurare ne-a permis să stabilim unele date interesante. Astfel am putut stabili vîrsta la 29 dintre aceste schelete, obţinînd repartiţia pe vîrstă şi sex prezentată în tabelul nr. 1.

Datele din acest tabel ne indică o mare mortalitate infantilă, copiii morţi între 0 şi 14 ani ocupînd o proporţie de 37,93%. Vîrsta medie a întregii populaţii exhumate din necropola de la Bălinteşti este de 27 de ani, cifră care, desigur, comparativ cu aceea a populaţiei actuale a ţării noastre (de 61 de ani) este foarte scăzută. Pentru epoca bronzului însă, asemenea durată de viaţă este frecvent întîlnită atît pe teritoriul patriei noastre cît şi în alte regiuni.

Astfel, dacă comparăm seria studiată în lucrarea de faţă cu alte serii din epoca bronzului aparţinînd culturii Sărata-Monteoru, precum şi cu cele din alte culturi situate la sfîrşitul epocii bronzului, aşa cum se vede din figura 1, precum şi din tabelul nr. 2, constatăm o situaţie foarte asemănătoare la toate aceste serii.

Tabelul nr. 1

Repartiţia pe sex şi vîrstă a scheletelor

vîrstă / sex	copilărie I x—7	copilărie II 7—14	adolesc. 14—20	adulţi 20—30	maturi 30—60	senili	total
MASCULIN					6	2	8
FEMININ			1	3	3		7
INDETERMINAT	6	5	1	1	1		14
TOTAL	6 (20,69%)	5 (17,24%)	2 (6,90%)	4 (13,79)	10 (34,48%)	2 (6,90)	

Într-adevăr, curbele reprezentînd repartiţia procentelor de mortalitate a indivizilor pe categoriile clasice de vîrstă (copii 0—14 ani, adolescenţi, adulţi, maturi, senili) ne arată că maximul de mortalitate avea loc în perioada copilăriei, iar odată traversată aceasta, indivizii căpătau, probabil, o rezistenţă mai mare la factorii exogeni nocivi, mortalitatea în faza adolescentă şi adultă (20—30 de ani) scăzînd brusc, pentru a se

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Repartiția procentuală pe etape de vîrstă

Colecția	copii	adolescenți	adulți	maturi	bătrîni
Sărata-Monteoru	29,30	4,70	23,3	41,0	1,7
Trușești	39	36,89	11	37	8
Probota	20	20	40	20	0
Doina	29	17	29	17	8
Cluj	14	28	35	21	

ridica din nou în faza matură. În schimb numărul de indivizi ajunși la senilitate este extrem de redus.

Analiza izolată a duratei vieții triburilor din epoca bronzului poate avea însă o semnificație biologică-socială numai încadrînd-o în procesul istoric al longevității populațiilor preistorice.

În ceea ce privește triburile neolitice, datele sînt încă inedite, astfel încît nu putem face o comparație între durata vieții acestora și cea a triburilor din epoca bronzului.

Sînt publicate însă o serie de lucrări asupra scheletelor din complexul mormintelor cu ocru (scheletele de la Holboca, studiate de Necrasov și Cristescu, scheletele de la Brăiliță studiate de aceiași autori, scheletele de la Valea Lupului studiate de Cristescu și Antoniu, scheletele de la Glăvănești, Corlăteni, Stoicani-Cetățuie studiate de Haas și Maximilian) care ne dau indicații cu privire la vîrsta indivizilor de la care provin.

Tabelul nr. 3 indică o mortalitate mai mică la aceste triburi care au trăit la sfîrșitul neoliticului pe teritoriul țării noastre. Existînd și posibilitatea ca triburile din complexul mormintelor cu ocru să fi utilizat un alt rit de înmormîntare pentru copiii lor, vom recurge la comparația mortalității indivizilor cu a celor ce au atins vîrsta de 20 de ani.

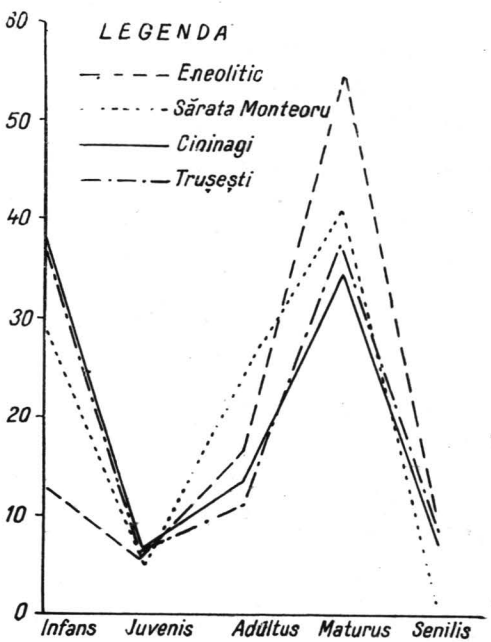

Fig. 1. — Repartiția procentuală pe etape de vîrstă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Utilizînd asemenea metodă de comparaţie (ilustrată în fig. 2), constatăm de data aceasta că diferenţele între eneolitic şi seria de la Truşeşti aparţinînd culturii Noua sînt neglijabile.

Tabelul nr. 3

Seriile din complexul mormintelor cu ocru

Sexul	Copii		Adolescenţi		Adulţi		Maturi		Senili		Total
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
bărbaţi	—		—		5		33		7		45
femei	—		—		8		10		—		18
indeterminat	11		5		1		3		1		21
total	11	13,09	5	5,59	14	16,66	46	54,76	8	9,52	84

Seria de la Cioinagi prezintă un procent ceva mai ridicat de indivizi morţi între 20 şi 30 de ani (25%). Seria care se deosebeşte cu totul prin curba longevităţii de toate seriile citate mai sus este seria de la Sărata-Monteoru, care prezintă numărul cel mai mare de indivizi morţi la vîrsta adultă, ceea ce face ca procentul de morţi la maturitate să fie mai scăzut. Acest fapt s-ar datora, printre altele, migrării în epoca bronzului pe deplin dezvoltat a unor triburi străine care să fi adus o serie de boli contagioase pentru care populaţiile autohtone să fi avut o rezistenţă mai scăzută.

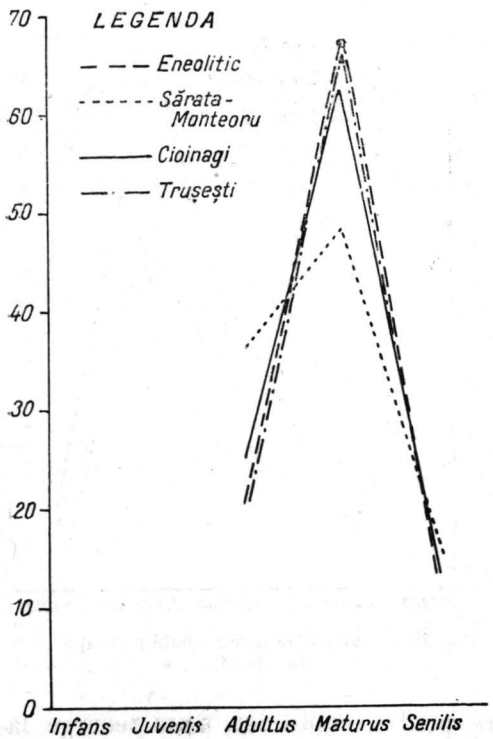

Fig. 2. — Repartiţia procentuală a mortalităţii indivizilor de peste 20 de ani.

PRINCIPALELE CARACTERISTICI ANTROPOLOGICE

Pentru a contura principalele caracteristici biometrice ale seriei de la Cioinagi, nu vom analiza valorile medii (pe care le dăm totuşi în tabelul nr. 4), întrucît numărul prea mic de schelete avut la dispoziţie atît în această serie cît şi în alte serii cu care dorim să comparăm este insufi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Caracteristici biometrice

Nr. Martin		M 25	M 28	M 38	M 39	M 15	MEDIA	M 16	M 3	M 19	M 23	M 24	MEDIA
		BĂRBAŢI						FEMEI					
1	g — op	183	192	184	187	186	186,40	189	—	185	193	—	189,00
8	eu — eu	133	133	141	141	140	137,60	133	—	131	135	—	133,00
9	ft — ft	86	—	106	—	94	95,33	95	—	95	94	—	94,66
17	ba — b	141	—	—	—	—	141,00	—	—	134	—	—	134,00
20	po — b	112	113	120	117	119	116,20	—	—	110	114	—	112,00
47	n — gn	112	—	—	—	—	112,00	—	—	—	—	—	—
48	n — pr	68	—	72	—	70	70,00	—	—	67	—	—	67,00
45	zy — zy	134	—	143	134	117	132,00	—	—	117	—	—	117,00
51	mf — ek	38	—	40	41	39	39,50	—	—	40	—	—	40,00
52	fn — orb	31	—	35	32	31	32,25	—	—	36	—	—	36,00
55	n — ns	50	—	50	51	51	50,50	—	—	48	—	—	48,00
54	al — al	22	—	22	23	28	23,75	—	—	24	—	—	24,00
8/1	i. cef.	72,67	69,27	76,63	75,40	75,26	73,84	70,37	—	70,81	69,94	—	70,37
9/8	i. f. p. tr.	64,66	—	75,17	—	67,14	68,99	71,42	—	72,51	69,62	—	71,18
17/1	i. lung. fn.	77,04	—	—	—	—	77,04	—	—	72,43	—	—	72,43
17/8	i. lăţ. fn.	106,01	—	—	—	—	106,06	—	—	102,29	—	—	102,29
20/1	i. au. vert.	61,20	58,85	65,21	62,56	63,97	62,35	—	—	59,45	59,06	—	59,25
20/8	i. au-b. lăţ.	84,21	84,96	85,10	82,97	85,00	84,44	—	—	83,96	84,44	—	84,20
47/45	i. fac.	83,58	—	—	—	—	83,58	—	—	—	—	—	—
48/45	i. fac. sup.	50,74	—	50,34	—	59,82	53,63	—	—	57,26	—	—	57,26
54/55	i. nazal	44,00	—	44,00	45,09	54,90	46,99	—	—	50,00	—	—	50,00
52/51	i. orbital	81,57	—	87,50	78,04	79.48	81,64	—	—	90,00	—	—	90,00
	Talia	171,00	—	162,00	154,00	161	162,25	—	156	157	157	156	156,50
10/9	i. plat.	80,56	—	76,93	82,75	69,54	77,42	—	83,86	71,41	68,75	71,76	73,94
6/7	i. pilastru	108,50	—	89,52	101,00	96,29	98,82	—	104,00	106,21	98,07	96,22	101,12
9a/8a	i. platic.	70,27	—	76,20	62,73	72.72	70,48	73,52	67,64	74,07	61,29	65,58	68,42

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cient pentru ca diferenţele între medii să fie atestate de testul de semnificaţie (Student).

Iată de ce vom recurge la metoda repartiţiei pe categorii a principalelor valori relative care reflectă mai bine variabilitatea populaţiilor studiate, precum şi ponderea uneia sau alteia dintre categorii.

În ceea ce priveşte neurocraniul, indicele cefalic în seria de la Cioinagi are, în general, valori scăzute, categoria dolicocrană împreună cu cea hiperdolicocrană însumînd un procent de 62,50. Categoria mezocrană ocupă un procent de 37,50. Formele brahicrane sînt deci absente.

Calota craniană este, în general, mijlociu de înaltă. Astfel, referindu-ne la indicele poro-bregmatic longitudinal, constatăm că predomină categoria acrocrană (71,42%) dar sînt prezente şi calotele hipsicrane (28,57%), în timp ce cele chamecrane lipsesc. Indicele poro-bregmatic transversal se încadrează în totalitate în categoria metriocrană.

Fruntea este variabilă, indicele fronto-parietal transversal fiind predominant eurimetop (66,60%), celelalte două categorii ocupînd procente egale (16,64%).

Occipitalul este bombat şi în foarte multe cazuri chiar foarte bombat (40%).

Norma verticală este variabilă, dar cel mai adesea ovoidă, cu uşor aspect elipsoid. Se întîlnesc însă şi două cazuri pentagonoide şi un sferoid.

Norma occipitală este cel mai frecvent în formă de casă cu conturul superior rotunjit.

În ceea ce priveşte masivul facial, indicele facial superior este de tip fie mezen (50%), fie lepten (50%),lipsind feţele joase. Indicele orbitar este predominant mezoconc (60%) dar este bine reprezentată şi forma hipsiconcă (40%). Nasul este variabil, întîlnindu-se toate cele trei categorii, dar cea mai frecventă este categoria leptorină (60%).

Talia este predominant supramijlocie (50%), categoriile submijlocie şi mică însumînd un procent de 25, iar categoria mare deţine un procent de 25. Lipsesc taliile foarte înalte atît la bărbaţi, cît şi la femei.

Scheletele de la Cioinagi prezintă multe dispoziţii morfologice interesante, rar întîlnite în număr atît de mare pe o serie relativ mică.

Astfel, din 10 cranii 3 prezintă sutura metopică larg deschisă şi tot 3 cranii prezintă oase Inca (dintre care 2 sînt bipartite). Deosebit de interesantă este însă coexistenţa pe două cranii atît a suturii metopice cît şi a osului Inca, la care se mai adaugă încă şi prezenţa unui *pseudotorus occipital* determinat de o dezvoltare foarte accentuată a lobului occipital (a cărui formă se vede puternic imprimată pe endocraniu) şi nu de o îngroşare a osului în regiunea respectivă.

Toate acestea sînt dispoziţii a căror existenţă permite o mărire a spaţiului endocranian şi trebuie să fie socotită astfel drept dispoziţie de ordin compensator.

O altă dispoziţie de ordin compensator este reprezentată prin îngroşarea puternică a spaţiului osos aflat deasupra liniei oblice interne (între aceasta şi marginea alveolară), formînd un *torus*. Corelată cu puternica uzură a smalţului, această dispoziţie poate să fie privită drept un răspuns

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

al osului la puternica solicitare mecanică produsă de masticație, în condițiile întrebuințării unor alimente dure și puțin preparate.

Dispoziții funcționale speciale interesante se mai întîlnesc și pe oasele lungi. Într-adevăr, platimeria femurului, prezența frecventă a trochanterului 3, platicnemia tibiei, retroversiunea platourilor tibiale, mărirea unghiului de înclinare a epifizei superioare a acestui os, prezența unei fațete suplimentare pentru astragal pe marginea infero-anterioară a tibiei, dispoziții care se întîlnesc des la scheletele neolitice, se observă și în seria de la Cioinagi. Toate aceste dispoziții corespund unei dezvoltări anumite a musculaturii membrului inferior, reprezentînd dispoziții de compensare la o anumită dezvoltare a musculaturii în raport cu mersul.

Din punct de vedere tipologic, ansamblul caracterelor analizate mai sus arată că seria de la Cioinagi-Bălinteşti este predominant mediteranoidă, unele schelete prezentînd și ușoare influențe nordice.

Pentru a defini poziția seriei de la Cioinagi față de seriile aparținînd culturii Sărata-Monteoru — a cărei fază ultimă este (după Zaharia) — și, totodată, față de seriile aparținînd culturii Noua care i-a succedat în timp, vom prezenta comparativ principalele caracteristici antropologice ale tuturor acestor serii.

Dacă ne referim la triburile aparținînd culturii Sărata-Monteoru, seria din necropola de la Sărata-Monteoru este, după Maximilian și colab. (12), care au studiat-o predominant mediteranoidă, dar alături de acestea sînt prezente și tipurile protonordice și cromagnoide, precum și forme mai rare brahicrane. Seria de la Poiana este, în general, asemănătoare cu cea de la Sărata-Monteoru.

Față de acestea, seria de la Cioinagi, și ea predominant mediteranoidă, se deosebește însă prin absența tipurilor protonordice, a celor cromagnoide, precum și a formelor brahicrane.

Aceste diferențe sînt ilustrate de figurile 3, 4 și 5, care indică la Sărata-Monteoru prezența formelor brahicrane și chiar ultrabrahicrane (fig. 3), prezența fețelor joase într-un procent de 17,14 (fig. 4) și a orbitelor joase într-un procent de 13,33 (fig. 5). La Cioinagi nu se întîlnesc craniile brahicrane, fețe euriene și orbite cameconche.

În ceea ce privește populația culturii Noua, trebuie subliniat de la început că aceasta prezintă, pe întinsa sa arie de răspîndire, o variabilitate regională pronunțată.

Într-adevăr, se remarcă în primul loc o distincție netă între seriile aparținînd culturii Noua din Moldova și cea din Transilvania studiată de I. G. Rusu și colaboratori. Astfel, așa cum se vede din figura 6, care reprezintă repartiția pe categoriile principale ale indicelui cefalic, se constată că acesta se încadrează cu maximum de frecvență, la toate seriile din Moldova, în categoria dolicocrană (în care am inclus toate variantele sale ultra-, hiper- și dolicocrană), în timp ce la seria din Transilvania vîrful poligonului de frecvență se situează în categoria brahicrană.

Într-o lucrare anterioară a doi dintre noi (*Studiul scheletelor de la Doina*), am emis ipoteza că această diferență s-ar putea datora populațiilor autohtone care au intrat în sinteza culturii Noua și care ar fi putut fi diferite atît pe plan antropologic cît și cultural. Această ipoteză a noastră

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

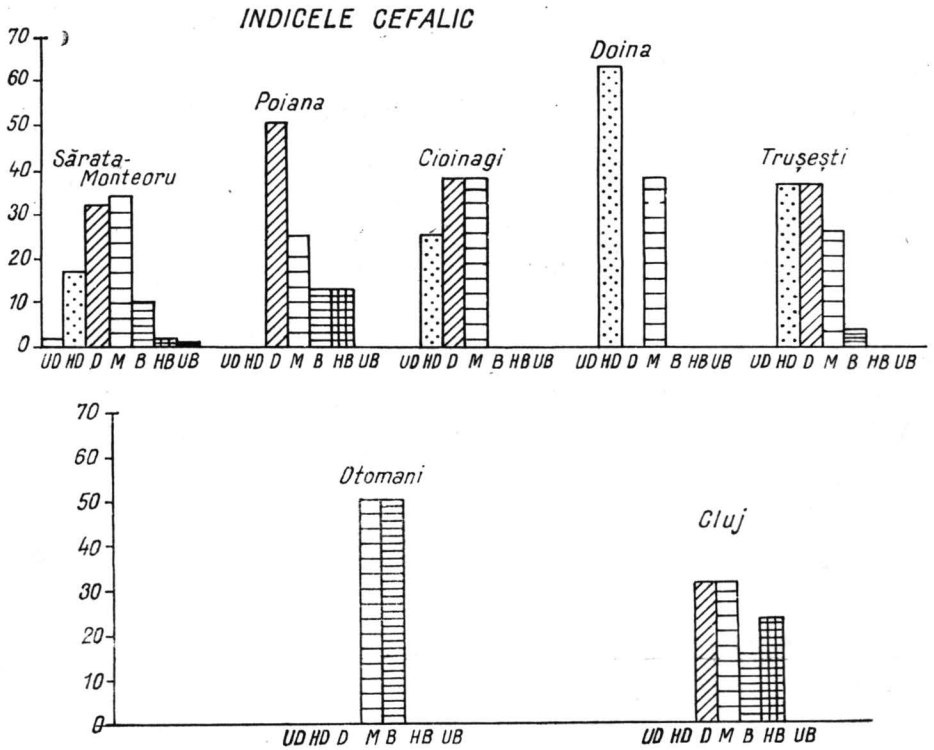

Fig. 3. — Repartiția pe categorii a indicelui cefalic.

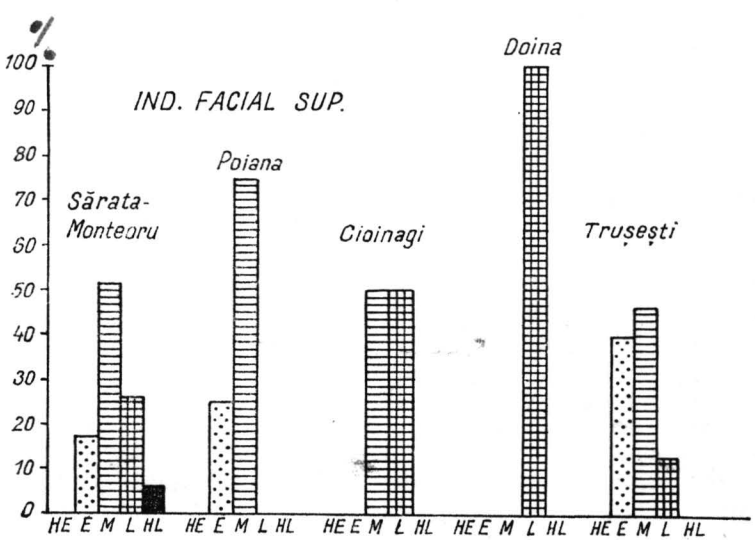

Fig. 4. — Repartiția pe categorii a indicelui facial superior.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

pare să fie atestată astăzi de seria de schelete aparținînd culturii Otomani care s-a desfășurat în N-V Transilvaniei în bronzul mijlociu. Într-adevăr, aceasta (care se află în studiu la Necrasov, Rusu și Cristescu) prezintă unele asemănări cu seria de la Cluj, strada Banatului, care, așa cum se vede din figura 6, prezintă și ea vîrful poligonului de frecvență al indicelui cefalic în categoria brahicrană. Cu toate că seria de la Cluj aparținînd culturii Noua studiată de Rusu (14) este într-o stare de conservare destul de proastă, la majoritatea scheletelor lipsind masivul facial, totuși, judecînd după particularitățile neurocraniului și după talia și gracilitatea generală a scheletelor, atît populația de la Pir cît și cea de la Cluj trebuie să fi prezentat componenta alpină, alături de cea mediteranoidă, destul de frecventă. Cele două schelete de la Teiuș aparținînd culturii Noua sînt și ele brahicrane și gracile.

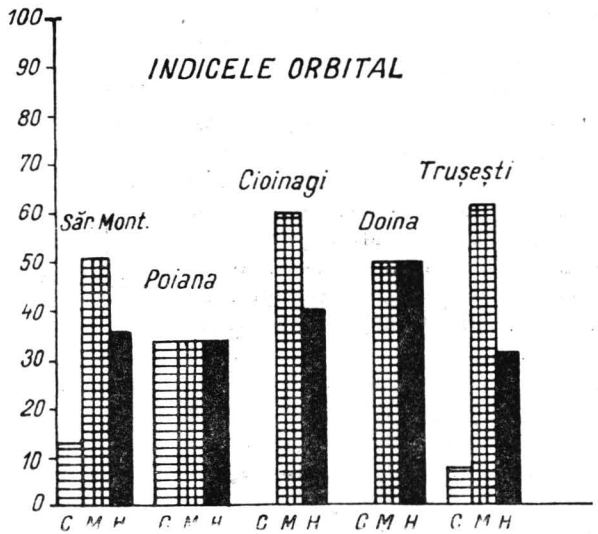

Fig. 5. — Repartiția pe categorii a indicelui orbital.

Dacă ne referim acum la seriile din Moldova aparținînd culturii Noua (Trușești, Doina, Lețcani, Ciritei), constatăm că acestea formează, cu toată variabilitatea lor, un grup deosebit față de cel transilvănean, distingîndu-se de acesta prin absența elementelor brahicrane alpine (un singur craniu la Trușești fiind ușor brahicran, cu indicele cefalic 80).

Ceea ce deosebește seria de la Trușești de cea de la Doina este prezența mai frecventă la cea din urmă a tipului mediteranoid, în timp ce la Trușești este mai frecvent tipul protonordic (Necrasov și Cristescu). În adevăr, seria de la Trușești se caracterizează printr-o mai mare masivitate și, așa cum se vede din figura 7, taliile mari ocupă un procent mult mai ridicat (41,18%), întîlnindu-se chiar și talii foarte înalte (11,76%), în timp ce seria de la Doina se caracterizează prin talii submijlocii (40%) și supramijlocii (40%), un singur caz fiind de talie mare. Masivele faciale la Doina sînt mai înalte (100%), în timp ce la Trușești predomină categoria mezenă (75%), iar orbitele sînt, la această din urmă serie, predominant mezoconche (61,54%), existînd în mod excepțional și orbite cameconche (un singur caz). La Doina orbitele sînt fie mezoconche (50%) fie hipsiconche (50%).

Cele două schelete de la Ciritei (studiate de Cristescu (4)) sînt buni reprezentanți ai tipului mediteranoid.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din succinta prezentare a particularităţilor antropologice pe de o parte ale triburilor din Sărata-Monteoru, iar pe de altă parte ale celor din cultura Noua cercetate pînă în prezent rezultă următoarele :

Seria de la Cioinagi, deşi prezintă asemănări cu unele schelete din seria de la Sărata-Monteoru, se deosebeşte, în ansamblu, de aceasta din urmă prin absenţa tipurilor protonordice (unele elemente nordice întîlnindu-se doar asociate pe acelaşi individ cu caractere mediteranoide), precum şi prin absenţa tipurilor cromagnoide.

Se pune întrebarea dacă această diferenţă reflectă ea realitatea sau nu se datoreşte cumva numărului relativ mic de schelete de la Cioinagi ?

În ceea ce priveşte poziţia seriei de la Cioinagi faţă de populaţia culturii Noua, ea este dificil de definită din cauza variabilităţii regionale a triburilor acestei din urmă culturi. Ceea ce se poate spune este că seria de la Cioinagi se apropie

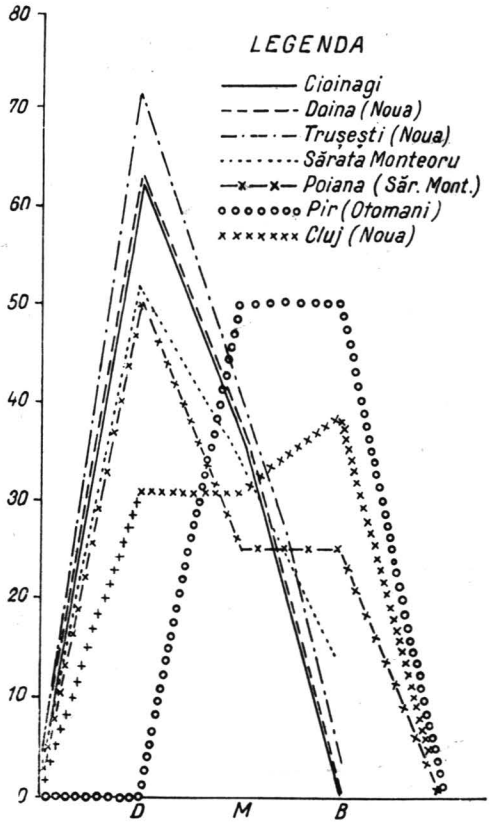

Fig. 6. — Repartiţia pe categorii a indicelui cefalic.

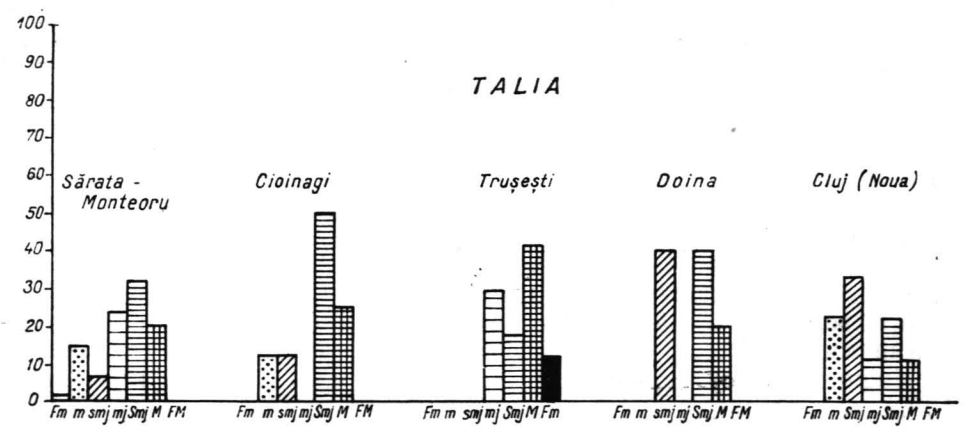

Fig. 7. — Repartiţia pe categorii a taliilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

prin multe caractere de seria de la Doina, ambele fiind în general gracile, cu indicele cefalic dolico- şi mezocran, cu feţele relativ înalte, cu orbitele hipsiconche şi mezoconche, ansamblu de caractere care corespund bine tipului mediteranoid.

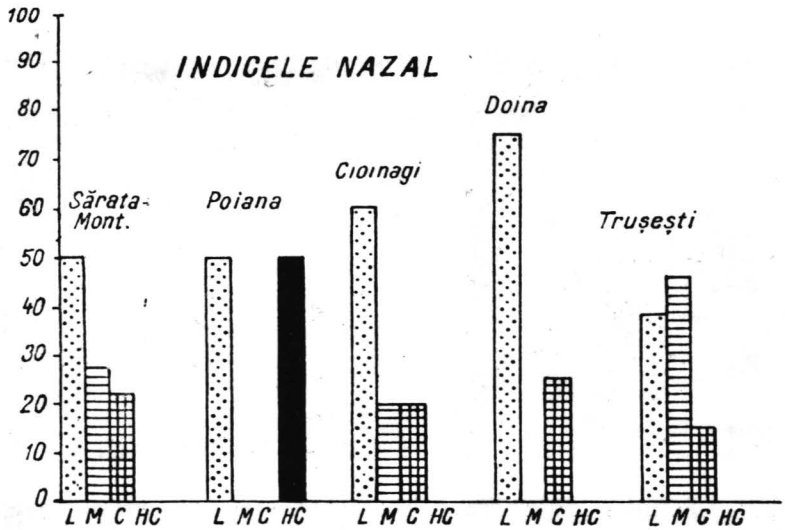

Fig. 8. — Repartiţia pe categorii a indicelui nazal.

Seria de la Trușești se diferenţiază de acestea prin marea frecvenţă a elementelor protonordice.

Problema care se pune este dacă această situaţie este rezultatul unui amestec al populaţiilor autohtone cu triburile din complexul mormintelor cu ocru sau cu alte populaţii sosite aici la sfîrşitul epocii bronzului, necunoscute pînă în prezent într-o mai mare enclavă, sau dacă asemenea triburi bogate în elemente protonordice nu sînt ele cele care au adus pe teritoriul patriei noastre primele elemente ale culturii Noua care au fost preluate de populaţia locală, a cărei contribuţie a îmbogăţit şi definit complexul Noua.

Ipoteza emisă de unii arheologi (4), (5) conform căreia geneza culturii Noua ar putea fi căutată în elemente ale culturii Srubî nu pare să fie atestată pe plan antropologic. În adevăr, seriile aparţinînd acestei din urmă culturi cunoscute pînă în prezent se deosebesc de cele aparţinînd culturii Noua, fiind predominant cromagnoide, cu feţe frecvent euriene şi orbite frecvent cameconche, caractere pe care aşa cum am văzut, nu le-am întîlnit nici la Trușești, nici la Doina.

Oricum ar fi, ceea ce pare cu totul de netăgăduit este participarea populaţiei autohtone la formarea culturii Noua, fapt atestat de seria de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

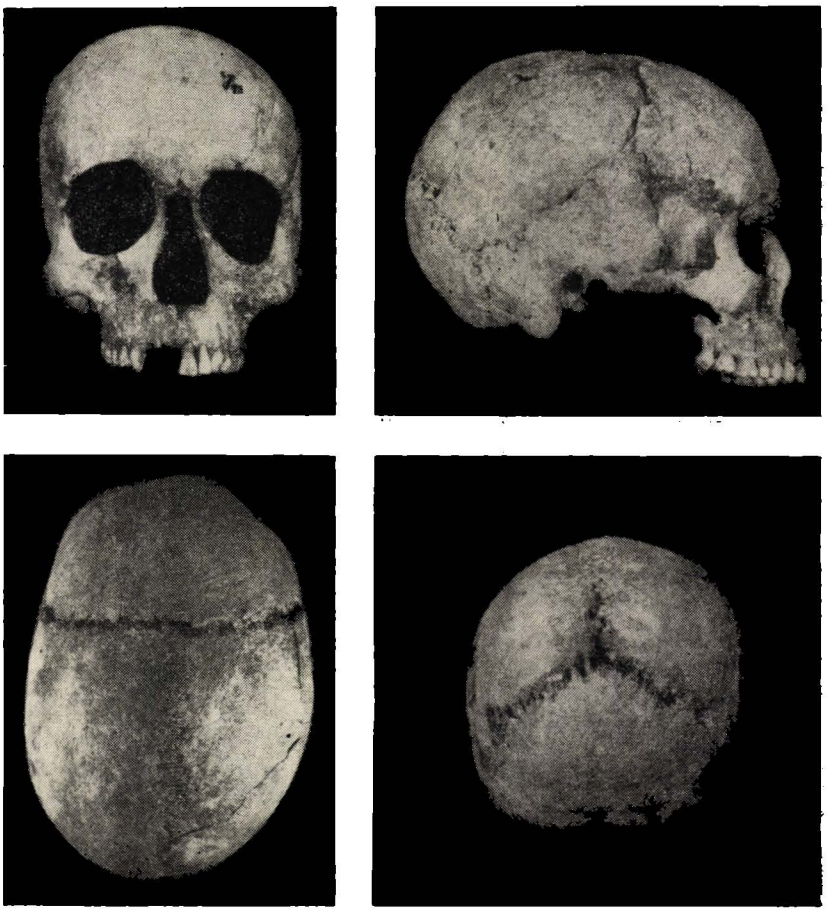

Fig. 9. — Craniul nr. 19 de la Cioinagi-Bălinteşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

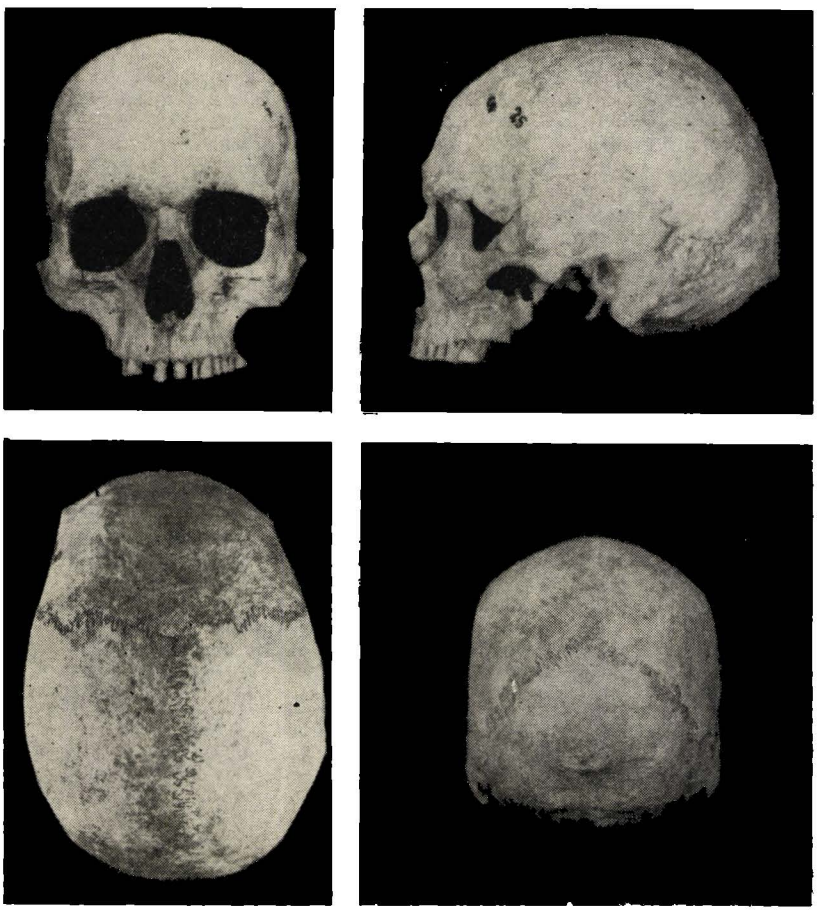

Fig. 10. – Craniul nr. 25 de la Cioinagi-Bălinteşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

la Doina cu fondul său mediteranoid, care se apropie de seria de la Cioinagi, precum şi de seria de la Cluj, care se apropie de populaţia aparţinînd culturii Otomani cunoscută pînă în prezent (Pir).

Secţia de antropologie, Iaşi

BIBLIOGRAFIE

1. Cristescu M., *Contribuţie la studiul antropologic al unor schelete de la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul epocii fierului din Moldova*, Arheologia Moldovei, 1960, *1*.
2. Cristescu M. şi Antoniu S., *Contribuţii la studiul scheletelor eneolitice de la Valea Lupului* (sub tipar).
3. Cristescu M. şi Antoniu S., *Contribuţie la cunoaşterea structurii antropologice a populaţiei aparţinînd culturii Noua din Moldova*, An. şt. Univ. Iaşi, 1962, **VIII**, *2*.
4. Дебец Г. Ф., Материалы по палеоантропологии СССР, нижнее поволжье. Антроп. журнал, 1936, 1.
5. Дебец Г. Ф., Палеоантропология СССР. Труды Института этнографии, 1948, IV.
6. Хаас Н. и Максимилиан К., Антропологическое исследование окрашенных костяков из комплекса могил с охрой в Глэвэнешти веке, Корлэтень и Стойкань Четэцуие с. Антроп., 1948, *4*.
7. * * * *Istoria României*, I, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960.
8. Maximilian C., *Observaţii antropologice asupra craniilor de la Poiana*, Probleme de antropologie, V, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960.
9. Necrasov O. şi Cristescu M., *Contribuţie la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Holboca-Iaşi*, *Probleme de antropologie*, III, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1957.
10. Necrasov O. şi Cristescu M., *Contribuţie la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Brăiliţa*, St. cerc. ist. veche, 1957, **VIII**, *1—4*.
11. Necrasov O. şi Cristescu M., *Studiul antropologic al scheletelor de la Pir aparţinînd culturii Otomani*, An. şt. Univ. Iaşi, 1960, **VI**, *1*.
12. Maximilian C., Caramelea V. V., Firu P. şi Negrea-Gherga A., *Sărata-Monteoru*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1962.
13. Petrescu-Dîmboviţa M., *Contribuţie la problema sfîrşitului epocii bronzului şi începuturile epocii fierului în Moldova*, St. cerc. ist. veche, 1953, **IV**, *3—4*.
14. Russu I. G., Şerban M., Motioc N. şi Farcaş T., *Date antropometrice asupra populaţiei vechi (epoca tîrzie a bronzului) din regiunea Cluj*, Morf. norm. patol., 1958, *1*.
15. Зсадковская Т. Д., К вопросу об этногенезе фракийских племен, Сов. Этн., 1961, *6*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚIE LA STUDIUL ANTROPOLOGIC AL AVARILOR

DE

OLGA NECRASOV și D. BOTEZATU

Autorii studiază un schelet uman și unul de cal, provenite dintr-un mormînt avar descoperit la Brătei. Se subliniază caracterul europoid și tipul nordic al avarului de la Brătei și se compară datele obținute cu cele referitoare la scheletele din perioada avară din Ungaria. Se constată că tipul nordic identificat la Brătei era destul de răspîndit în unele serii avare de acolo. În ceea ce privește resturile osoase ale calului, se constată că, după talia pînă la greabăn (calculată după metoda Kiesewalter), aceasta corespunde celei a cailor avari studiați de alți autori. Lipsa scheletului cranian împiedică alte precizări asupra rasei cabaline căreia i-a aparținut.

În timp ce literatura antropologică maghiară (2) (3) (4) (6) (7) (8) (9) (10) (11) (13) (14) (15) (16) (17) (18) este extrem de bogată în studii consacrate populației din perioada avară, cea de la noi nu prezintă aproape de loc informații asupra particularităților antropologice ale avarilor, cu toate că unele monumente arheologice de factură avară sînt de mult cunoscute în Transilvania. Iată de ce descoperirea la Brătei a unui mormînt avar datînd din sec. VIII, după prof. I. Nestor și conținînd oseminte bine păstrate ne interesează în mod deosebit și îi consacrăm studiul ce urmează[1].

Scheletul uman din mormîntul de la Bratei este bine păstrat, resturile scheletului unui cal, precum și un metacarpian de oaie reprezentînd rămășițele unor ofrande mortuare, fiind însă în stare foarte fragmentară.

---

[1] Exprimăm mulțumirile noastre tov. prof. I. Nestor, și tov. E. Zaharia grație căruia am putut obține acest schelet.

ST. CERC. ANTROPOL., 1965, T. 2, NR. 1, P. 43–50

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

I. Scheletul uman

Scheletul uman aparţine unui bărbat tînăr care nu depăşise încă vîrsta de 19—20 de ani, judecînd după neosificarea discurilor de creştere ale oaselor lungi (discul proximal al humerusului, discul distal al femurului şi discul proximal al tibiei).

1. *Scheletul cranian*

Neurocraniul ovoid în norma verticală, avînd forma de casă în cea occipitală, prezintă o linie a creştetului destul de puternic arcuită, oferind o uşoară depresiune transversală, imediat în urma suturii coronare, în timp ce regiunea bregmatică este uşor bombată. Occipitalul este proeminent. Fruntea este înclinată şi prezintă un relief glabelar pronunţat (III-IV), cel supraciliar fiind mai puţin accentuat (1—2). Relieful occipital este moderat (protuberanţa occipitală externă : 3), dar între liniile nucale supreme şi cele superioare găsim o depresiune transversală, care îl accentuează. Observăm de asemenea două depresiuni laterale simetrice, în regiunea suturii lambdoide situate la circa 1 cm distanţă de asterion.

Lungimea neurocraniului este mare (196 mm), în timp ce lărgimea sa este relativ mică (138 mm), ceea ce dă un indice cranian accentuat dolicocran (70,40). Înălţimile sînt însă relativ mici faţă de lungime, ceea ce face ca cei doi indici vertico-longitudinali să fie unul camecran (69,89), altul ortocran (56,16). Ele apar însă mai bine dezvoltate în comparaţie cu lărgimea, indicii vertico-transversali fiind unul acrocran (99,27), altul metriocran (82,60). Fruntea este destul de largă, aparţinînd categoriei eurimetope (72,46), iar indicele frontal transversal corespunde categoriei intermediare (81,30). Occipitalul este larg (81,88).

Craniul facial este ortognat. Masivul facial este destul de înalt (71 mm) şi relativ îngust (128 mm), prezentînd un indice lepten (55,47). Orbitele sînt joase şi largi, prezentînd un indice cameconc (74,71). Nasul lung, dar destul de larg, aparţine categoriei camerine (54,00). Oasele nazale sînt dispuse sub un unghi ascuţit, formînd o spinare proeminentă şi convexă (nasul de tip acvilin). Spina nazală este dezvoltată. Fosele canine sînt mijlociu de adînci. Bolta palatină este de formă paraboloidă şi destul de adîncă.

Mandibula este destul de robustă, cu o apofiză mentonieră puternică. Regiunea sa simfizară prezintă apofize genii aşezate foarte jos, deasupra celor superioare remarcîndu-se o depresiune în formă de cupulă.

Dentiţia, aproape neerodată, prezintă următoarea formulă tuberculară a molarelor : $\frac{4}{5}$, $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$. Pe lîngă tuberculii normali, remarcăm prezenţa pe M_3 inferior stîng a tuberculului lui Bolk, destul de bine dezvoltat, precum şi schiţa unui astfel de tubercul pe M_2 inferior de aceeaşi parte. M_2 inferior drept prezintă o puternică carie penetrantă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Scheletul de avar de la Brătei
Datele biometrice (dimensiuni (mm) și indici) ale scheletului cranian

Nr. Martin	Dimensiuni		Nr. Martin	Dimensiuni și indici	
1	g — op	196	66	go — go	95
5	n — ba	110	69	id — gn	31
8	eu — eu	138	69(1)	înălț. mandibulei	30
9	ft — ft	100	69(3)	grosim. mandibulei	11
10	co — co	123	70	înălț. ram. vertical	62
11	au — au	121	71	lărg. min. ram. vertic.	33
12	ast — ast	113	79	unghiul goniac	125°
17	ba — b	137		*Indici*	
20	po — b	114	8/1	ind. cefalic	70,40
23	circ. orizont.	535	17/1	ind. bazilo-breg. long.	69,89
24	po — po	302	17/8	ind. bazilo-breg. transv.	99,27
26	n — b	129	20/1	ind. porio-breg. long.	58,16
27	b — l	127	20/8	ind. porio-breg. transv.	82.60
29	n — b	115	9/10	ind. frontal-transv.	81,30
30	b — l	116	9/8	ind. fronto-pariet. transv.	72,46
40	ba — pr	104	12/8	ind. occipito-pariet. transv.	81,88
42	ba — gn	113	27/26	ind. fronto-pariet. long.	98,44
43	fmt — fmt	107	29/36	ind. de curbură a frontal.	89,14
43_1	fmo — fmo	100	30/27	ind. de curbură a parietal.	91,33
44	ek — ek	101	40/5	ind. de procm. a feței	94,54
45	zy — zy	128	45/8	ind. jugo-parietal	92,75
47	n — gn	118	9/43	ind. ft—ft/fmt—fmt	93,45
48	n — pr	71	9/45	ind. fronto-jugal	78,12
50	mf — mf	26	47/45	ind. facial total	98,12
51	mf — ek	43	48/45	ind. facial super.	55,47
52	înălțim. orbitei	32	52/51	ind. orbitar	74,41
54	al — al	27	50/44	ind. mf—mf/ek—ek	25,74
55	n — ns	50	54/55	ind. nazal	54,00
57	lărg. simotic.	16	63/62	ind. palatal	90,38
62	ol — sta	52	66/65	ind. go—go/kdl—kdl	79,83
63	enm_2 — enm_2	47	71/70	ind. ram. vertical	53,22
65	kdl — kdl	119	66/45	ind. jugo-mandib.	74,22
			$69_3/69_1$	ind. robustic. mandib.	36,66

2. *Scheletul postcranian și statura*

Oasele lungi nu prezintă impresii musculare deosebit de accentuate. Humerusurile oferă cîte o perforație olecraniană. Femurele aproape euricneme, fără pilastru la cel stîng, dar cu un pilastru slab pe cel drept prezintă ușoare șanțuri subtrochanteriene. Tibiile sînt eurimere și cu platourile retroversate. Nu se observă prezența unor fațete „orientale".

Statura, calculată după procedeul lui Manouvrier, dă o talie de 1 640 mm. După cel al lui Trotter și Gleser ea pare să fi fost însă mai înaltă : 1700 mm. Ea ar fi crescut încă dacă individul ar mai fi trăit, deoarece, așa cum am arătat-o mai sus, discurile de creștere nu erau încă toate închise.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

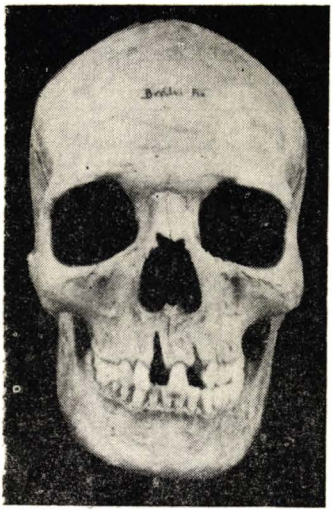

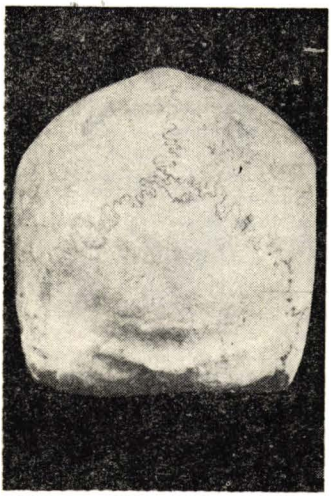

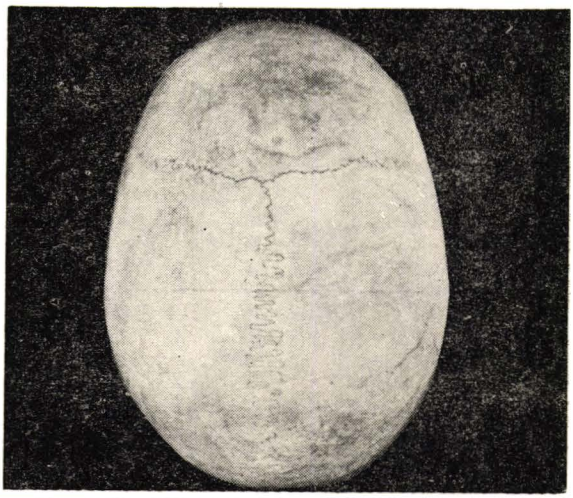

Planșa I. — Mormîntul avar de la Brătei ; craniul văzut în 4 poziții.

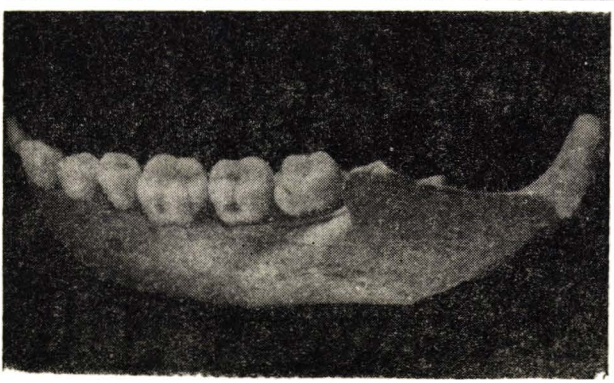

Planșa II. — Mormîntul avar de la Brătei ; mandibula cu dinții arătînd tuberculul lui Bolk pe M_3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

3. *Diagnoza tipologică*

Individul căruia i-a aparținut scheletul era de talie înaltă, cu craniul ovoid și dolicocefal, mijlociu de înalt, cu relief frontal destul de pronunțat. Fața hiperleptoprosopă, cu masivul facial lepten, cu nasul foarte proeminent și acvilin, cu fosele canine mijlocii, cu orbitele cameconce nu prezintă absolut nici un caracter mongoloid. El se integrează în rasa europoidă și este un bun reprezentant al tipului nordic. Doar caracterul cameconc al orbitelor ar putea indica existența unui oarecare amestec cromanioid.

DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Dacă consultăm literatura antropologică referitoare la avari, în special cea ungară, constatăm că într-una dintre lucrările cele mai recente, constituind o sinteză, prezentată de Toth (13) la al VII-lea Congres internațional de antropologie din Moscova (1964), se subliniază faptul că „masa fundamentală a populației care a trăit în Ungaria în perioada avară (atît cea aborigenă cît și cea invadatoare) prezenta o structură antropologică predominant europoidă". Alți autori unguri, Bartucz (2—4), Liptak (6—11), Wenger (14—18), care au consacrat numeroase studii analizei tipului fizic al avarilor, au subliniat și ei acest fapt. Astfel, Liptak (9) (10) arată că 80% din populația perioadei avare din regiunea cuprinsă între Tisa și Dunăre aparține rasei europoide și numai 20% prezintă caractere mongoloide. El arată prezența aici, printre altele, și a tipului nordic, precum și a tipului cromanioid. Iată de ce caracteristicile antropologice ale scheletului de care ne ocupăm aici nu ne surprind. În alte lucrări (7) însă, același autor subliniază existența a două categorii de serii avare : predominant europoide (ca cele dintre Tisa și Dunăre) și predominant mongoloide. Uneori, serii provenind din aceeași localitate, dar din cimitire diferite, așa cum este cazul cu cimitirele Ullö I și Ullö II, pot prezenta compoziții antropologice diferite, primul fiind predominant mongoloid, cel de-al doilea predominant europoid.

Credem că această situație a problemei structurii antropologice a avarilor nu oferă decît contradicții aparente. Populație avară propriu-zisă însăși nu putea să fi fost omogenă. Chiar dacă nu considerăm decît drumul parcurs de ea pînă la așezarea ei în Ungaria, trebuie să admitem că în urma amestecurilor suferite structura ei a trebuit să se complice, chiar dacă la origine ea ar fi putut fi destul de uniformă. În al doilea rînd, trebuie să luăm în considerație și faptul că, o dată parveniți în spațiul carpato-dunărean, avarii au trebuit să se amestece cu populațiile locale. Acestea din urmă au trebuit să se „avarizeze" în timpul perioadei caracterizate prin hegemonia avară. Neuniformitatea seriilor „avare" oglindește astfel aceste procese, care trebuie să se fi desfășurat în mod foarte neegal.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

II. Scheletul calului

Acest schelet este foarte incomplet şi deteriorat. Îi lipseşte craniul, din scheletul cefalic nefiind prezent decît un fragment mic de mandibulă cu 3 dinţi jugali. Majoritatea oaselor lungi prezente nu sînt întregi, afară de un radius, o tibie şi un metacarpian, care sînt mai mult sau mai puţin întregi. Dinţii existenţi prezintă un grad de erodare extremă, astfel încît se poate aprecia vîrsta acestui animal la peste 20 de ani. Aceasta ne-ar putea indica că animalul sacrificat la funeraliile tînărului avar era un cal dat la „reformă" inapt să mai servească. Din cauza abraziunii suprafeţelor de triturare, determinarea lor este dificilă. Credeam însă că, judecînd după dispoziţia pereţilor intraalveolari, sîntem în prezenţa următorilor jugali : P_3, P_4 şi M_1. Aşa cum arată dimensiunile date în tabelul nr. 2, aceşti dinţi sînt de mărime mijlocie.

Tabelul nr. 2

	Lungime	Lărgime
P_3	24	16
P_4	24	16
M_1	22	17

Oasele lungi prezintă dimensiunile prezentate în tabelele nr. 3 şi 4.

Tabelul nr. 3

	Radiusul	Tibia
Lungimea totală	340 mm	364 mm
Lungimea laterală (după Kiesewalter)	325	337
Lărgimea proximală	75	—
Lărgimea suprafeţei articulare proximale	73	86
Diametrul proximal	43	—
Diametrul suprafeţei articulare proximale	38	—
Lărgimea distală	66	70
Lărgimea suprafeţei articulare distale	62	55
Diametrul distal	44	46
Diametrul suprafeţei articulare distale	35	—
Lărgimea mediană a diafizei	38	43
Indicele de lărgime proximală	22,06	—
Indicele de lărgime distală	19,41	20,59
Indicele de lărgime mediană	11,18	12,64

Dacă aplicăm coeficientul lui Kiesewalter, putem obţine talia pînă la greabăn a acestui cal după cum urmează :

Radius	$325 \times 4{,}34 = 1410$ mm
Metacarpian	$227 \times 6{,}41 = 1416$ mm
Tibia	$337 \times 4{,}36 = 1469$ mm

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din aceste calcule rezultă că avea o talie de 1410—1470 mm. Ar depăși deci puțin talia cailor avari de la Zitavska Ton (12) și Bernolakove (1), prezentînd înălțimea pînă la greabăn de 1380—1400 mm.

Dacă confruntăm această înălțime cu datele tabloului taliilor cailor întocmit de Duerst, atunci calul de care ne ocupăm aici ar fi un cal foarte mic. După datele lui Cersky, el ar corespunde însă unui cal mijlociu (5).

Tabelul nr. 4

Metacarpian	
Lungimea totală	230 mm
Lungimea laterală (după Kiesewalter)	221
Lărgimea proximală	50
Diametrul proximal	33
Lărgimea distală (tuberală)	48
Lărgimea suprafeței articulare distale	51
Diametrul distal (pe creastă)	36
Diametrul distal (medial)	30
Lărgimea mediană	33
Indicele de proeminare a crestei	80,59
Indicele de lărgime proximală	21,74
Indicele de lărgime distală	22,17
Indicele de lărgime mediană	14,35

Lipsa scheletului cranian face imposibilă vreo altă precizare a rasei căreia i-a putut aparține acest exemplar.

Secția de antropologie, Iași

BIBLIOGRAFIE

1. Ambros C., Zvieraci inventar zo slovansko-averskeho pohrebiska v Bernolakove, Slovenska Arch., 1963, **11**, *1*.
2. Bartucz L., *Indications sur l'importance ethnique et démographique des Avars de Hongrie*, Acta Univ. Szeged., 1950, **I**, *1—2*.
3. Bartucz L., *A szentes-kojáni avarkori temető tipológiájához*, Anthrop. Közlemenyek, 1958, **I**, *1—2*.
4. Bartucz L. — Farcas G y., *Zwei Adorjáner Gräberfelder der Awarenzeit aus anthropologischen Gesichtspunkte Betrachtet*, Acta Biol., 1957, **III**, *3—4*.
5. Громова В., История лошадей (рода Equus) в старом свете, Moscova, 1949.
6. Liptak P., *Kecel — környéki avarok*, Biolog. Közlemen., 1954, **II**, *1—2*.
7. Liptak P., *Recherches anthropologiques sur les ossements avares des environs d'Ulló*, Act. Arch. Acad. Sci. Hung, 1955, **6**.
8. Liptak P., *Contribution à l'anthropologie des temps avars de la région de Kiskörös*, Crania Hung., 1956, **I**, *2*.
9. Liptak P., *Nouvelles contributions à l'anthropologie de l'époque avare entre le Danube et la Tisza*, Crania Hung., 1956, **I**, *1*.
10. Liptak P., *Awaren und Magyaren im Donau — Theiss Zwischenstromgebiet*, Act. Arch. Acad. Sci. Hung., 1958 *s.*
11. Liptak P., *The „Avar period" mongoloids in Hungary*, Act. Arch. Acad. Sci. Hung., 1959, **10**.
12. Musil R., *Osteologicky material z pohrebiska v Zitavkej Toni*, Slov. Arch., 1956, **6**, *1*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

13. Тома Т. А., Антропологический состав населения аварского каганата, VII, Междунар. Конгр. Антроп. и Етногр. Наук, 1964.
14. Wenger S., *Contributions à l'anthropologie des avars en Hongrie* (*Le cimetière d'Alattyán—Tulát*), An. Hist. Natur. Muz, Nat. Hung., 1952. II.
15. Wenger S., *L'anthropologie du cimetière de Jánoshida-Tótkérpuszta*, An. Hist. Nat. Hung., 1953, IV.
16. Wenger S., *Szentes-Kaján népvándorláskori népességének embartani tipusai* (*VII—VIII. szd.*), An. Hist. Nat. Muz. Nat. Hung, 1955, VI.
17. Wenger S., *Nouvelles découvertes au Tiszántul* (*au delà de la Tisza*) *provenant des temps avars*, Crania Hung., 1956, I, *1*.
18. Wenger S., *Donnés ostéométriques sur le matériel anthropologique du cimetière d'Alattyán-Tulát, provenant de l'époque avare*, Cran. Hung., 1957, II, *1*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIU ANTROPOLOGIC ASUPRA OSEMINTELOR UMANE DIN MORMÎNTUL DE CĂLĂREȚ DE LA TÎRGȘOR*

DE

D. NICOLAESCU-PLOPȘOR

Se analizează antropologic și morfobiologic osemintele umane dintr-un mormînt de călăreț descoperit în 1960 la Tîrgșor, reg. Ploiești, cu un bogat inventar funerar, pe baza căruia arheologii îl datează în sec. VII și îl atribuie probabil avarilor.

Osemintele au aparținut unui bărbat de 30—40 de ani, de talie mică, cu trăsături europoido-mongoloide.

Analiza morfobiologică arată că era călăreț, cu practică îndelungată, și a fost stîngaci, mînuind cu stînga foarte probabil o sabie grea sau altă armă de luptă (cnut). O leziune traumatică violentă la nivelul articulației cotului drept ar putea fi considerată cauza probabilă a morții.

În cursul săpăturilor sistematice intreprinse la Tîrgșor, reg. Ploiești, arheologul Gh. Diaconu a descoperit în 1960, în marginea de sud a necropolei din sec. III—IV, de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov, un mormînt de călăreț, la 1,12 — 1,20 m adîncime față de nivelul actual (1). Scheletul era orientat ENE — VSV, avînd depuse alături, în stînga lui, un craniu de cal, așezat în lungul brațului și antebrațului, iar mai jos, alături de coapsa, gamba și piciorul stîng, oasele picioarelor calului, detașate cu toporul.

În mîna dreaptă a scheletului se afla un cuțit-pumnal, în mîna stîngă un amnar de fier și o așchie de silex pentru scăpărat, pe bazin o cataramă de fier pentru prins cuțitul-pumnal și o cataramă de bronz pentru o curea-cingătoare. La nivelul picioarelor, sub oseminte, s-a găsit o măciulie de os de la un bici de luptă (cnut), iar la nivelul craniului de cal două scări de șa, din fier, o zăbală compusă și o cataramă de fier de la chinga calului.

Pe baza ritului funerar (inhumație cu craniu și picioare de cal) și în urma studiului elementelor de inventar descoperite în mormînt, arheologii Gh. Diaconu și P. Diaconu conchid că mormîntul se datează în sec. VII și a aparținut unui călăreț, probabil avar (1).

* Articol încheiat la 9 noiembrie 1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Cu toate că osemintele din mormîntul de călăreţ de la Tîrgşor sînt foarte prost conservate, datorită solului, care a acţionat printr-o puternică corodare şi dizolvare parţială a compactei oaselor lungi şi a epifizelor sau printr-o dizolvare completă a unor falange, oase ale tarso-metatarsului sau carpo-metacarpului, se impune totuşi o analiză atentă a tuturor resturilor scheletice, dată fiind importanţa unei astfel de descoperiri, care reprezintă totodată şi singurul mormînt avaric descoperit pînă în prezent în regiunea de la sud de Carpaţi.

Poziţia scheletului. Deşi în mod obişnuit poziţia scheletelor din mormintele de înhumaţie este analizată şi discutată de arheologi în legătură cu particularităţile de rit funerar, ne permitem totuşi să notăm unele observaţii cu privire la mormîntul de călăreţ de la Tîrgşor, în afară de descrierea minuţioasă a întregului complex funerar făcută de Gh. Diaconu şi P. Diaconu (2).

La o primă inspecţie vizuală a scheletului uman, cadavrul pare să fi fost aşezat în mormînt în decubit dorsal, cu braţele şi antebraţele în lungul corpului, iar coapsele şi gambele întinse (fig. 1).

Din analiza datelor oferite de examenul atent al poziţiei şi raporturilor de poziţie dintre osemintele scheletului in situ, rezultă că, în momentul depunerii în mormînt, cadavrul se afla în decubit lateral drept, surprins în această poziţie de faza de rigiditate cadaverică. Căutînd să-i imprime o poziţie de decubit dorsal, semenii săi nu au reuşit să dea această poziţie decît coapselor şi gambelor, precum şi centurilor scapulo-humerale, braţelor şi antebraţelor. Prin extensia forţată a gambelor pe coapse şi a coapselor pe bazin, folosind foarte probabil şi o legătură la nivelul genunchilor, s-a imprimat bazinului o uşoară mişcare de nutaţie şi o redresare a lui din poziţia de decubit lateral drept într-o poziţie intermediară, de uşoară înclinaţie spre dreapta. Operaţia de redresare a toracelui şi aducerea centuri scapulo-humerale şi a membrelor superioare în poziţia de decubit dorsal a dus la o torsionare a coloanei vertebrale de la dreapta la stînga în axul său longitudinal, interesînd însă într-o mică măsură regiunea dorsală inferioară şi regiunea lombară, ale căror ligamente anterioare şi posterioare au limitat torsiunea la acest nivel, păstrîndu-se astfel poziţia iniţială de decubit lateral drept pe care a avut-o cadavrul în momentul în care s-a instalat faza de rigiditate cadaverică. După înhumarea cadavrului, şi anume după instalarea fazei de laxitate ligamentară şi de lichefiere parţială a capsulelor articulare şi a ligamentelor, sub greutatea pămîntului care se tasa, bazinul s-a redresat de la dreapta la stînga, reducîndu-se astfel înclinarea sa spre dreapta, antrenînd o dată cu sacrul şi ultima vertebră lombară, care s-a deplasat spre stînga faţă de restul coloanei lombare, iar creasta iliacă anterosuperioară a ajuns, prin această mişcare de redresare, să se suprapună treimii înferioare a radiusului stîng. Sintetizînd datele expuse mai sus cu privire la poziţia scheletului, sîntem îndreptăţiţi să conchidem că, în primele ore după moarte, deci înainte de instalarea rigidităţii cadaverice, nu s-a dat atenţie sau nu s-au putut lua măsurile necesare care să asigure cadavrului o poziţie de decubit dorsal cu membrele întinse, poziţie care nu a fost însă neglijată în ritualul de înmormîntare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

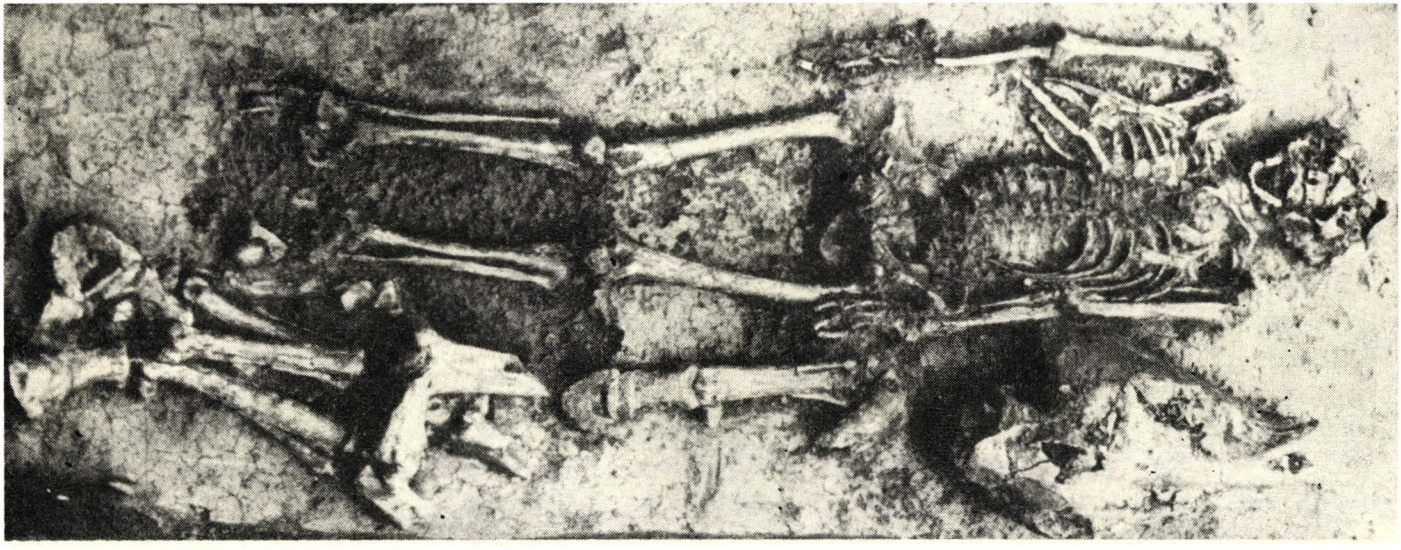

Fig. 1. — Vedere de ansamblu a mormîntului de călăreț de la Tîrgșor

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

SCURTĂ CARACTERIZARE ANTROPOLOGICĂ ȘI MORFOBIOLOGICĂ

Sexul și vîrsta. Dezvoltarea puternică a reliefurilor musculare la nivelul fragmentelor craniene existente (occipital și mandibulă) și în special la nivelul tuturor oaselor lungi, dezvoltarea mastoidelor și masivitatea aparatului dento-maxilar și a tuturor celorlalte resturi scheletice pledează neîndoielnic pentru apartenența la sexul masculin. Cele cîteva porțiuni suturale prezente, gradul de abraziune dentară, ștergerea completă a liniilor zonelor de creștere la nivelul oaselor lungi indică o vîrstă matură de peste 30 de ani, nu mai mare de 40 de ani.

Talia. Singurele oase care ne-au putut servi la calcularea taliei sînt humerusul stîng, femurul stîng și cele două tibii.

După tabelele lui Manouvrier, valoarea medie a taliei este de 147,6 cm. Aplicînd însă formulele de calcul ale lui Pearson pentru fiecare os în parte (humerus, femur, tibie), am obținut o valoare medie de 152,6 cm, valoare pe care o considerăm mai apropiată de talia reală a individului.

Cea mai bună estimare a taliei o oferă tabelele lui Trotter și Gleser, care indică pentru femur + tibie o valoare de 154 cm. Această cifră o socotim ca fiind cea mai apropiată de valoarea reală ; aceasta denotă o înălțime mică pentru un bărbat.

Craniul. Occipitalul cu fragmentele de parietale și temporale permite să se estimeze un diametru transvers cranian îngust (eu-eu = 142 ?) și un occipital lat spre foarte lat (indice parieto-occipital = 85,9). Protuberanța occipitală externă de gradul II-III și mastoidele mijlocii cu șanțurile digastrice relativ adînci pot fi puse în legătură cu dezvoltarea reliefurilor musculare ale planului nucal. În porțiunea suprainiacă, occipitalul este ușor bombat (indice de curbură = 91,9), în timp ce porțiunea subiniacă, sensibil mai scurtă decît prima (l-i = 62,5 ; i-o = 45), este plană (indice de curbură = 100). Fragmentele de frontal sînt mult prea mici pentru a putea da vreo indicație demnă de a fi reținută, în schimb viscerocraniul oferă o serie de date metrice și morfologice importante. Maxilarul, cu cele două apofize frontale păstrate, prezintă o apertură piriformă de tip atropin și un nas lat, camaerhin (indice 54,2). Spina nazală este ruptă. Notăm ștergerea fosei canine și forma parabolică a arcadei, cu un palat relativ adînc, prezentînd torus palatin anterior, precum și un prognatism alveolar destul de accentuat (fig. 2 și 3). Menționăm de asemenea o carie de gradul III la M_1 dreapta, precum și persistența lui m_2 înapoia lui M_1 dreapta. Cele două malare prezente, după conformația lor, indică o poziție frontală indiscutabilă. Notăm de asemenea o lățime interorbitală relativ mare, în măsura în care aceasta poate fi estimată pe baza lățimii maxime a apofizelor frontale ale maxilarului, la nivelul suturii maxilo-frontale.

Mandibula, cu o înălțime simfizară mijlocie spre înaltă și cu ramura orizontală relativ joasă, prezintă un menton bituberculat, rotunjit, și gonioane răsfrînte în afară, cu inserații musculare impresionant de puternic dezvoltate pe fața internă. Notăm eliminarea lui M_1 dreapta, cu resorbție alveolară consecutivă. Înălțimea totală a feței (n-gn = 115) intră în categoria feței mijlocii, în timp ce înălțimea superioară a feței (n-pr = 70,5

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

intră în categoria feţelor înalte, la limita categoriei de feţe mijlocii. Din analiza datelor metrice (tabelul nr. 1) şi morfologice prezentate mai sus

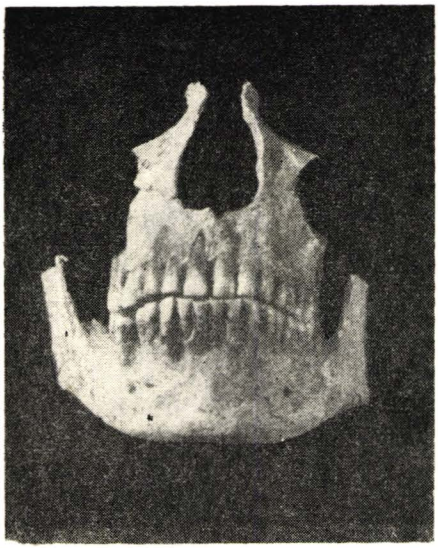

Fig. 2. — Maxilarul şi manibula (norma frontală).

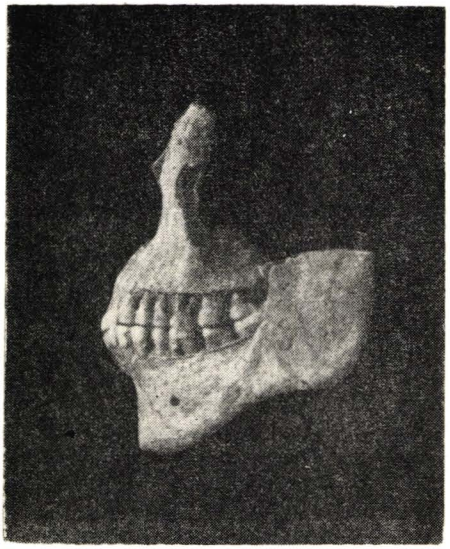

Fig. 3. — Maxilarul şi mandibula (norma laterală).

putem conchide că individul din mormîntul de călăreţ de la Tîrgşor aparţinea sub raport tipologic grupului europoido-mongoloid. În favoarea acestui

Tabelul nr. 1

Nr. Martin	Dimensiunea		Nr. Martin	Dimensiunea	
8	eu — eu	142?	47	n — gn	115?
11	au — au	116	48	n — pr	70,5?
12	ast — ast	122	54	lăţ. nas	24,4
13	ms — ms	102	55	n — ns	45?
28	arc l — o	113	63	$enm_2 - enm_2$	41,3
28 (1)	arc l — i	68	64	înălţ. bolţii	9,5
28 (2)	arc i — o	45	66	go — go	100
31	l — o	95,5	68	ad. mand.	66
31 (1)	l — i	62,5	69	id — gn	33,5
31 (2)	i — o	45	69 (1)	înălţ. mand. for. ment.	30
			69 (3)	gros. mand. for. ment.	13
			79	unghi goniac	120°?

INDICI

12 : 8	= 85,9
31 : 28	= 84,5
31 (1) : 28 (1)	= 91,9
31 (2) : 28 (2)	=100
31 (2) : 31 (1)	= 72
31 : 12	= 79,1

INDICI

54 : 55	= 53,2
66 : 68	=151,5
69 (3) : 69 (1)	=43,3

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

diagnostic tipologic pledează următoarele caractere ale viscerocraniului : frontalizarea malarelor, lăţimea interorbitală, absenţa fosei canine, lăţimea nasului şi prognatismul alveolar, înălţimea mijlocie a feţei şi marea lăţime bigoniacă (n-gn = 115 şi go-go = 100). La aceste trăsături mongoloide se adaugă şi o talie mică, de 154 cm.

Caracterizare morfobiologică

O analiză atentă a tuturor osemintelor prezente impresionează prin dezvoltarea inserţiilor musculare cu o asimetrie marcată dreapta-stînga, exprimată atît sub raport morfologic, cît şi sub raport dimensional (tabelul nr. 2). Clavicula stîngă prezintă o puternică dezvoltare a inserţiilor

Tabelul nr. 2

	Stînga	*Dreapta*
Humerus		
1. Lungimea maximă	284	—
5. Diam. maxim la mijlocul diafizei	23	21,5
6. Diam. minim. la mijlocul diafizei	17	15,5
7. Perimetrul minim al diafizei	60	55
6 : 5 Indicele de secţiune diafizar	21,2	—
7 : 1 Indicele de soliditate	73,9	72,1
Cubitus		
11. Diametrul anteroposterior	14,5	—
12. Diametrul transversal	17,5	—
11 : 12 Indicele de secţiune	82,86	—
Radius		
4. Diam. transversal maxim al diafizei	16	13,5
5. Diam. anteroposterior maxim al diafizei	12	8,5
5 : 4 Indicele de secţiune	75	45,9
Femur		
1. Lungimea totală	392	—
1. Lungimea morfologică	383	—
6. Diam. anteroposterior	29	26
7. Diam. transversal	25,5	25,5
8. Perimetrul osului	84	80
9. Diam. transversal subtrochanterian	32,3	30
10. Diam. anteroposterior subtrochanterian	28	25
11. Diam. sagital. minim inf. al diafizei	26	24
12. Diam. transv. minim inf. al diafazei	39	38
27. Inălţimea curburii diafizei	8,7	—
$\frac{6 + 2}{2}$ Indicele de masivitate	27,3	25,8
8 : 2 Indicele de soliditate	21,9	—
10 : 9 Indicele de platimerie	87,5	83,3
11 : 12 Indicele popliteu	66,6	63,2
Indicele de curbură a diafizei	3,4	—
Tibia		
1. Lungimea totală	309	306
8 a Diametrul anteroposterior	32	30
9 a Diametrul transversal	24	25,5
10 b Perimetrul minim	67	66
9 a : 8 a Indicele de platicnemie	75	85
10 b : 1 Indicele de soliditate	21,7	21,4

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

pectoralului mare, deltoidului și trapezului, încît osul pare torsionat, în timp ce clavicula dreaptă, cu inserții mai reduse decît cea stîngă, prezintă altă ordine de importanță în solicitarea grupelor musculare, și anume: trapez, deltoid și pectoralul mare. Humerusul stîng prezintă o tuberozitate deltoidiană bine dezvoltată pentru deltoid și brahialul anterior și inserții puternice pentru pectoralul mare, dorsalul mare și mușchiul coracobrahial. Șanțul bicipital este mult lărgit prin depărtarea celor două margini ale sale la nivelul inserțiilor pectoralului mare, ale dorsalului mare, rotundului mare și tricepsului (fig. 4). Humerusul drept (fig. 5), de aspect mai gracil decît cel stîng, prezintă totuși inserții puternice pentru deltoid și pentru brahialul anterior (tuberozitatea deltoidiană bine dezvoltată). În cazul humerusului drept, semnalăm lipsa epicondilului și a condilului în urma unei lovituri cu un corp tăios care a secționat și o porțiune din cupula radiusului. Reconstituind planul de secționare al celor două oase, am putut stabili că lovitura a fost aplicată din față și de sus în jos, brațul aflîndu-se în abducție, iar antrebrațul în flexiune de aproape 90° pe braț și în pronație (fig. 6). Cubitusul stîng prezintă inserții puternice pentru brahial, flexorul superficial al degetelor și rotundul pronator (fig. 7). Cubitusul drept este absent. Radiusul stîng (fig. 8) prezintă o tuberozitate radială puternic dezvoltată pentru inserția bicepsului. Inserțiile flexorului superficial și ale flexorului lung al degetelor sînt mai dezvoltate decît la radiusul drept, care este mult mai gracil decît stîngul, încît prin comparație pare să fie atrofiat, deși păstrează totuși o tuberozitate radială destul de bine dezvoltată (fig. 9). Deosebirile sînt foarte marcate și sub raport dimensional (tabelul nr. 2), încît indicele de secțiune este foarte disproporționat (stînga = 75, dreapta = 45,9). Asimetria dreapta-stînga este exprimată și la nivelul femurelor și tibiilor, cu impresiuni musculare mai puternice în stînga, însoțite de dimensiuni mai mari, însă apropiate ca valori de cele din dreapta (tabelul nr. 2). Astfel, femurele prezintă un pilastru mijlociu dezvoltat (indice 27,3 stîngul și 25,8 dreptul), cu un indice eurimer de 87,5, la limita inferioară a acestei categorii pentru femurul stîng, și un indice platimer de 83,3, la limita superioară a acestei categorii pentru femurul drept. Indicele popliteu (66,6 stînga și 63,2 dreapta) și indicele de curbură (3,4 stînga) se înscriu în categoria valorilor mijlocii.

În ceea ce privește inserțiile musculare, notăm pe cele mai bine dezvoltate, și anume adductorul mare, fesierul mare, vastul medial și lateral, gemenul medial și extern și plantarul urmate de inserțiile mai slab dezvoltate ale psoasului iliac, scurtului adductor și pectineului.

O morfologie similară, cu impresiuni musculare mai reduse însă decît la femurul stîng analizat mai sus, prezintă și femurul drept (fig. 10 și 11). Tibiile prezintă deosebiri mult mai mici din punct de vedere morfologic și metric, cu o diferență sensibilă însă în ceea ce privește indicele cnemic, care este euricnem, cu valori de 75 stînga, respectiv 85 dreapta.

Mai bine dezvoltate sînt inserțiile mușchilor solear, popliteu, croitor, drept intern și semitendinos, precum și tibialului anterior (fig. 12 și 13).

Sintetizînd datele de analiză morfobiologică prezentate mai sus, putem conchide că individul care a fost înhumat la Tîrgșor a depus vreme

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

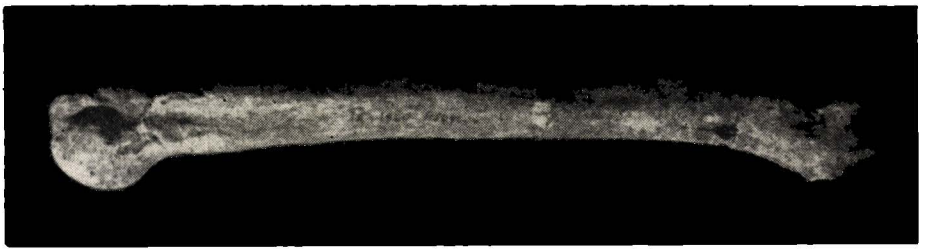

Fig. 1. Humerusul stîng (fața anterioară).

Fig. 5. — Humerusul drept (fața anterioară).

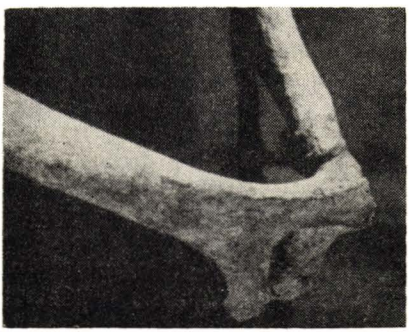

Fig. 6. Leziune traumatică recentă la nivelul articulației cotului drept (humerusul în abducție și radiusul în pronație).

Fig. 8. Radiusul stîng.

Fig. 9. Radiusul drept.

Fig. 7. Cubitusul stîng.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

îndelungată o activitate musculară intensă, cu o solicitare preferențială a musculaturii centurii scapulo-humerale stîngi, a brațului și antrebrațului stîng, fapt care se traduce printr-o asimetrie marcată dreapta-stînga, asime-

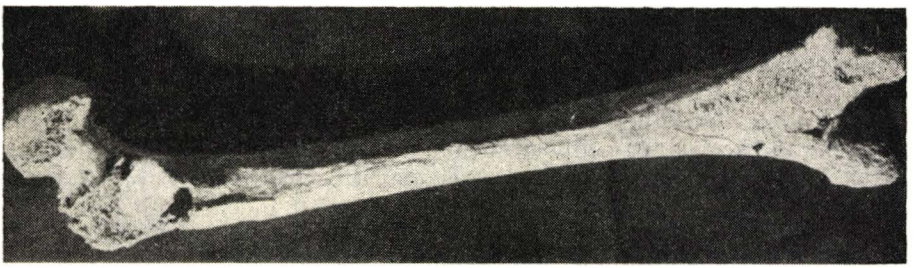

Fig. 10. — Femurul stîng.

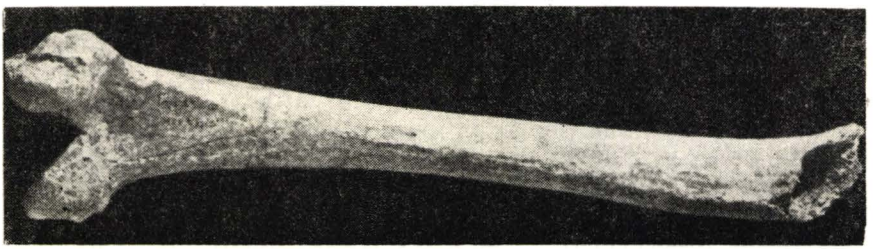

Fig. 11. — Femurul drept.

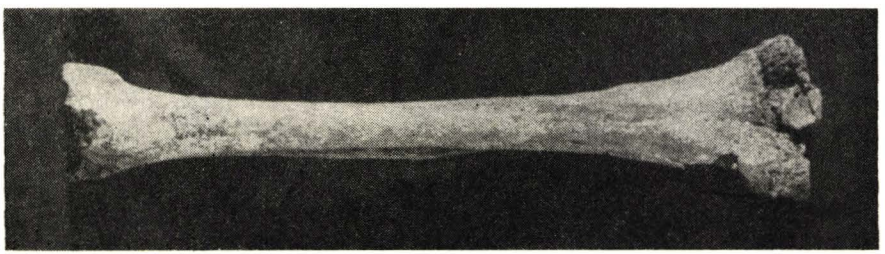

Fig. 12. Tibia stîngă.

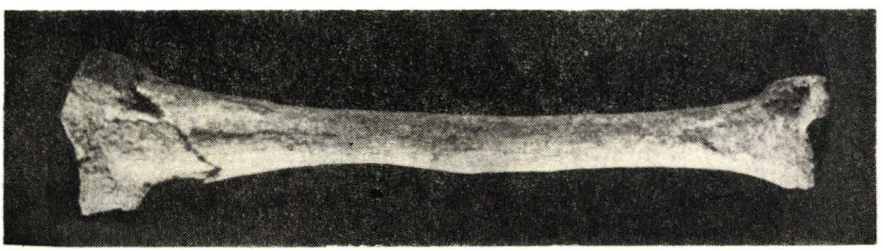

Fig. 13. — Tibia dreaptă.

trie mult mai redusă, dar prezentă totuși și la nivelul grupelor musculare ale coapselor, cu predominanță stîngă și abia schițată la nivelul gambelor. Că individul a călărit multă vreme, din adolescență sau poate chiar din

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

copilărie, ne-o dovedeşte puternica dezvoltare a musculaturii coapsei şi gambei (adductorul mare, vastul medial şi lateral, gemenul medial şi extern, fesierul mare, psoasul iliac, dreptul intern, croitorul, semitendinosul, solearul şi semimembranosul, popliteul şi tibialul anterior), interesată în ansamblul mişcărilor tonice complexe ce se execută în actul călăriei. În ceea ce priveşte însă solicitările musculare şi varietatea mişcărilor executate de centurile scapulo-humerale, braţe şi antebraţe, nu putem face o analiză amănunţită datorită atît stării fragmentare a osemintelor, care prezintă lipsuri cît şi imposibilităţii de a utiliza pentru studiu fragmentele foarte puternic corodate ce s-au păstrat din cele două scapule. Aceleaşi motive şi starea de corodare a bazinului, care îl face inutilizabil pentru examen, ne-au limitat observaţiile cu privire la solicitările musculare complexe mai frecvente la care a răspuns musculatura coapsei şi a gambei. Cu toate acestea, sîntem în măsură să afirmăm că există o asimetrie funcţională marcată dreapta-stînga, cu utilizarea preferenţială şi solicitarea mai intensă a membrului superior stîng faţă de cel drept, primul lăsînd să se întrevadă clar executarea unor mişcări mai variate şi de amplitudine mai mare comparativ cu membrul superior drept, mişcări obişnuite în mînuirea unei săbii grele (foarte probabil). Interpretarea acestei asimetrii funcţionale pretează la unele discuţii. Poate fi ea pusă în legătură cu faptul că individul era stîngaci, sau a devenit stîngaci în urma unor leziuni traumatice mai vechi care au dus la o reducere simţitoare a capacităţii funcţionale, cu importanţă funcţională relativă a membrului superior drept? Argumentele de care dispunem pledează şi pentru prima, dar şi pentru cea de-a doua ipoteză, fără însă a putea răspunde la întrebarea dacă individul a fost stîngaci sau a devenit stîngaci. Impresiunile musculare mai reduse şi dimensiunile mai mici ale claviculei, humerusului şi radiusului din dreapta comparativ cu aceleaşi oase din partea stîngă ar pleda mai mult în favoarea celei de-a doua ipoteze, mai ales dacă luăm în consideraţie şi aspectul gracil, atrofic al radiusului drept. În orice caz, în această alternativă nu poate fi vorba de leziunea traumatică recentă care a dus la eliminarea epicondilului şi a condilului humeral drept şi a unei porţiuni din cupula radială în urma unei lovituri puternice, unice, care ar fi putut produce moartea individului prin şocul traumatic şi căderea de pe cal. Aspectul gracil, atrofic al radiusului drept ne îndeamnă să reflectăm la eventualitatea unei leziuni traumatice mai vechi care să fi interesat cubitusul, ducînd la o atrofie ascendentă a grupelor musculare pînă la nivelul centurii scapulo-humerale, cu importanţă funcţională relativă, fără a încerca să explicăm prin această leziune traumatică veche absenţa cubitusului drept şi a metacarpienelor cu falangele degetelor auricular, inelar şi medius. Dacă falangele şi unele metacarpiene ar fi putut să dispară în urma acţiunii de corodare şi de dizolvare a solului, cubitusul nu putea fi dizolvat complet, iar radiusul, cu o compactă mai subţire, să se păstreze destul de bine alături de el. De asemenea nici unele mici deranjări, inerente uneori în timpul operaţiilor de dezvelire a scheletelor, care duc la deplasarea unor falange din poziţia lor *in situ* nu pot explica absenţa grupului de degete amintite cu metacarpienele respective, şi mai ales absenţa cubitusului, după cum nici eventualitatea unei leziuni traumatice recente care să fi dus la

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

eliminarea acestor oase nu poate fi admisă, deoarece, în acest caz, leziunea ar fi interesat cel puțin trohleea și epitrohleea humerusului, care sînt totuși integre. O leziune traumatică mai veche, posibilă, la care ne-am referit și care, interesînd cubitusul, putea duce chiar și la eliminarea grupului de degete amintit, nu poate explica nici ea absența cubitusului și mai ales epifiza sa proximală. Problema absenței acestor oase rămîne deci fără rezolvare.

CONCLUZII

Examinînd atent în teren poziția și raporturile de poziție dintre osemintele umane din mormîntul de călăreț de la Tîrgșor, reg. Ploiești, datat — pe baza inventarului funerar — din secolul al VII-lea, și analizînd datele metrice și morfologice de ordin antropologic și morfobiologic, s-au putut stabili următoarele concluzii :

1. Scheletul a aparținut unui bărbat matur (30—40 de ani), de talie mică (154 cm), prezentînd o serie de caractere tipologice obișnuit întîlnite în grupul europoido-mongoloid al triburilor avare.

2. Individul a practicat vreme îndelungată călăria, iar ca luptător trebuie să fi mînuit o sabie grea sau o armă similară și era stîngaci, sau devenise stîngaci în urma unei leziuni traumatice mai vechi la nivelul antebrațului drept.

3. O leziune traumatică recentă, violentă, produsă cu un corp tăios (sabie) la nivelul articulației cotului drept ar putea să fi constituit cauza morții prin șocul traumatic și căderea de pe cal.

4. Faza de rigiditate cadaverică l-a surprins pe cavalerul avar într-o poziție de decubit lateral drept care a putut fi observată în teren, deși la depunerea cadavrului în mormînt s-a căutat și s-a reușit să i se asigure o poziție rituală de decubit dorsal cu membrele întinse.

5. Faptul că, cel puțin pînă în prezent, în zona necropolei aparținînd culturii de tip Sîntana-Cerneahov de la Tîrgșor nu a fost descoperit decît un singur mormînt avaric, ținînd seama și de concluziile de la punctele 3 și 4 în special, ar putea constitui un indiciu că lupta în care a căzut acest cavaler s-a dat undeva în apropiere, de unde a fost adus și înhumat în această zonă în care a fost descoperit.

6. În ceea ce privește apartenența etnică, datarea mormîntului în secolul al VII-lea exclude posibilitatea ca mormîntul să fi aparținut unui hun. Ritul și elementele de inventar funerar — catarama de bronz și în special scările de șa, caracterele tipologice europoido-mongoloide ale călărețului și apartenența calului la ramura mongolă a grupului de rase orientale (2) — constituie un complex de date care ne îngăduie să afirmăm că mormîntul de la Tîrgșor a aparținut unui călăreț avar.

Centrul de cercetări antropologice,
București

BIBLIOGRAFIE

1. Gh. Diaconu și P. Diaconu, *Un mormînt de călăreț din secolul VII descoperit la Tîrgșor.*, *SCIV*, 1962, *1*, 195.
2. Alexandra Bolomey, *Studiul osteologic al calului din mormîntul de călăreț de la Tîrgșor*, Acest număr, p. 63.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIUL OSTEOLOGIC AL CALULUI DIN MORMÎNTUL DE CĂLĂREȚ DE LA TÎRGȘOR*

DE

ALEXANDRA BOLOMEY

Se prezintă fragmentele unui schelet de cal, descoperite într-un mormînt din sec. VII e.n. Craniul, caracterizat prin neurocraniul mult mai dezvoltat decît fața, precum și metapodiile robuste și scurte în raport cu craniul, sugerează proveniența acestui cal dintr-o rasă mongolă.

În campania de teren din vara anului 1960, în cadrul necropolei cerniahovene de la Tîrgșor s-a descoperit un mormînt despre care descoperitorul spune : „...se datează din sec. VII și aparține unui călăreț, probabil avar. O atare atribuire etnică este dovedită de ritul de înmormîntare, precum și de prezența resturilor de cal în mormînt" (6). Într-adevăr, alături de scheletul uman și aproape paralel cu el, s-au găsit și părți dintr-un schelet de cal, anume craniul împreună cu mandibula și cele patru picioare, tăiate intenționat la o distanță mai mică sau mai mare de extremitatea radială, respectiv tibială, în prelungirea cărora bazi- și metapodiile, precum și falangele sînt întregi.

Dacă în ceea ce privește craniul este posibil să fi fost anume așezat în dreptul părții superioare a corpului călărețului, oasele membrelor par să fi fost aruncate la întîmplare (fig. 1, în D. Nicolaescu-Plopșor, *Studiu antropologic asupra osemintelor umane din mormîntul de călăreț de la Tîrgșor*, în acest volum, p. 51). Membrul toracic drept și cel pelvin stîng se pot urmări de la jumătatea radiusului, respectiv a tibiei, pînă la copită ; la celelalte două membre constatările se limitează la oasele carpului sau tarsului și la falange.

Diafizele tibiilor și radiusurilor au fost tăiate prin lovituri repetate, puternice, nu prin spargere, realizîndu-se secțiuni aproape identice, cu plan oblic (la trei dintre cele patru oase) (fig. 1).

---

* Articol încheiat la 9 noiembrie 1962, înregistrat cu nr. 330.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Este neîndoielnic faptul că animalul a fost înadins sacrificat pentru a fi îngropat împreună cu cel ce-i era, poate, stăpîn. Segmentele perfect conexate, falangele în poziţie de călcare (fig. 2), vorbesc de la sine despre depunerea simbolică în mormînt a părţilor celor mai sugestive din corpul calului îndată sau la scurt timp după omorîrea sa, în orice caz înainte ca părţile moi să fi intrat în descompunere.

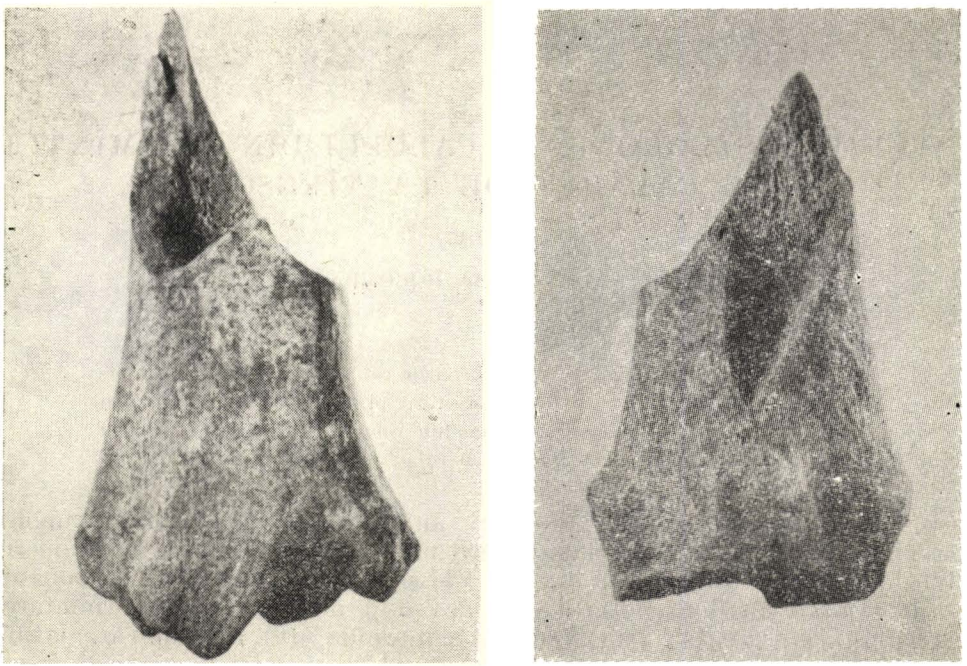

a *b*

Fig. 1. — Radius şi tibie distale, cu diafizele sparte după un plan oblic.

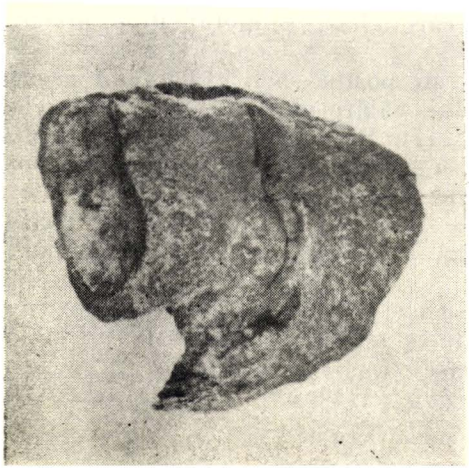

Fig. 2. — Falangele II — III, descoperite în conexiune cu copita în poziţie de călcare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

DESCRIEREA MATERIALULUI

Craniul s-a găsit *in situ* culcat pe dreapta. Starea de conservare este proastă (fig. 3) (tabelul nr. 1). Cu excepția intermaxilarelor și a occipitalului, chiar părțile păstrate (frontal, parietale, maxile) sînt puternic

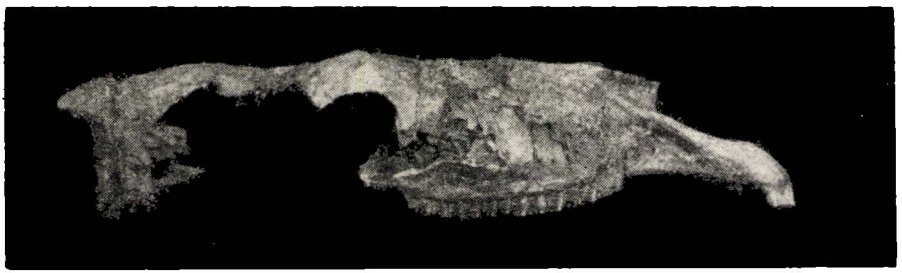

Fig. 3. Craniul în normă laterală.

deformate prin presiune, în strat. Nazalele imcomplete erau, poate, slab convexe. Frontalul, foarte deteriorat, lasă să se întrevadă o lățime moderată; pare a fi fost mai degrabă plan. Orbita dreaptă este ceva mai întreagă, avînd un diametru anteroposterior lung. Occipitalul se caracterizează printr-o dezvoltare exagerată a protuberanței occipitale externe, masivă, foarte proeminentă, ușor recurbată în jos, în formă de cioc. Din temporal se păstrează numai regiunea auditivă. Liniile temporale sînt evidente. Pe fața bazilară persistă palatul aproape întreg și apofiza bazilară a occipitalului.

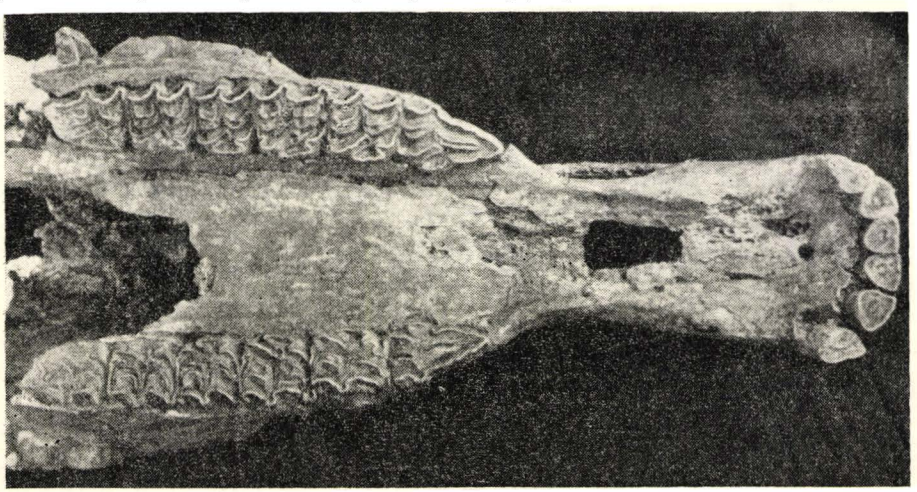

Fig. 4. Craniul în normă bazilară.

Dentiția este completă (fig. 4). Incisivii prezintă o tocire înaintată. I^3 stîng se distinge printr-o înălțime mai redusă decît restul seriei, fapt ce se poate datora unei deficiențe de creștere, unei întîrzieri în dezvoltarea acestui dinte. Caninii lipsesc. Molarii și premolarii prezintă stili înguști

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Metrii (valori în mm)

Craniul și mandibula	
Diametrul longitudinal maxim	591
Aborale-bazion	534
Orale-bazion	514
Diametrul longitudinal orbită	cca. 88,5
Lățimea între porii acustici	105
$M^3 - M^3$	81
Lungimea diastemei	112
$P^2 - M^3$	175
$P^2 - P^4$	95,8
$M^1 - M^3$	80
$P_2 - M_3$	179
$P_2 - P_4$	89
$M_1 - M_3$	84

Radius	dr.	stg.	Tibia	dr.	stg.
Lat. distal	77	79		79	81

Metacarp	dr.	stg.	Metatars	dr.	stg.
Lungime totală	224	225		267,5	266,5
Lungime laterală	216	216		259	258
Lat. proximal	50,5	50		50	49,5
Lat. min. diafiză	35,5	36		33,5	33
Lat. distal	48,5	49,1		50	51

Falanga I	anterior dr.	anterior stg.	posterior dr.	posterior stg.
Lungime sagitală	72	76	87	82
Lat. proximal	57	57	56	57
Lat. min. diafiză	35	38	36,3	35
Lat. distal	44,3	47,5	46	44

Falanga III	anterior dr.	anterior stg.	posterior dr.	posterior stg.
Lung. supr. artic.	—	49	46,5	—
Înălț. supr. artic.	—	29	26	—
Lat. max. plantar	78,6	76	—	49

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

și înalți, cu dedublare mai pronunțată pe P^2, M^2 și M^3. Protoconul este mare, triunghiular, întins în suprafață.

Craniul a fost desprins cu dibăcie de prima vertebră cervicală, deoarece condilii occipitali nu sînt lezați.

Mandibula se evidențiază printr-o robustețe destul de accentuată, prin înălțimea ramurii orizontale și, în schimb, printr-o apofiză coronoidă foarte scurtă. În regiunea diastemei, corpul mandibulei este perfect orizontal, mult lățit. Orizontalitatea acestei regiuni implică o poziție corespunzătoare a incisivilor. Seria dentară este relativ scurtă. La M_1 șanțul vestibular vine aproape în contact cu depresiunea linguală.

Sexul și vîrsta. Lipsa caninilor pe ambele maxilare indică sexul femel. Incisivii inferiori triunghiulari, cu steaua dentară rotundă și incisivii superiori aproape complet nivelați corespund vîrstei de 16—17 ani (5).

Membrele. Pe tibia stîngă se observă o lățire marcată a regiunii extraarticulare probabil datorată unei presiuni îndelungate pe crupă.

Metacarpianul stîng prezintă o reacție de îngroșare a marginii sale mediale la nivelul contactului cu corpul metacarpului V. Pe canonul posterior stîng, porțiunea distală a metatarsului II este sudată la metatarsul III, de care se prinde printr-un calus puternic.

Falanga toracică stîngă prezintă fenomene de osteită, manifestată prin două excrescențe osoase, respectiv pe marginea medială și laterală. Membrul a fost solicitat, probabil, înainte de vindecarea traumei, deoarece pe această falangă suprafețele de inserție ligamentoasă de pe fața volară — drept consecință a unui efort suplimentar — sînt mult mai conturate decît pe celelalte falange.

Talia, calculată după cele patru metapodii, este în medie 1,38 m (1384 mm după metacarpiene, 1377,5 mm după metatarsiene), ceea ce corespunde unei înălțimi moderate.

DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Trăsăturile generale ale craniului (profilul probabil plan, orbitele foarte laterale și larg deschise etc.) atestă apartenența calului ce face obiectul acestui studiu la marele grup de rase orientale. Dacă încercăm să mergem mai departe în precizarea afinităților, doi factori îndreptățesc o apropiere mai mare de reprezentanții ramurii mongole a grupului oriental, înrudiți sau descendenți din *Equus przewalskii* POLJ.: *a*) dezvoltarea mare a cutiei craniene în raport cu aceea a masivului facial; *b*) canoanele scurte și foarte robuste.

Starea proastă de conservare a craniului nu a îngăduit o dimensionare mai amănunțită a sa, de exemplu a feței. Dacă alegem însă lungimea seriei dentare ca expresie de dezvoltare a masivului facial și o raportăm la lungimea totală a craniului, obținem indicele extrem de scăzut de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

29,6. Acelaşi indice la caii scitici din Ungaria, reprezentanţi ai ramurii estice — de stepă — a raselor orientale, are o valoare de 50—52 [1].

În ceea ce priveşte robusticitatea metapodiilor, ea este pusă în evidenţă de indicii mari (lăţime minimă diafiză ×100/lungime totală)—15,8 şi 16 pentru metacarpiene, 12,4 şi 12,5 pentru metatarsiene.

Singurul material comparativ din ţara noastră care ar putea fi folosit, datînd tot din perioada migraţiilor, este calul de la Tangîru (7). Unicul metacarpian descoperit (stîng) are un indice destul de apropiat de cele de la Tîrgşor : 15,0. De altfel, pe baza morfologiei craniene, autorii îl consideră ca fiind „înrudit cu o rasă mongoloidă"[2].

În Ungaria caii avari de la Komárom şi Kecskemét ar aparţine, după Besskó, de asemenea ramurii mongolice a grupului de rase orientale [3], deşi, după Hankó, atît caii avari cît şi cei maghiari sînt tarpani sau o varietate înrudită cu aceasta (4).

De fapt, tipuri clasice de *E. gmelini* ANT., ca şi tipuri clasice de *E. przewalskii* POLJ. se întîlnesc rar. Cel mai sigur criteriu diferenţial rămîne raportul cap-corp, mai armonios la tarpan, disproporţionat la calul mongol (prin capul prea mare pentru un trup cu membre scurte şi groase). Pe fragmentele de schelet ce s-au descoperit în mormîntul călăreţului de la Tîrgşor înclinăm să recunoaştem o asemenea disproporţie, şi deci un cal de rasă mongoloidă.

BIBLIOGRAFIE

1. Bökönyi S., *Les chevaux scythiques du cimetière de Szentes-Vekerzug, I*, Acta Arch. Hung., 1952, **2**, 173.
2. Bökönyi S., *Les chevaux scythiques de Szentes-Vekerzug, II*, Acta Arch. Hung., 1954, **4**, 93.
3. Bökönyi S., *Skifiskie loşadi v Senteş-Vekerzuge, III*, Acta Arch. Hung., 1955, **6**, 23.
4. Bökönyi S., *Honfoglaláskori lokoponyak a Nyiregyhazi Muzeumban*, Josa Andras Muzeum Evkönyve (1958), 1960, **I**.
5. Catrani Gh., Curtov I., *Determinarea vîrstei la animale*, Bucureşti, 1958, p. 18, pl. LX.
6. Diaconu Gh., Diaconu P., *Un mormînt de călăreţ din sec. VII descoperit la Tîrgşor*, SCIV, 1962, **1**, 165.
7. Maximilian C. şi colab., *Notă asupra materialului osos dintr-un mormînt de epocă feudală timpurie descoperit la Tangîru*, în *Materiale*, 1959, **V**, 159.

[1] Indicele exagerat de mic al craniului de cal de la Tîrgşor reflectă fără îndoială atît modificările morfologice imprimate de vîrsta sa foarte înaintată, cît şi de particularitatea individuală semnalată, aceea a marii dezvoltări a protuberanţei occipitale, care contribuie la diametrul anteroposterior neobişnuit de lung. Cu toate acestea, diferenţele rămîn.

[2] Menţionăm că înălţimea calului de la Tangîru, calculată după metoda clasică a lui Kiselwalter, este de 1,33 m şi nu minimum 1,93—maximum 2,37 m, aşa cum afirmă autorii, ceea ce ar constitui, de altfel, o talie record !

[3] Informaţie primită de la Bökönyi, Budapesta, pe baza lucrării lui J. Besskó, *A honfoglaló magyar nemzet lovairol*, Dis., Budapesta, 1906.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CIMITIRUL FEUDAL DE LA TURNU-SEVERIN

DE

IOANA POPOVICI

Seria medievală de la Turnu-Severin (sec. XII—XVI) este compusă din 74 de indivizi în majoritate robuşti, de talie supramijlocie, mezocrani, moderat hipsicrani, metriocrani, cu feţe variabile, puternic reliefate. Ei aparţin unui tip europoid întîlnit mai rar în regiunea nord-dunăreană a ţării noastre în aceeaşi perioadă.

Turnu-Severin, punct strategic şi vechi centru de locuire, cunoscut încă din epoca romană, trăieşte în feudalism o accentuată perioadă de dezvoltare economică şi militară. Din acest timp, din secolul XII—XVI, perioadă ce corespunde aproximativ cetăţii Severinului, Bărcăcilă a scos la suprafaţă înainte de război un mare cimitir aparţinînd populaţiei autohtone de rit creştin ortodox, populaţie formată dintr-o „clasă de conducători, cu meseriaşi ... cu negustori..., alături de marea mulţime a celor ce le cultivau ogoarele şi le îngrijeau gospodăriile".

Cimitirul era situat pe o terasă a Dunării, pe locul fostelor terme romane. Distrus parţial în secolul trecut prin construirea unei căi ferate, suprafaţa rămasă a fost cercetată sistematic de Bărcăcilă. Scheletele mai bine conservate au fost trimise pentru studiu Centrului de cercetări antropologice din Bucureşti.

Prezentarea materialului. Seria de la Turnu-Severin este alcătuită din 74 de schelete, din care 53 sînt probabil bărbaţi şi 21 femei. Un studiu mai amănunţit nu s-a putut efectua decît pe un număr de 46 de subiecţi (31 de bărbaţi şi 15 femei), restul fiind compus din fragmente mai mult sau mai puţin utilizabile.

Observaţiile cu caracter demografic au un conţinut limitat, deoarece au fost selecţionate numai scheletele satisfăcător păstrate ceea ce explică, probabil, disproporţia dintre numărul de bărbaţi şi femei şi lipsa scheletelor în general friabile de copii şi adolescenţi. Singurul aspect mai important îl constituie stabilirea grupelor mari de vîrstă pentru adulţii care au depăşit 18—20 de ani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Mortalitatea maximă în grupa tînără este un fapt obișnuit pentru condițiile de viață ale epocii.

Tabelul nr. 1

Vîrsta	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Adult 20—40	28	52,8	14	66,6
Matur 40—60	17	32,1	6	28,6
Senescent peste 60	8	15,1	1	4,8

Studiul craniului.

Neurocraniul. Forma craniului în norma verticală, observată pe 56 de subiecți, este mai adesea ovoidă (35,6%), elipsoidă (23%) și pentagonoidă (23%), această din urmă formă fiind mai frecventă printre femei (6/18); celelalte forme sînt mai rar întîlnite. Privit din norma occipitală, craniul are în majoritatea cazurilor la bărbați o formă de casă, în timp ce la femei craniile prezintă în egală măsură formă de casă sau de bombă.

Lungimea craniului variază între 165 mm — foarte scurt — și 197 mm — foarte lung — în seria masculină și între 165 mm — scurt — și 188 mm — lung — la femei. Mediile celor două grupe, 182,6 și 173,3, aparțin categoriilor mijlocii (tabelele nr. 2 și 3).

Diametrul transvers maxim oscilează în limite asemănătoare (foarte îngust-lat) la ambele sexe, fiind cuprins între 133 și 158 mm la bărbați și 129—150 mm la femei. Mediile intră în categoriile înguste, 145,4, respectiv 137,8.

Populația este prin medie mezocrană: 79,1 în grupa masculină și 78,1 în cea feminină. Zona de variație a indicelui cranian este însă foarte largă, întinzîndu-se între dolicocranie și hiperbrahicranie: 71,8—90,8 pentru prima grupă și 70,7—85,8 pentru a doua. Individual, pe lîngă majoritatea mezocranilor, se constată raritatea relativă a dolicocranilor și tendința de creștere a indicelui cranian, cea mai mare parte a indicilor mezocrani avînd valori plasate către limita superioară a grupei (fig. 1).

Înălțimea auriculară a craniilor (po-b) are la bărbați o medie mijlocie către înaltă — 117 mm —, cu limite de variație între 110 mm — scund — și 127 mm — foarte înalt. În grupa feminină craniile sînt mai joase — 104 — 115 mm maxima —, nedepășind limita inferioară a categoriei înalte. Media este mijlocie, 109,7.

Raportul dintre lungimea și înălțimea craniului (indicele po-b/go-g-op) are mai frecvent valori înalte (hipsicrane). Valorile minime individuale aparținînd categoriei mijlocii (ortocrane) sînt 58,3 pentru ambele serii. Față de lățime, înălțimea calotei este de obicei mijlocie către joasă (metrio- tapeinocrană) (tabelul nr. 4).

Capacitatea craniană a fost calculată pe 27 de cranii masculine și 14 feminine. Ea este predominant mare (aristencefal 1451 cm^3) în grupa

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

masculină, 74,1% din cranii cu media 1487,2 cm³ aparţinînd acestei categorii. Celelalte 7 cranii se înscriu în grupa mijlocie, 1301—1450 cm³. La femei se remarcă o tendinţă de grupare diferită, majoritatea craniilor (9) şi media 1263,3 cm³ sînt incluse în clasa mijlocie (1151—1300 cm³).

Fruntea prezintă un relief glabelar moderat sau puternic dezvoltat la 22/33 dintre craniile masculine. În rest, ca şi în grupa masculină, regiunea supraorbitară este slab dezvoltată. Diametrul frontal minim are medie

Tabelul nr. 2

Mediile principalelor caractere — bărbaţi

Nr. Martin	Măsuri şi indici	N.	V. minim-maxim	M ± m		m	V
1	Diametru antero-posterior	31	165—197	182,6±1,21	6,73	1,21	3,68
8	Diametru transvers maxim	36	133—158	143,3±1,11	6,69	1,11	4,66
9	Diametru frontal minim	38	82—111	98,2±0,82	5,06	0,82	5,15
20	Înălţime po—b	33	110—127	117,0±0.69	3,99	0,69	3,41
38	Capacitate craniană	27	1293,6—1638,3	1487,2±15,4	79,9	15,4	5,37
45	Diametrul bizigomatic	16	115—143	132,0±1,53	6,13	1,53	4,64
47	Înălţime facială totală	16	109—130	119,5±1,38	5,52	1,38	4,62
48	Înălţime facială superioară	22	63—76	69,0±0,86	4,05	0,86	5,87
72	Unghi facial total	14	80°—93°	87°10″±1,04	3,91	1,04	4,49
			Indici				
8 :1	Indice cefalic	29	68,7—90,8	79,1±0,87	4,67	0,87	5,90
20 :1	Indice vertical de lungime	28	58,3—73,0	63,8±0,58	3,07	0,58	4,81
20 :8	Indice vertical de lărgime	30	75,3—90,4	81,4±0,60	3,29	0,60	4,04
9 :8	Indice fronto-parietal transvers	30	58,6—75,9	68,6±0,73	4,00	0,73	5,83
47 :45	Indice facial total	11	81,9—100,8	89,9±1,98	6,57	1,98	7,31
48 :45	Indice facial superior	15	47,7—60,8	51,5±1,08	4,17	1,08	8,10
52 :51	Indice orbital	23	76,1—94,2	82,3±1,11	5,31	1,11	6,45
54 :55	Indice nazal	19	40,0—54,2	47,4±1,01	4,42	1,01	9,33
	Statura	23	1,60—1,79	168,6±0,87	4,18	0,87	2,48

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

mijlocie în ambele grupe — 98,2 la bărbaţi şi 93,0 la femei —, dar cu o zonă largă de variabilitate în seria masculină, oscilînd între extreme — 82 mm, foarte îngust, şi 110 mm, foarte lat —, în timp ce la femei limitele sînt mult mai restrînse, între 89 mm, îngust, şi 97 mm, lat.

Diametrul maxim al frunţii urmează o dispoziţie asemănătoare cu cel minim. Mediile sînt 122,7 (110—135) la bărbaţi şi 117,8 (110—125) la femei.

Tabelul nr. 3

Mediile principalelor caractere — femei

Nr. Martin	Măsuri şi indici	N.	V. minim-maxim	M ± m		m	V.
1	Diametrul antero-posterior	14	165—181	173,3±1,25	4,70	1,25	2,71
8	Diametrul transvers maxim	15	129—150	136,8±1,46	5,67	1,46	4,14
9	Diametru frontal minim	19	89—97	93,1±0,57	2,49	0,57	2,67
20	Înălţime po — b	15	104—115	109,7±0,84	3,25	0,84	2,96
38	Capacitate craniană	14	1150,5—1323,0	1263,2±13,23	49,5	13,23	3,92
45	Diametru bizigomatic	5	120—130	126,7±1,70	3,80	1,70	3,00
47	Înălţime facială totală	9	96—113	105,7±1,8	5,40	1,8	5,11
48	Înălţime facială superioară	14	56—67	64,7±1,03	3,87	1,03	5,98
72	Unghi facial total	11	78°—95°	89°20″±1,4	4,66	1,4	5,22
			Indici				
8 :1	Indice cefalic	14	70,7—85,4	78,1±0,98	3,69	0,98	4,72
20 :1	Indice vertical de lungime	14	58,3—66,5	63,1±0,60	2,22	0,60	3,52
20 :8	Indice vertical de lărgime	15	74,0—86,4	80,3±0,91	3,54	0,91	4,41
9 :8	Indice fronto-parietal transvers	15	60,0—72,6	67,8±0,90	3,48	0,90	5,13
47 :45	Indice facial total	4	73,8—89,2	84,6±3,14	6,20	3,14	7,43
48 :45	Indice facial superior	6	43,1—54,2	49,4±1,69	4,13	1,69	8,36
52 :51	Indice orbital	14	77,5—91,8	84,1±1,09	4,07	1,09	4,84
54 :55	Indice nazal	14	45,8—55,3	49,9±0,72	2,7	0,72	5,41
	Statura	9	1,51—1,71	159,9±1,35	4,07	1,35	2,54

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Raportul celor două diametre orizontale ale frunții, ft-co, dă indici cu medii plasate la limita inferioară a categoriei intermediare (80,1 și 80,0) și o proporție aproape egală de frunți sferice și intermediare.

În general, frunțile sînt drepte, indicii sagital-frontal nb/arc nb prin care se exprimă gradul de înclinare se situează prin medii 90,0 — 90,1 și printr-o mare frecvență individuală (30/35 la bărbați și 18/19 la femei) în categoria ortometopă (x = 90).

Raportat la lățimea craniului, diametrul minim al frunții — indicii fronto-parietali — au medii mijlocii (68,6 și 67,8), dar individual în seria masculină se întîlnesc adeseori (19 cazuri din 31) și frunți late — eurimetope (69 — x). În seria feminină eșalonarea indicilor este uniformă pe scara de repartiție.

Metopismul se întîlnește în 5 cazuri (6,5%), proporție apropiată de cea întîlnită la populația Verbicioarei (Maximilian) și asemănătoare cu cea a craniilor actuale din colecția Rainer (6,5%).

Parietalele au un grad de curbură moderat, iar occipitalul este adesea proeminent, dar se remarcă un polimorfism accentuat, o suită de variații cuprinse între formele ușor plane și bombate, uneori cu coc. Planoccipitalia accentuată este absentă. Relieful nucal este în general puternic la craniile masculine. Apofizele mastoide la bărbați au un grad de dezvoltare inegal. Formele moderat către puternic sînt majoritare (29); 16 cranii

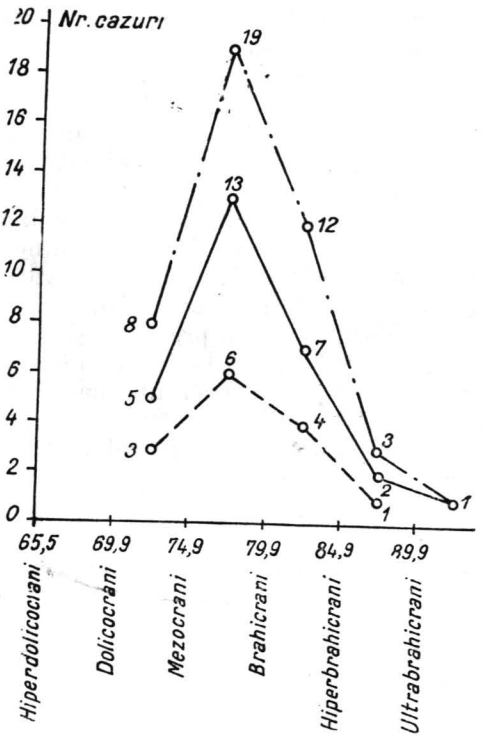

Fig. 1. — Indicele cranian ——— bărbați; – – – femei; —·—·— total

Tabelul nr. 4

pob/gop		B	F	pob/eu		B	F
Camecran	x—57,9	—	—	Tapeinocran	x—79,9	10	6
Ortocran	58,0—62,9	12	6	Metriocran	80,0—85,9	18	8
Hipsicran	63,0—x	16	8	Acrocran	86,0—x	2	1
Media		63,8	63,1			81,4	80,3

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

au mastoide mici. În seria feminină predomină apofize mastoide slab dezvoltate.

Masivul facial se caracterizează, ca şi neurocraniul, printr-un polimorfism accentuat metric şi morfologic. Astfel înălţimea totală variază în seria masculină în limite largi, între 109 mm feţe joase şi 130 mm foarte înalte, dar media 119,5 şi majoritatea dimensiunilor individuale 8/16 aparţin categoriei mijlocii (112—120 mm). La craniile feminine, variabilitatea este mai mică, fiind cuprinsă între 96 mm — feţe joase — şi 133 mm, mijlocii. Media, 105,5 şi 5/9 dintre cranii se înscriu în grupa mijlocie (104—112). Înălţimea superioară a feţei are în seria masculină o variabilitate asemănătoare (63—76 mm) şi o medie mijlocie de 69,0, dar repartiţia individuală arată că feţele înalte (70—72 mm), sînt predominante 11/22. Dintre cele 14 cranii feminine, 8 au dimensiuni mijlocii 61—66 mm, ca şi media 64,7 —, limitele de variaţie fiind cuprinse între 56 mm scurt şi 67 mm înalt (tabelul nr. 5).

Lăţimea feţei prezintă şi ea o mare diversitate de dimensiuni în seria masculină, de la foarte îngust, 115, la foarte lat, 143, dar valorile înguste sînt doar prezenţe nesemnificative, majoritatea craniilor (8 di, 16) au feţe mijlocii (128—133 mm), categorie în care intră şi media 132,0 mm. Patru dintre cele 7 cranii feminine au feţe late (129—134),

Tabelul nr. 5

Indici faciali

npr/zy-zy		B.	F	ngn/zy-zy		B	F
Hipereurien	x—44,9	—	1	Hipereuriprosop	x—79,9	—	1
Eurien	45,0—49,9	5	1	Euriprosop	80,0—84,9	4	—
Mezen	50,0—54,9	8	4	Mezoprosop	85,0—89,9	2	3
Lepten	55,0—54,9	1	—	Leptoprosop	90,0—94,5	3	—
Hiperlepten	60,0—x	1	—	Hiperleptoprosop	95,0—x	2	—
Media		55,5	49,4			89,9	84

dar media este mijlocie, 126,7. Dimensiunile extreme sînt 120 mm îngust şi 130 mm lat. Deşi la craniile masculine porţiunea superioară a feţei are dimensiuni înalte, indicii faciali respectivi, datorită dimensiunilor de lăţime relativ mari, se includ mai des în categoria mijlocie către joasă.

Indicele facial total are o medie mijlocie, dar plasată la extrema superioară a categoriei, fapt explicabil prin înălţimea mare a mandibulei.

Orbitele sînt frecvent elipsoide, de 15 ori la craniile masculine şi de 8 ori la cele feminine. Orbitele scunde şi accentuat rectangulare sînt absente. Înălţimea orbitei, în seria masculină, oscilează între 29 mm scund şi 35 mm înalt, cu media de 33,8. În lăţime au o variabilitate asemănătoare,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cu media de 41,6 şi valori individuale cuprinse între 38 mm îngust şi 45 mm foarte lat. Ambele dimensiuni au medii repartizate către marginea superioară a grupei mijlocii. La femei orbitele sînt în general mai puţin înalte — media 31,8 (30—34 mm) şi mai înguste — 38,3 (37—40 mm), valorile maxime nedepăşind categoria mijlocie. Acest fapt influenţează şi forma lor mai rotunjită. Indicii orbitali se concentrează în clasa mijlocie (mezoconchă-76,0—84,9), întîlnindu-se în 17 din 23 de cazuri la bărbaţi şi în 8 din 14 cazuri la femei. Mediile se înscriu în aceeaşi clasă, 82,3 (76,1—94,2) şi 84,1 (77,1—91,8). Orbitele joase (camaeconche) nu se întîlnesc.

Media indicelui nazal este la ambele sexe mijlocie (mezorină), dar printre bărbaţi predomină formele înguste, fapt care influenţează valoarea mediei, plasată la extrema de jos a categoriei.

Tabelul nr. 6

Indice nazal

		B	F
Leptorin	x—46,1	10	3
Mezorin	47,0—50,8	4	5
Camerin	51,0—x	5	6
Media		47,4	49,9

Indicii nazali mai coborîţi din seria masculină sînt datoriţi mai ales înălţimii nasului, 11/1 dintre cranii avînd valori înalte (52—54,9) sau foarte înalte (54,9 — x). Variabilitatea dimensiunilor este mare: 45 mm (foarte jos)—58 mm (foarte înalt); media, 51,9, este reprezentată la extrema superioară a grupei mijlocii. În seria feminină nasurile sînt mai scunde, 7 din 15 cazuri aparţin clasei mijlocii (47—49,9), ca şi media, 47, aşezată de data aceasta la marginea inferioară a categoriei. Valorile individuale, 45,51 mm, sînt mai concentrate în jurul mediei.

Lăţimea nasului este în general moderată, mediile fiind 24,8 mm (22—28) la bărbaţi şi 23,2 mm (21—26) la femei.

Forma oaselor nazale pare să fi fost în general dreaptă sau uşor arcuită. Apertura piriformă, în majoritatea cazurilor este antropină, dar în seria masculină se întîlnesc şi fose prenazale (6 din 23) mai mult sau mai puţin conturate. Fosele canine sînt în egală măsură mijlocii sau adînci şi numai la 6/27 dintre cranii mai puţin reliefate. Fosele canine şterse sînt absente.

Profilul facial al ambelor serii este ortognat 87° la bărbaţi şi 89° la femei. Individual, la bărbaţi valorile sînt cuprinse între 80° mezognat şi 92° 30′ ortognat. Craniile feminine prezintă o mai mare diversitate de profiluri, de la 78° — uşor prognat — la 95° hiperortognat. Frecvenţa şi distribuţia valorilor profilului alveolar sînt asemănătoare profilului facial, dar cu o uşoară tendinţă către mezognaţie în seria masculină. Mediile sînt mai mici, 84° 25′(77—95°) la bărbaţi şi 87° 36′ (78°—95°) la femei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Mandibulele craniilor masculine se remarcă prin robusteţea reliefului, prin ramurile puternic dezvoltate, cu gonioane obişnuit drepte. Se întîlnesc uneori şi gonioane răsfrînte, care dau feţelor respective un aspect rectangular. Lărgimea bicondiliană are media de 124,0 (96 — 135 mm) la bărbaţi şi de 119,3 (115—130 mm) la femei. Distanţa dintre gonioane oscilează între 94 şi 115 mm (medie 105) în grupa masculină şi între 75—107 mm (medie 95,4) în cea feminină.

Raportul celor două dimensiuni dă indici a căror medie este 84,96 (80,0—91,6) la bărbaţi şi 81,7 (74,1—86,9) la femei.

Ramurile ascendente ale mandibulelor masculine sînt în general înalte, cu media de 65,2 (58—74 mm); grosimea lor variază între 24 şi 36 mm, media fiind 31,4. Raportul dintre înălţimea şi lăţimea ramurii dă indici cuprinşi între 42,0 şi 57,1 şi o medie de 46,9, ceea ce indică mandibule cu ramuri înalte şi relativ înguste. La craniile feminine înălţimea ramurii oscilează între 50 şi 61 mm (media 56,1), lăţimea între 24 şi 32 mm (media 27,5) iar raportul lor dă indicii medii de 48,0 (42,1—56,0).

Talia a fost evaluată pe baza tabelelor lui Manouvrier (tabelul nr. 7). Deoarece înălţimea a fost stabilită uneori doar pe baza unui mic număr de oase, determinarea impune anumite rezerve.

Tabelul nr. 7

Talia

		Bărbaţi			Femei	
		Nr.	%		Nr.	%
Submijlocie	160—163,9	2	8,7	149—152,9	1	11,1
Mijlocie	164—167,9	6	26,1	153—165,9	—	—
Supramijlocie	167—169,9	8	34,9	156—158,9	4	44,5
Mare	170—179,9	7	30,3	159—167,9	3	33,3
Foarte mare	180—200	—	—	168—187,9	1	11,1
Media		168,8			159,9	

DISCUŢIA MATERIALULUI

Metric şi morfologic, seria de la Turnu-Severin se distinge prin: mezocranie, hipsicranie moderată şi metriocranie. Fruntea este dreaptă, cu relief supraorbital moderat sau puternic dezvoltat. Parietalele au o curbă mijlocie. Profilul occipitalului este variabil, oscilînd între forme extreme, plane (foarte rar) şi proeminente. Masivul facial, adesea robust, cu dimensiuni mari, se distinge prin indici aparţinînd categoriilor mijlocii sau joase, prin orbite mari elipsoid-mezoconche şi prin nas drept sau uşor arcuit, mezorin, cu numeroase prezenţe leptorine. Profilul masivului facial este prin medie ortognat, dar se întîlnesc şi cranii mezognate. Capacitatea craniană este de obicei mare. Mandibulele sînt în general robuste şi înalte în seria masculină. Talia este prin medie supramijlocie la ambele sexe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În grupa feminină, în linii mari, caracterele metrice se păstrează, deşi dimorfismul sexual este foarte accentuat.

Craniile seriei de la Turnu-Severin sînt europoide. Tipurile mongoloide sînt absente, dar formele metise par să se întîlnească pe două cranii. În cadrul marii grupe europoide, se constată prezenţa majoritară a formelor masive, particularitate ce ar putea constitui o reminiscenţă protoeuropoidă, şi a unor cranii mai gracile, uneori mezognate, poate expresia influenţelor mediteranide întîlnite şi la Dinogeţia şi mai frecvent la Verbicioara sau Străuleşti. Protoeuropoizii, în sens larg, sînt prezenţi şi în feudalismul regiunilor învecinate. Ei sînt documentaţi de Skerlj în necropola de la Bled, de Ivancek la Ptuj şi de Nemeskery la Kerpuszta, alături de alte tipuri europoide. Un tip asemănător celui întîlnit frecvent la Turnu-Severin este atribuit de Nemeskery unui vechi fond paleolitic superior, care a jucat un rol important în etnogeneza multor popoare.

Aceste observaţii demonstrează că vechile forme protoeuropoide, modificate prin gracilizare sau metisaj, au continuat să persiste multă vreme în această parte a Europei alături de mediteranizi ce par să fie legaţi de vechi populaţii locale.

Din punctul de vedere al patologiei, se constată tumori maligne craniene, osteoame şi leziuni reumatismale şi mai ales marea frecvenţă a traumatismelor craniene, dovadă că viaţa acestor locuitori nu a fost prea liniştită, ceea ce nu surprinde de altfel pentru o regiune cu o istorie atît de zbuciumată.

Centrul de cercetări antropologice,
Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚII LA DETERMINAREA FACIESULUI CRANIOLOGIC AL POPULAȚIILOR ACTUALE DE PE TERITORIUL R. P. ROMÂNE

DE

TH. ENĂCHESCU și NATALIA HARASIM

În cadrul unor studii de antropologie etnică se izolează pe bază fenotipică, din colecția „Fr. I. Rainer" a Centrului de cercetări antropologice, șapte tipuri craniologice, cu scopul de a se etalona atît compararea dintre populațiile actuale, cît și compararea acestora cu populațiile vechi.

Scopul principal al studiului de față este acela de a se crea, pornindu-se de la materialul osteologic, veriga de legătură dintre populațiile dispărute și populațiile prezente de pe teritoriul țării noastre.

Centrul de cercetări antropologice este în situația favorabilă de a putea rezolva o astfel de problemă, datorită colecției de peste 7 000 de cranii actuale strînse de Rainer în ideea că sarcina principală a antropologiei noastre este aceea de a studia poporul român [2].

Materialul utilizat este reprezentat de un număr de 514 cranii, indemne în timpul vieții de edentație frontală și de resorbția osoasă consecutivă deci, cu tipul conformativ perfect păstrat.

Metoda aplicată în realizarea studiului este diferită față de cercetările curente, prin aceea că își propune, în primul rînd, să identifice formele care au fost generate în decursul timpurilor și numai în al doilea rînd integrarea acestora în formele antropologice clasice mai mult sau mai puțin abstracte față de o populație concretă ce urmează a fi cercetată [1].

Studiul de față a izolat în ansamblul populațiilor noastre șapte conformații cu ponderi diferite.

Craniogramele celor șapte tipuri conformative, reduse la scara de 40% din mărimea naturală, sînt reprezentate în figurile 1—7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Craniile cercetate se repartizează astfel :

TIPUL I

7 cranii (1,2 %).

Norma occipitală : formă de casă.

Norma verticală : ovoidal ; fenozigie pronunţată ; mesocran, la limita inferioară a mesocraniei ; eurimetop.

Norma laterală : ortocran ; metriocran. Osatura foarte robustă.

Norma frontală : mesoprosop ; hipsiconc ; leptorin. Relief osos puternic. Contur facial pătrat.

Mandibula masivă, regiunea goniacă foarte dezvoltată, cu marginea răsfrîntă în afară (fig.1 a-d).

TIPUL II

89 de cranii (17,3%).

Norma occipitală : formă de casă.

Norma verticală : ovoidal ; fenozogie pronunţată ; brahicran ; metriometop.

Norma laterală : hipsicran ; metriocran. Osatură foarte robustă.

Norma frontală : hiperleptoprosop ; hipsiconc ; leptorin. Relief osos puternic. Contur facial dreptunghiular.

Mandibula masivă, regiunea goniacă bine dezvoltată, cu marginea răsfrîntă în afară (fig.2 a-d).

TIPUL III

67 de cranii (13,0%).

Norma occipitală : formă de casă.

Norma verticală : pentagonoid ; fenozigie ; mezocran ; stenometop.

Norma laterală : hipsicran ; metriocran. Osatură robustă.

Norma frontală : hiperleptoprosop ; mezoconc ; leptorin. Relief osos bine dezvoltat. Contur facial triunghiular.

Mandibula masivă ; regiunea goniacă moderat dezvoltată (fig. 3 a-d).

TIPUL IV

175 de cranii (34,1%).

Norma occipitală : formă de pană.

Norma verticală : romboid ; hiperbrahicran ; criptozigie ; metriometop.

Norma laterală : hipsicran ; tapeinocran. Osatura robustă.

Norma frontală : leptoprosop ; hipsiconc ; leptorin. Relief osos bine dezvoltat. Contur facial trapezoidal.

Mandibula masivă ; regiunea goniacă puternică, cu marginea răsfrîntă în afară (fig. 4 a-d).

TIPUL V

99 de cranii (19,3%).

Norma occipitală : formă de pană.

Norma verticală : sfenoidală ; criptozigie ; brahicran ; stenometop.

Norma laterală : hipsicran ; tapeinocran. Osatura moderat dezvoltată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Norma frontală: mezoprosop; hipsiconc; leptorin. Relief osos moderat dezvoltat; arcada zigomatică moderat dezvoltată. Contur facial triunghiular.

Mandibula netedă; regiunea goniacă rotunjită (fig. 5 a-d).

TIPUL VI

33 de cranii (6,4%).

Norma occipitală: formă de casă.

Norma verticală: ovoid; slabă fenozigie; dolicocran; eurimetop.

Norma laterală: hipsicran; acrocran. Osatura gracilă.

Norma frontală: leptoprosop; mezoconc; leptorin. Relief osos moderat dezvoltat. Contur facial dreptunghiular.

Mandibula gracilă; regiunea goniacă bine dezvoltată (fig. 6 a-d)

TIPUL VII

11 cranii (2,3%).

Norma occipitală: formă de bombă.

Norma verticală: romboid; fenozigie; ultrabrahicran; stenometop.

Norma laterală: hipsicran; metriocran. Osatura robustă.

Norma frontală: euriprosop; mezoconc; camerin; regiunea zigomatică foarte puternic dezvoltată. Relief osos foarte dezvoltat. Contur facial pătratic (fig. 7 a-d).

Mandibula masivă, cu regiunea goniacă bine dezvoltată.

În cele 7 forme craniene de mai sus au putut fi încadrate 481 de cranii, restul de 33 de cranii (6,4%), deşi înclină mai mult către unul sau altul dintre aceste tipuri, nu se orientează net în favoarea niciunuia dintre ele şi de aceea au fost lăsate deoparte.

Din analiza metrică a materialului a reieşit că diferenţierea formelor izolate se produce în ordine, prin diametrul transvers (eu-eu), diametrul anteroposterior (g-op) şi coronale-coronale (co-co), şi nesemnificativ pentru înălţimea calotei, ba-bregma fiind nesemnificativă.

Aceste diferenţieri metrice se reflectă conformativ în indicele cefalic $\left(\frac{eu-eu}{g-op}\right)$, indicele de înălţime-lăţime $\left(\frac{b-ba}{eu-eu}\right)$ şi neconcludent în înălţime-lungime $\left(\frac{b-ba}{g-op}\right)$.

Faţa, la rîndul ei, se diferenţiază metric în ordine prin diametrul bigoniac (go-go), diametrul bizigomatic (zy-zy) şi mai puţin prin înălţimea feţei (n-gn).

Din punct de vedere conformativ, faţa se diferenţiază în primul rînd prin raporturile dintre lăţimi: diametrul bizigomatic (zy-zy) şi raportul înălţime-lăţime şi mai puţin prin indicele nazal.

Conformaţia mandibulei şi a orbitei nu deosebesc în mod practic loturile.

Încercîndu-se omologarea conformaţiilor izolate cu formele clasice antropologice descrise în Europa, rezultă că forma cea mai frecventă (tipul IV) reprezintă un amestec, relativ omogenizat, între tipul dinaro-mediterano-nordic, cu uşoare participaţii alpino-esteuropide.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Urmează în ordine formele dinaro-mediteranoide (tipul III şi tipul V), forma nordoidă, forma mediteranoidă (tipul VI), forma alpinoidă (tipul VII) şi forma est-europoidă (tipul I).

În afara interesului teoretic al lucrării — care reprezintă o modalitate nouă şi concretizată de identificare a tipurilor existente în cadrul unei colectivităţi — studiul de faţă oferă şi posibilitatea practică de a se face legătura între populaţiile actuale şi populaţiile trecute, deschizînd perspective noi pentru dezvoltarea cercetărilor de antropologie etnică.

Perioada în care tipurile actuale vor apărea în colecţiile craniologice vechi va corespunde şi formării facies ului antropologic actual, constituind o contribuţie a antropologiei la rezolvarea problemei formării poporului român.

Centrul de cercetări antropologice
Bucureşti

BIBLIOGRAFIE

1. Lawrence A. J., *A racial analysis of the ancient Greeks: an essay on the use of morphological types.* Amer. J. Phys. Anthrop., 1944, **2**, *4*, 329.
2. Tudor Al., *L'Institut d'Anthropologie, „Fr. J. Rainer". La Génèse, l'organisation, le matériel scientifique,* în *L'œuvre scientifique de Fr. J. Rainer, IV, enseignement, instituts, collections.* Acad. Rom., Monitorul oficial şi Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1947.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Faciesul craniologic al populației din R. P. ROMÂNĂ
(Valori absolute)

		TIPUL						
		I n = 7	II n = 89	III n = 67	IV n = 175	V n = 99	VI n = 33	VII n = 11
1	M	183,57	180,14	176,16	174,54	174,25	177,73	172,54
	m	2,71	0,71	0,73	0,46	0,61	1,05	2,26
g — op	ß	7,15	6,75	6,02	6,12	6,06	6,06	7,50
	v	3,89	3,75	3,42	3,51	3,48	3,41	4,34
2	M	141,85	142,50	141,84	146,51	147,27	134,81	148,27
	m	1,35	0,44	0,55	0,41	0,57	0,65	1,39
eu — eu	δ	3,57	4,14	4,48	5,46	5,73	3,69	4,61
	v	2,51	2,90	3,16	3,73	3,89	2,74	3,11
3	M	118,29	121,61	119,12	124,08	124,39	117,26	122,00
	m	1,51	0,51	0,53	0,44	0,57	0,73	1,42
co — co	δ	3,99	4,83	4,38	5,82	5,70	4,22	4,73
	v	3,37	3,97	3,68	4,69	4,58	3,60	3,88
4	M	115,14	119,77	117,08	116,79	117,28	118,82	111,91
	m	2,29	0,69	0,87	0,51	0,61	1,34	2,16
n — gn	δ	6,06	6,54	7,14	6,81	6,06	7,68	7,14
	v	5,26	5,46	6,10	5,83	5,17	6,46	6,38
5	M	137,28	133,66	129,83	133,09	131,25	127,26	136,91
	m	2,01	0,50	0,65	0,41	0,53	0,69	1,62
zy — zy	δ	5,31	4,68	5,31	5,46	5,25	3,94	5,39
	v	3,87	3,50	4,09	4,10	4,00	3,10	3,93
6	M	96,86	97,84	95,48	97,47	97,26	96,20	98,10
	m	1,31	0,52	0,52	0,34	0,48	0,86	1,52
ft — ft	δ	3,48	4,92	4,28	4,47	4,80	4,95	4,82
	v	3,59	5,03	4,48	4,59	4,93	5,14	4,91
7	M	107,14	105,24	96,76	103,76	96,73	100,73	108,91
	m	1,30	0,50	0,60	0,39	0,51	0,88	1,64
go — go	δ	3,43	4,71	4,88	5,19	5,10	5,04	5,47
	v	3,20	4,47	5,03	5,00	5,27	5,00	5,02
8	M	51,28	52,52	51,44	51,44	51,28	51,73	50,73
	m	1,78	0,31	0,41	0,23	0,30	0,47	0,94
n — ns	δ	4,72	2,91	3,34	3,04	3,02	2,73	3,13
	v	9,20	5,54	6,49	5,91	5,89	5,28	6,17

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1 (continuare)

		TIPUL						
		I n = 7	II n = 89	III n = 67	IV n = 175	V n = 99	VI n = 33	VII n = 11
9 lățimea aperturii nazale	M	24,86	24,81	24,04	24,38	23,79	23,73	24,73
	m	0,33	0,20	0,24	0,16	0,18	0,31	0,64
	δ	0,90	1,87	1,96	2,14	1,85	1,80	2,15
	v	3,58	7,54	8,15	8,78	7,78	7,58	8,69
10 lățimea orbitei	M	42,57	42,47	41,22	42,07	41,61	41,42	41,82
	m	0,53	0,24	0,27	0,15	0,19	0,44	0,80
	δ	1,39	2,25	2,18	2,03	1,86	2,54	2,67
	v	3,31	5,30	5,29	4,82	4,47	6,13	6,38
11 înălțimea orbitei	M	32,86	33,53	32,84	33,06	33,28	32,91	32,45
	m	0,70	0,19	0,24	0,13	0,21	0,40	0,51
	δ	1,86	1,83	1,95	1,70	2,11	2,31	1,71
	v	5,66	5,46	5,94	5,14	6,34	7,02	5,27
12 n — pr	M	65,00	68,98	66,70	66,10	66,66	67,38	62,10
	m	1,35	0,48	0,52	0,32	0,40	0,81	1,15
	δ	3,56	4,52	4,22	3,98	3,90	4,58	3,63
	v	5,48	6,55	6,33	6,02	5,85	6,80	5,84
13 înălțimea mandibulei	M	66,29	66,00	63,98	63,92	62,57	64,64	64,73
	m	1,97	0,56	0,58	0,37	0,53	1,00	1,17
	δ	5,22	5,31	4,74	4,95	5,22	5,76	3,90
	v	7,87	8,04	7,41	7,74	8,34	8,91	6,02
14 b — ba	M	134,43	136,39	135,55	134,44	134,34	135,46	138,82
	m	1,94	0,53	0,62	0,40	0,58	0,97	2,04
	δ	5,13	4,98	5,07	5,28	5,73	5,58	6,78
	v	3,81	3,64	3,74	3,93	4,26	4,12	4,88

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Faciesul craniologic al populației din R. P. ROMÂNĂ
(indici)

		TIPUL						
		I n = 7	II n = 89	III n = 67	IV n = 175	V n = 99	VI n = 33	VII n = 11
1	M	77,36	79,32	80,90	83,83	84,41	76,19	86,01
	m	1,44	0,31	0,41	0,26	0,37	0,57	1,14
eu — eu/g — op	δ	3,81	2,91	3,36	3,46	3,72	3,30	3,80
	v	4,92	3,67	4,15	4,13	4,41	4,33	4,42
2	M	73,23	75,87	77,13	77,19	77,15	76,07	80,10
	m	0,48	0,36	0,45	0,25	0,38	0,65	1,26
b — ba/g — op	δ	1,28	3,40	3,70	3,26	3,78	3,72	4,21
	v	1,74	4,48	4,80	4,22	4,90	4,89	5,25
3	M	94,83	95,67	95,51	91,97	91,33	99,63	93,09
	m	1,77	0,36	0,44	0,30	0,41	0,83	1,02
b — ba/eu — eu	δ	4,69	3,40	3,58	3,98	4,02	4,77	3,38
	v	4,94	3,55	3,75	4,33	4,40	4,79	3,63
4	M	83,38	85,27	83,99	84,66	84,63	86,73	82,35
	m	1,25	0,30	0,30	0,22	0,30	0,61	0,83
co — co/eu — eu	δ	3,31	2,81	2,43	2,86	2,98	3,48	2,75
	v	3,97	3,29	2,89	3,39	3,52	4,01	3,34
5	M	68,26	68,77	67,18	66,73	66,21	70,89	66,07
	m	1,00	0,35	0,29	0,22	0,35	0,65	0,91
ft — ft/eu — eu	δ	2,66	3,34	2,42	2,94	3,46	3,76	2,88
	v	3,89	4,86	3,60	4,40	5,22	5,30	4,36
6	M	81,86	80,57	80,05	78,67	78,29	81,79	80,61
	m	0,86	0,38	0,36	0,23	0,33	0,59	0,72
ft — ft/co — co	δ	2,29	3,58	2,95	3,00	3,34	3,40	2,30
	v	2,79	4,44	3,68	3,81	4,27	4,16	2,85
7	M	77,23	79,20	79,91	78,80	79,95	79,71	77,84
	m	1,88	0,64	0,73	0,36	0,61	1,00	1,70
Înălțimea orbitei / lățimea orbitei	δ	4,96	6,06	5,97	4,74	6,03	5,73	5,66
	v	6,42	7,65	7,47	6,01	7,54	7,19	7,27
8	M	48,73	47,51	46,90	47,54	46,66	45,91	48,82
al—al/n—sn	m	1,67	0,46	0,60	0,34	0,47	0,63	1,23
	δ	4,42	4,32	4,92	4,50	4,68	3,62	4,09
	v	9,07	9,09	10,49	9,46	10,03	7,88	8,38

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2 (continuare)

		TIPUL						
		I n = 7	II n = 89	III n = 67	IV n = 175	V n = 99	VI n = 33	VII n = 11
9	M	70,54	73,27	73,69	73,35	74,01	75,41	71,57
	m	1,01	0,37	0,38	0,24	0,36	0,58	0,91
ft — ft/zy — zy	δ	2,68	3,50	3,10	3,16	3,58	3,36	2,87
	v	3,80	4,78	4,21	4,31	4,84	4,45	4,01
10	M	47,33	51,58	51,53	49,75	50,85	52,83	45,33
	m	0,96	0,33	0,42	0,24	0,31	0,64	0,68
n — pr/zy — zy	δ	2,54	3,10	3,40	2,91	3,02	3,60	2,15
	v	5,37	6,01	6,60	5,85	5,94	6,81	4,74
11	M	83,73	89,47	90,42	87,73	89,29	93,27	81,74
	m	1,04	0,45	0,61	0,37	0,44	1,04	1,28
n — gn/zy — zy	δ	2,76	4,24	4,98	4,89	4,38	6,00	4,26
	v	3,30	4,74	5,51	5,57	4,90	6,43	5,21
12	M	78,09	78,76	74,55	78,03	73,69	79,11	79,60
	m	1,23	0,35	0,42	0,30	0,33	0,72	1,21
go — go/zy — zy	δ	3,26	3,30	3,48	3,92	3,30	4,14	4,03
	v	4,17	4,19	4,67	5,02	4,48	5,23	5,06

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

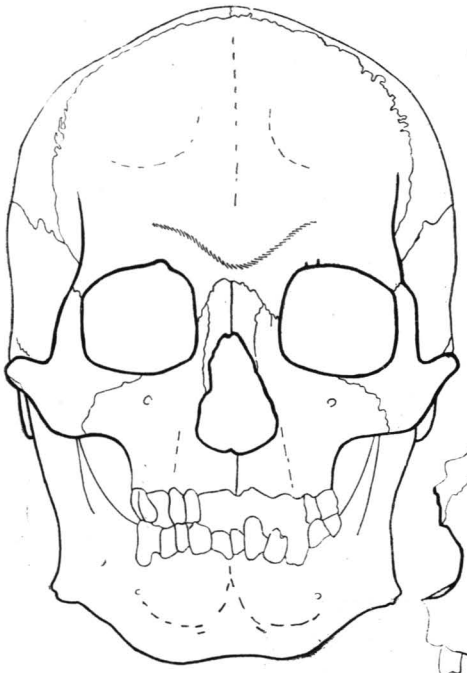

a : norma frontală ;

b : norma laterală ;

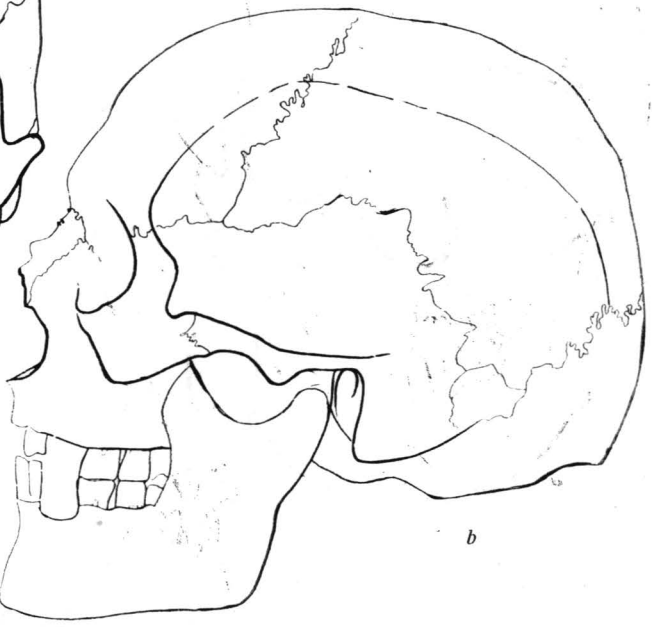

b

c : norma occipitală ;

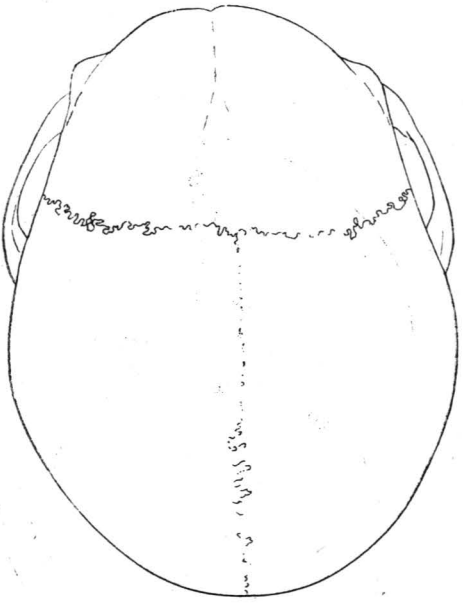

d : norma verticală.

Fig. 1. — Tipul craniologic I.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

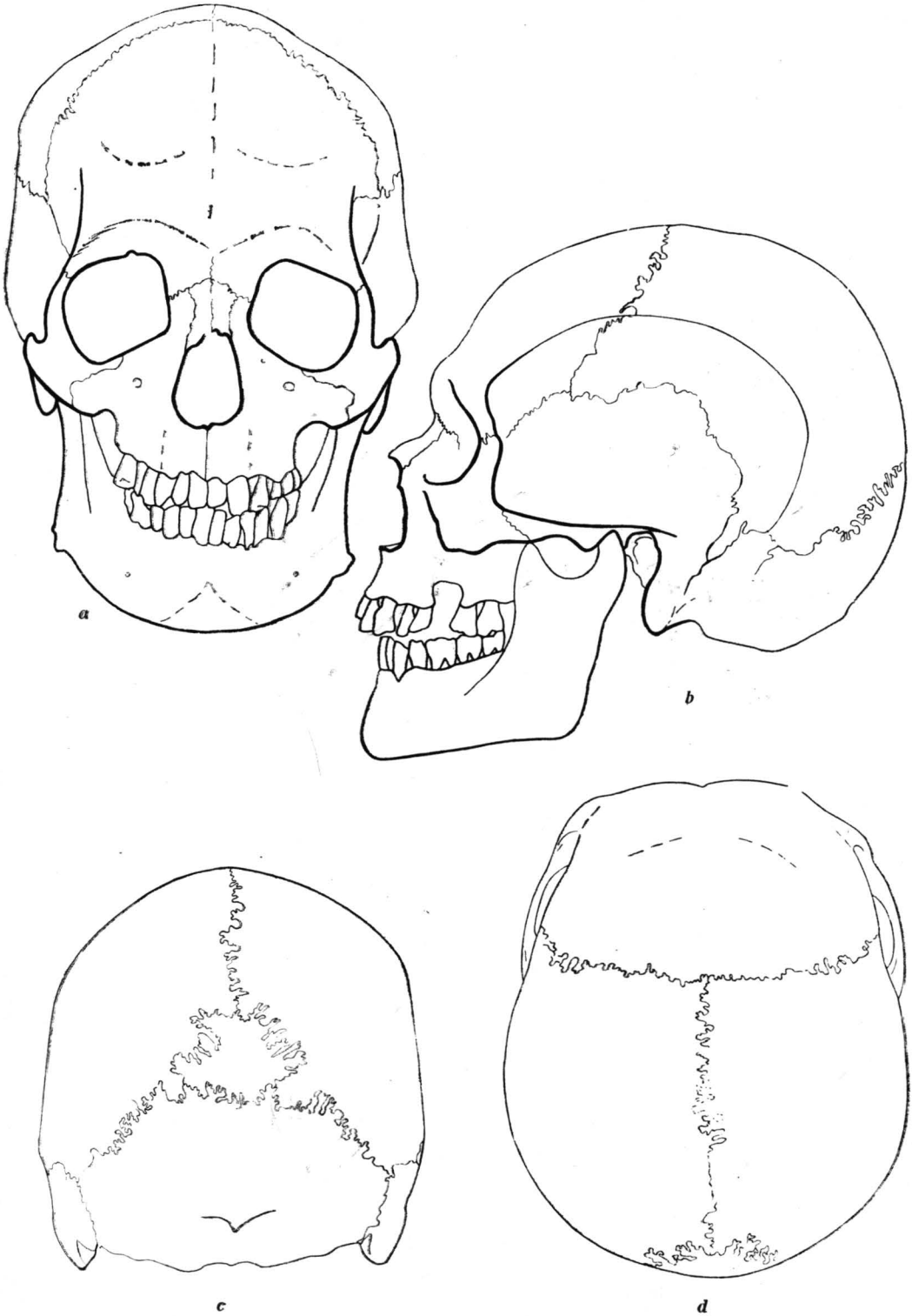

Fig. 2. — Tipul craniologic II. Legenda ca la figura 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

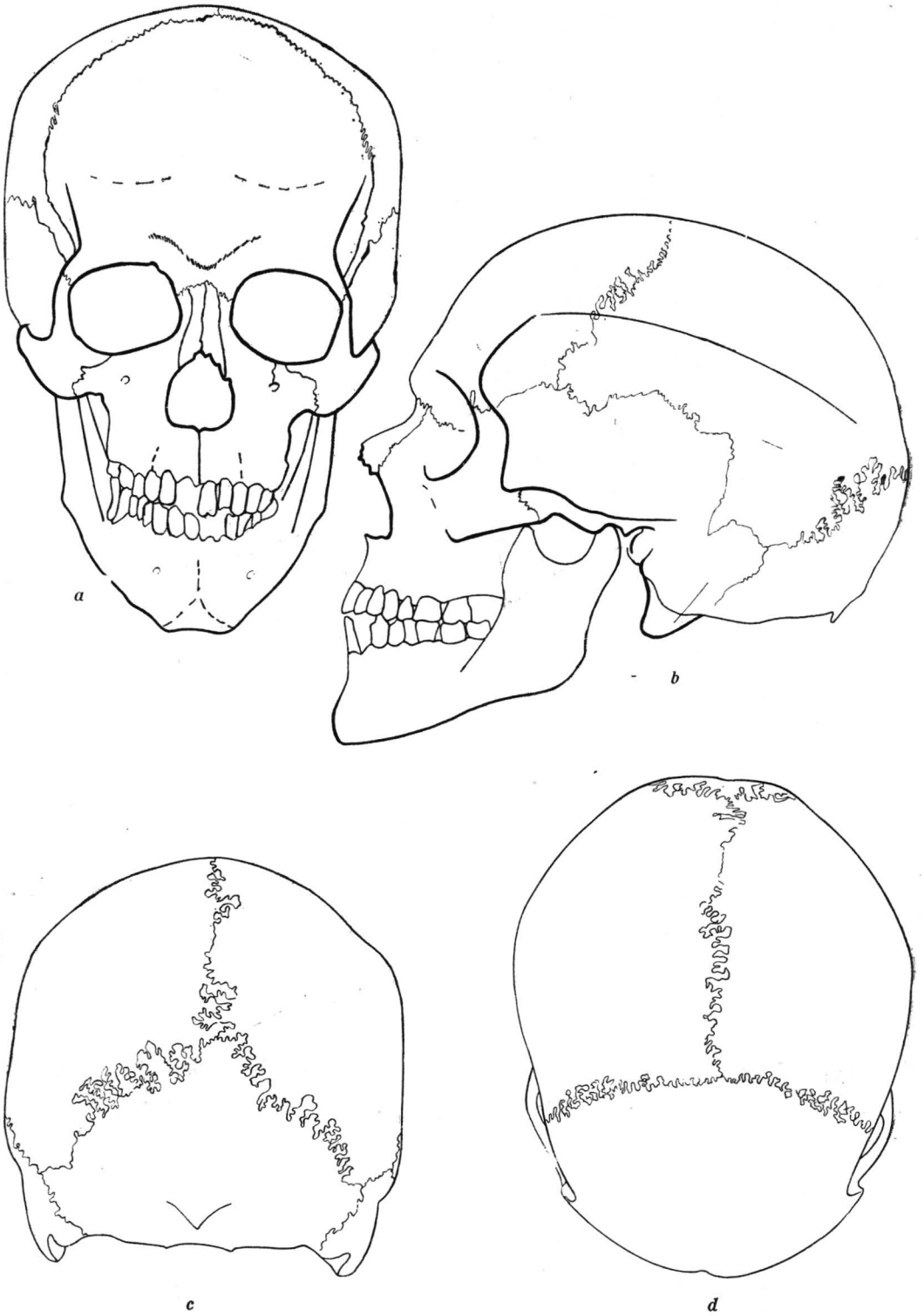

Fig. 3. — Tipul cranologic III. Legenda ca la figura 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

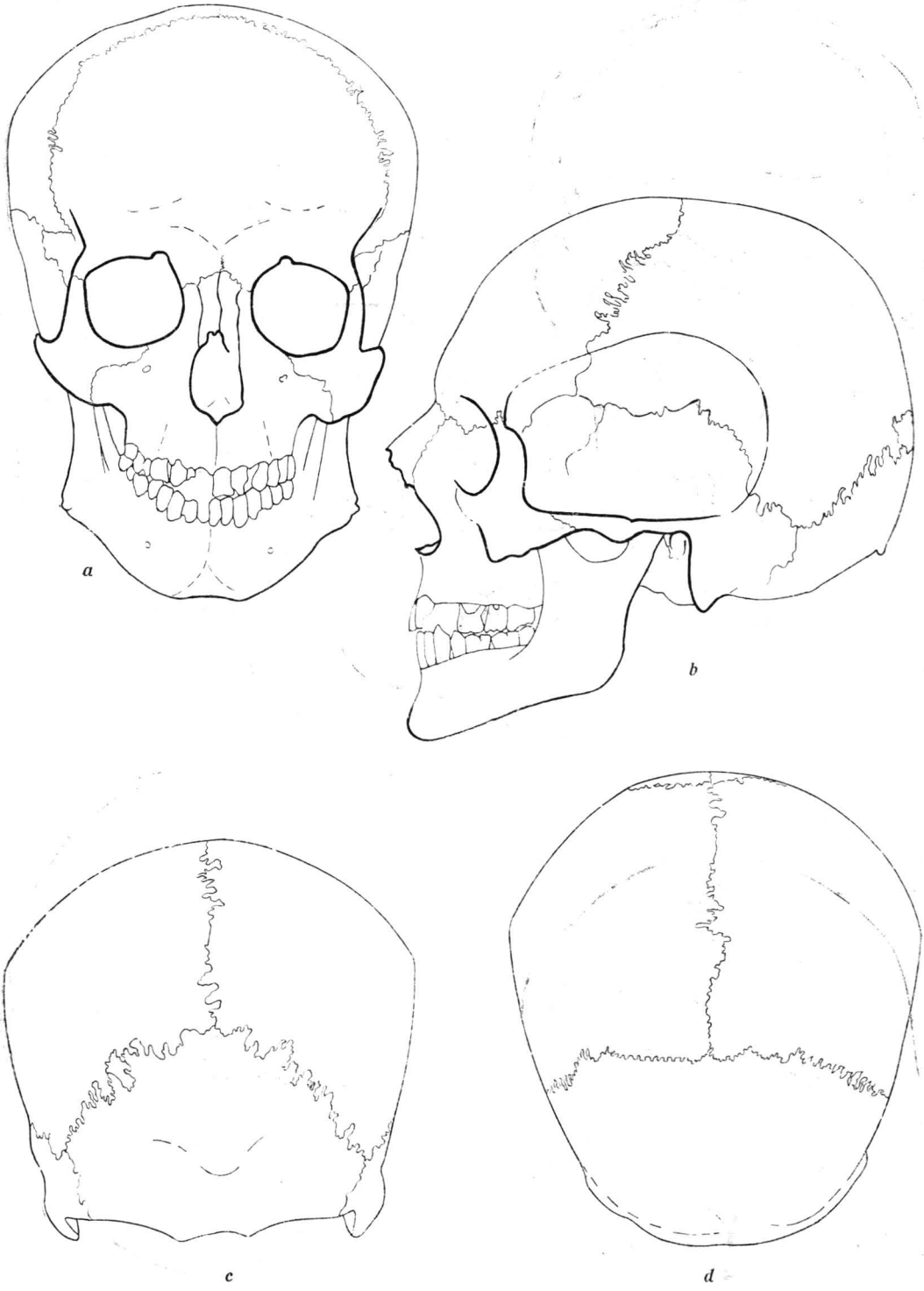

Fig. 4. — Tipul craniologic IV. Legenda ca la figura 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

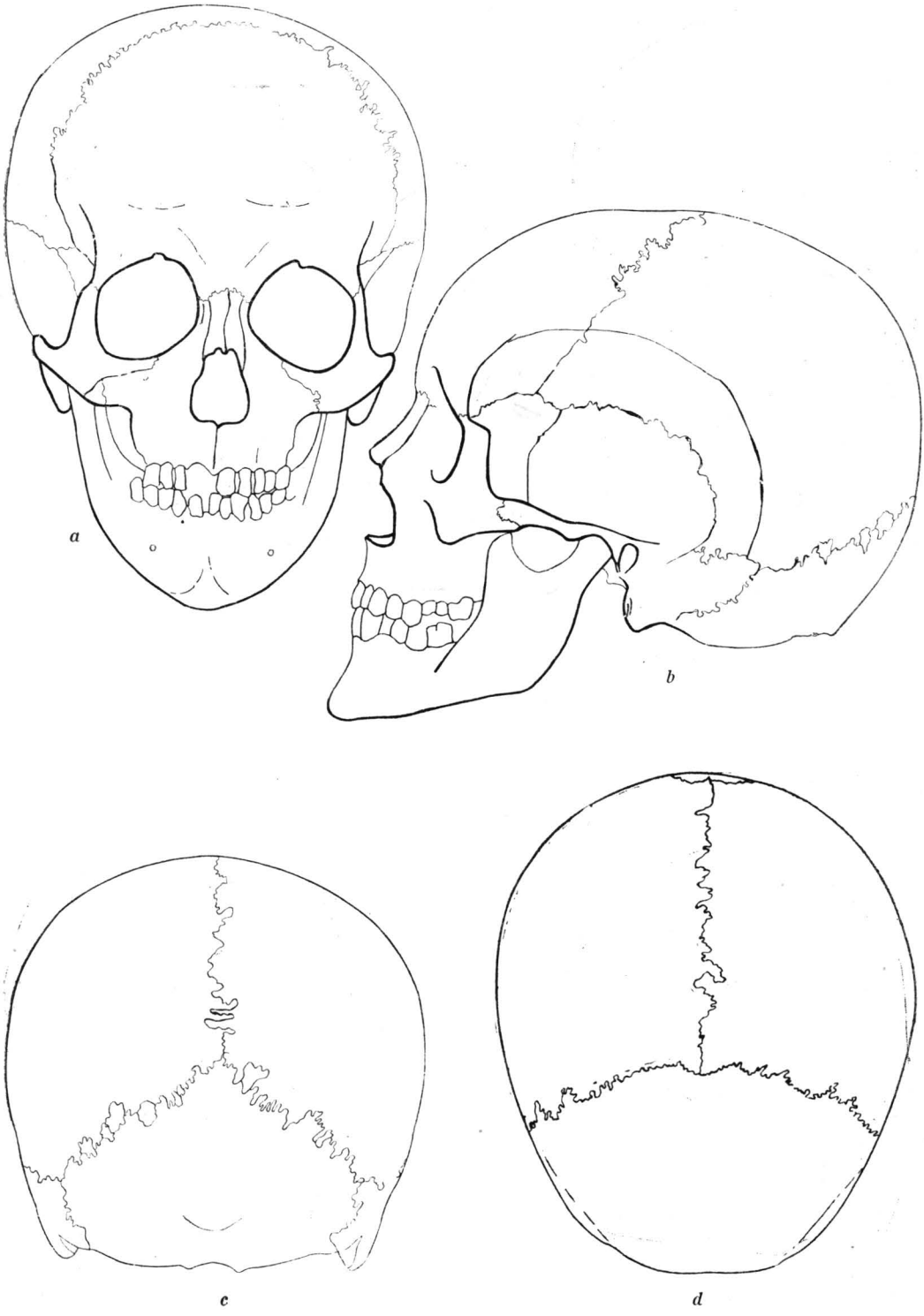

Fig. 5. — Tipul craniologic V. Legenda ca la figura 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

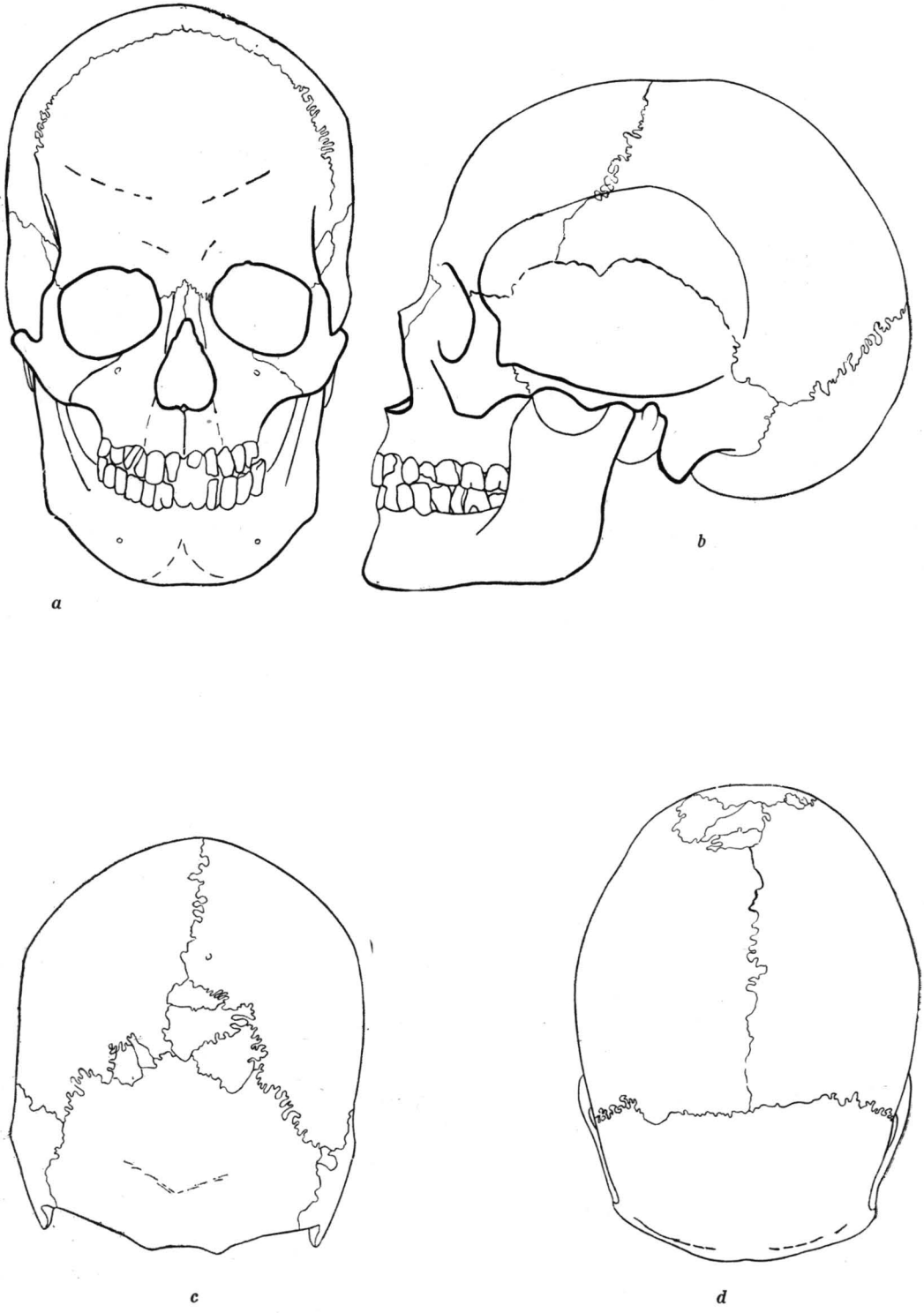

Fig. 6. — Tipul craniologic VI. Legenda ca la figura 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

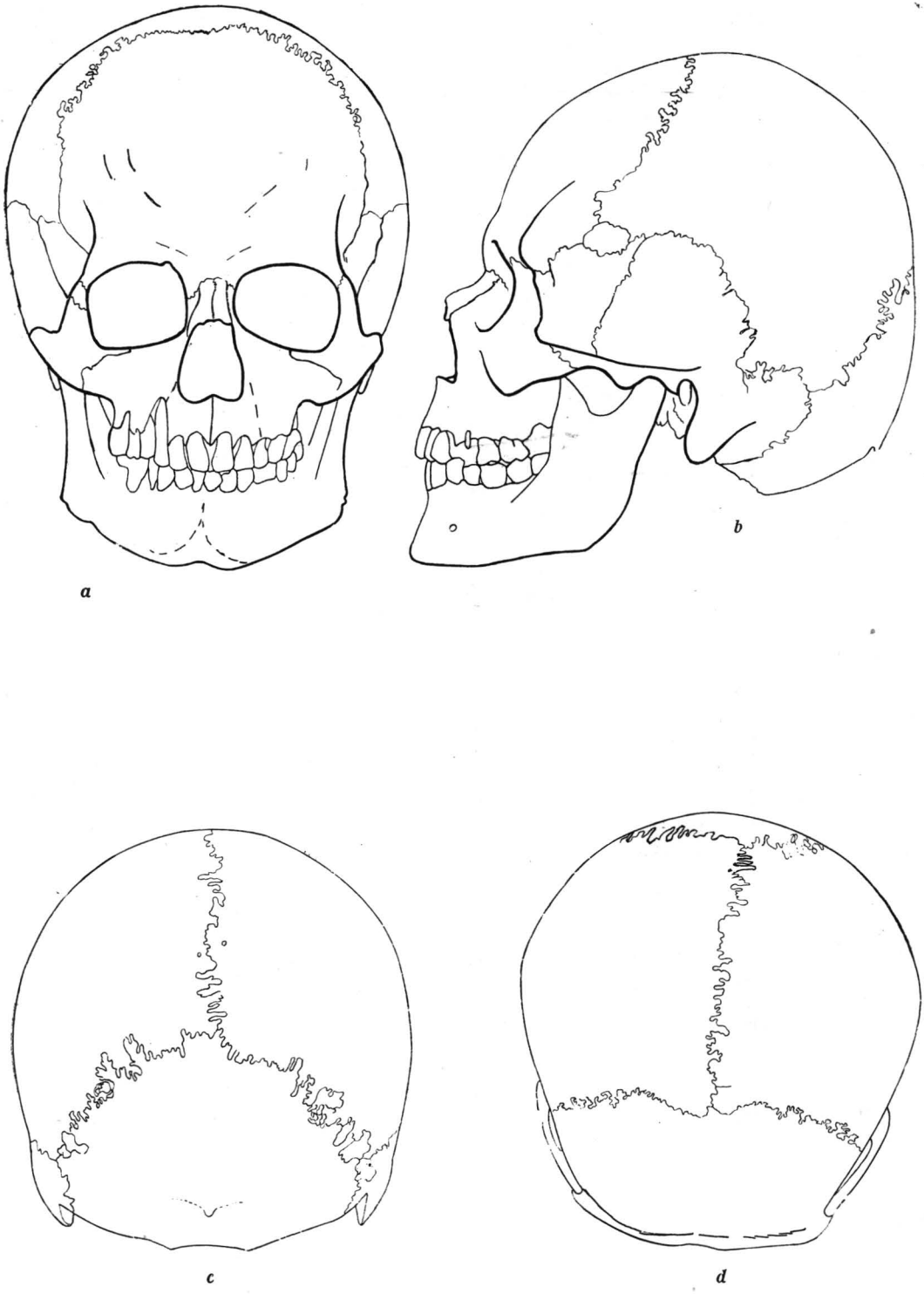

Fig. 7. — Tipul craniologic VII. Legenda ca la figura 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STRUCTURA ANTROPOLOGICĂ A POPULAȚIEI UNEI AȘEZĂRI RURALE DIN CÎMPIA BLAHNIȚEI: SATUL ROGOVA

DE

H. DUMITRESCU, MARTA CIOVÎRNACHE, TATIANA DRĂGHICESCU, și R. CĂNCIULESCU *

Sînt prezentate rezultatele cercetărilor antropologice de tip complex efectuate în octombrie 1964 în satul Rogova. Se expun datele privind populația masculină din acest sat exogam care, prin căsătorii intrasătești, prezintă strînse legături familiale. Populația se caracterizează printr-un complex pigmentar predominant închis, conformația corporală dolicomezomorfă, cu troficitate normală și un comportament metabolic normal. Fondul tipologic este dinaro-alpin, cu participarea elementului nordic și a celui mediteranoid. Sînt începuturile de brasaj al populației datorită curentului de emigrare spre oraș și imigrare în comună a muncitorilor agricoli mecanizați.

Lucrarea de față se înscrie în seria studiilor antropologice complexe pe care le efectuează în regiunea Oltenia un colectiv de cercetători al Centrului de cercetări antropologice. S-a fixat ca obiect de studiu pe anul 1964 satul Rogova, socotit suficient de reprezentativ din punct de vedere antropologic pentru populația zonei cuprinse în cîmpia Blahniței.

Din istoricul acestui sat aflăm, pe bază de documente (1612—1613), de existența sa la începutul secolului al XVII-lea cu unele raportări de fapte petrecute la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

* Au făcut parte din echipa de cercetare contribuind la reușita acestei cercetări, în afară de semnatarii acestui articol: C. Rișcuția, cercetător științific, N. Ștefănescu, R. Neacșu, tehnicieni și asistente medicale: L. Popescu, Tatiana Macovei, Elena Antonescu, Elena Matecscu, Viorica Săndulescu, Ioana Baluță, Iosif Angela, Ana Pîrvulescu, D. Popi. Un ajutor prețios ne-a fost dat de conducerea secției sănătate a Sfatului popular al reg. Oltenia, Sfatului popular raional Vînju-Mare, Sfatului popular al comunei Rogova, pentru care aducem cele mai calde mulțumiri.

Au contribuit la redactarea acestui articol R. Crețeanu și R. Vulcănescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din statistica austriacă a anului 1722 se vede cum Rogova este menţionat ca sat mănăstiresc, locuit împreună cu satul Batoţi de 34 de familii, dar în harta austriacă din 1722—1723 Rogova figurează ca sat pustiu.

Din catagrafiile din vremea Regulamentului organic reiese că cifra populaţiei acestui sat variază în jurul a 200 de familii. În statistica din 1862 Rogova figurează cu 192 de familii. Azi populaţia satului se ridică la 800 de familii, cu 2 376 de locuitori.

În marea majoritate, populaţia de baştină este românească. Sînt cîteva familii de origine sîrbească (Sîrbulescu, Corboveanu, Gancea, Milici) sau bulgărească (Peioff) care s-au stabilit în comună venind ca lucrători zidari.

Din numărul de păstori transhumanţi „ungureni", o singură familie este fixată în Rogova (Tănăsoiu).

Prin căsătorii exogame Rogova are puternice legături cu satele din jur (fig. 1).

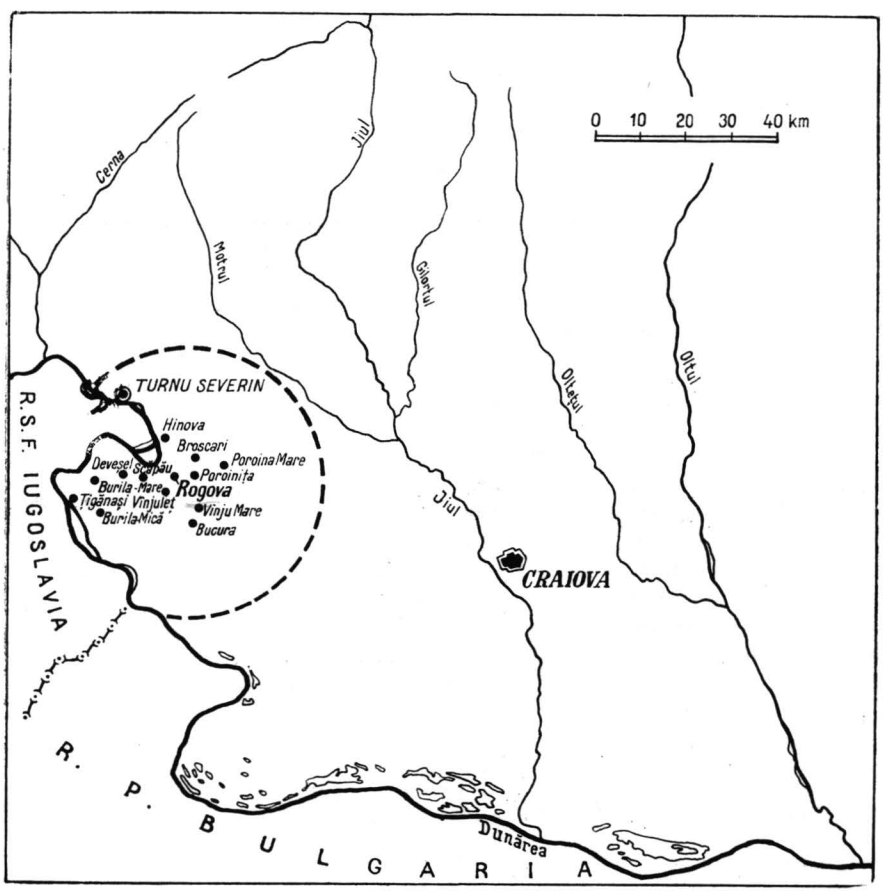

Fig. 1. — Zona Rogovei cu satele legate mai strîns de Rogova prin populaţia admigrată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

MATERIAL ȘI METODĂ

Din totalul de 728 de indivizi — bărbați, femei și copii — cuprinși în cercetarea noastră din luna octombrie 1964, reținem în studiul de față dintre bărbați un număr de 134. Aceștia constituie eșantionul statistic.

Prelevarea materialului s-a efectuat cu ajutorul instrumentarului Martin. Notația părului după trusa Martin-Schultz; culoarea ochilor cu trusa Martin-Saller; structura irisului după schema Ziegelmayer, iar pentru sprîncene și gene s-a utilizat schema Gerhart.

STRUCTURA ANTROPOLOGICĂ

În cele ce urmează vom înfățișa analiza variabilității unor caractere morfologice (tabelele nr. 7—10) cu ajutorul cărora vom putea defini structura antropologică a seriei masculine (134 de subiecți) din comuna Rogova.

1. *Complexul pigmentar*

Culoarea părului. Variabilitatea acestui caracter este foarte strînsă, constituindu-se o predominanță netă a nuanțelor de păr brun (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Nuanța părului	%	Nuanța prevalentă
blond închis (M N O)	0,9	
castaniu deschis (P Q R)	1,8	
castaniu (ST)	2,7	
castaniu închis (U V)	38,2	V (31,8%)
negru (W X Y)	56,4	W X (25,5%)

Culoarea irisului. Cu excepția nuanțelor de iris albastru, care înregistrează proporția cea mai scăzută, întîlnim cel mai frecvent nuanțele de iris verzui (intermediar inchis) și cu aceeași frecvență iris de culoare cenușie și căprui (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Nuanța de iris	%	Nuanța prevalentă
1 a — 2 b	6,9	1 c = 5
3 — 6	23,1	4 b = 11; 6 = 10
7 — 11	46,2	8 = 24; 11 = 21
12 — 16	23,8	12 = 30

Structura irisului. Este predominant circulară (60,5%) și radiară (34,7%). Structura lacunară este sporadică (4,8%). La 5 subiecți am constatat asimetrie (între ochiul drept și stîng) cu privire la structura irisului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

2. *Aspecte morfologice*

Pilozitatea (tabelul nr. 3) este mijlociu de abundentă atît în regiunea facială, cît şi în restul corpului.

Tabelul nr. 3

Gradul de dezvoltare al pilozităţii	Regiunea	
	Facială %	Corporală %
redusă	7,0	13,9
mijlociu de redusă	7,8	37,2
mijlociu de abundentă	72,8	45,0
spre abundentă	9,3	3,1
abundentă	3,1	0,8

Conformaţia corporală este predominant dolicomezomorfă (dolicomorfi 38,8%; dolico-mezomorfi 24,0%; mezomorfi 29,5%; mezobrahimorfi 7,0%; brahimorfi 0,7%).

Caracterele descriptive ale extremităţii cefalice (tabelele nr. 4 şi 5) arată o variabilitate foarte restrînsă pentru aproape toate aspectele cercetate.

Tabelul nr. 4

Examenul extremităţii cefalice din profil

a) *Spatele capului*		turtit total	69,0 %
		„ parţial	10,1 %
		mijlociu	20,2 %
		bombat	0,7 %
b) *Fruntea*	*înălţime*	mijlocie	9,3 %
		înaltă	90,7 %
	direcţie	verticală	3,9 %
		mijlocie	3,1 %
		înclinată	*93,0* %
	profil	*drept*	*100* %
c) *Profilul nasului*		*drept*	76,6 %
		convex	15,6 %
		ondulat	7,8 %
d) *Marginea inferioară a mandibulei*		*oblică*	71,7 %
		mijlocie	28,3 %
e) *Bărbia*	*poziţie*	retrasă	4,4 %
		dreaptă	*70,8* %
		proeminentă	24,8 %
	contur	şters	3,5 %
		mijlociu	64,6 %
		conturat	31,9 %
	înălţime	joasă	0,9 %
		mijlocie	62,8 %
		înaltă	36,3 %

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 5

Examenul extremității cefalice din față

f) *Conturul feței*		*ascuțit*	*49,6 %*
		oval	15,0 %
		pătrat	0,9 %
		dreptunghiular	28,3 %
		pentagonal	6,2 %
g) *Umerii obrazului*	*relieful*	*șters*	*68,2 %*
		mijlociu	31,8 %
	orientarea	*temporală*	*65,9 %*
		intermediară	33,3 %
		frontală	0,8 %
h) *Deschiderea palpebrală*		*largă*	*43,8 %*
		mijlocie	*45,4 %*
		îngustă	10,8 %
	orientare	*orizontală*	*99,2 %*
i) *Sprîncenele*		linie dreaptă (A)	12,5 %
		Extrem. cobor. unghi (B)	11,7 %
		unghi (D)	28,9%
		Arcuite slab (G)	27,3 %
		Arcuite în boltă H	18,0 %
k) *Genele*		*Drepte, lungi, vîrf în sus (a)*	74,6 %
		Lungi arcuite în sus (f)	20,0 %

3. *Caractere metrice*

Variabilitatea somatică (tabelul nr. 6), ca și distribuția cazurilor în cadrul scărilor de clasificare antropologică (tabelele nr. 7, 8, 9 și 10), îmbracă un aspect mai puțin omogen comparativ cu celelalte aspecte analizate pînă în prezent, reflectînd într-o oarecare măsură participarea mai multor componente tipologice în structura antropologică a seriei masculine din Rogova.

4. *Tipul mediu masculin la Rogova și structura sa antropologică*

Din cele expuse în paginile anterioare reținem următoarea caracterizare de ansamblu a seriei masculine din Rogova.

O populație predominant înaltă, avînd o conformație corporală mezodolicomorfă și cu troficitate normală.

Examenul biochimic al sîngelui, efectuat prin probe metabolice, ne arată pe vîrste, prin mediile de 0,90g $^0/_{00}$ glucoză pentru glicemie, 7,66 % proteinemie, 0,23 $^0/_{00}$ uree,un comportament metabolic normal explicînd astfel indicele de troficitate satisfăcător.

Proporțiile corporale arată, în raport cu statura, un trunchi și membre superioare mai mult lungi și membre inferioare scurte.

Pilozitatea facială și corporală este mijlociu de abundentă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 6

Variabilitatea somatică

I. Dimensiuni metrice (diametre și distanțe în mm)

		N	MN	MX	M	± m	± σ	CV
Diam. antero-posterior cefalic Mx. 2	g — op	130	173	203	184,99	0,56	6,38	3,449
Diam. transvers cefalic Mx	eu — eu	130	140	165	155,30	0,50	5,66	3,645
Diam. vertical, auriculo-cefalic Mx.	T — v	130	115	140	128,92	0,40	4,54	3,522
Diam. frontal minim	ft — ft	130	100	125	110,84	0,43	4,88	4,403
Diam. bizigomatic	zy — zy	130	130	160	142,75	0,52	5,90	4,133
Diam. bigoniac	go — go	130	95	130	110,24	0,52	5,97	5,415
Diam. nazion-gnation	n — gn	113	103	137	121,34	0,59	6,24	5,143
Dist. nazion-subnazale	n — sn	130	44	65	53,24	0,34	3,86	7,250
Dist. binarină	al — al	130	26	41	34,15	0,25	2,82	8,258
Lung. deschiderii palpebrale	(Oc. ext. — int.) : 2	130	30,9	43,5	35,43	0,20	2,27	6,473
Statura	V — sol.	100	1522	1796	1666,90	5,94	59,40	3,564

II. Indici

Ind. cefalic transv. longitudinal	eu—eu/g-op	130	76,1	94,5	84,14	0,34	3,92	4,659
Ind. cefalic vertico-longitudinal	T—v/g—op	130	61,1	76,1	69,88	0,26	2,92	4,179
Ind. cefalic verticotransversal	T—v/eu—eu	130	75,8	93,1	83,23	0,29	3,26	3,917
Ind. jugo-mandib.	go—go/zy—zy	130	66,9	88,8	77,17	0,33	3,80	4,924
Ind. facial-morfol.	n—gn/zy—zy	113	74,2	97,1	84,89	0,45	4,74	5,584
Ind. interocular	interoc./zy—zy	130	17,2	27,1	22,33	0,16	1,79	8,016
Ind. nazal	al—al/n—sn	130	48,2	86,4	64,93	0,63	7,17	11,043
Ind. Rohrer	greutate / statură	100	1,01	1,99	1,38	0,02	0,18	13,043
Ind. Skelic	Înălț. șez. / statură	99	50,3	55,7	53,10	0,12	1,23	2,316
Ind. dezvolt. membrelor super.	Mem. sup. / statură	98	42,3	47,9	45,34	0,11	1,13	2,492

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 7

Caracterizarea metrică a formei calotei

Diam. anteroposterior cefalic Mx (g—op)

Scara Lebzelter-Saller

		nr.	%
Foarte scurt	x—169	—	—
Scurt	170—177	15	11,5
Mijlociu	178—185	64	49,3
Lung	186—193	38	29,2
Foarte lung	194—x	13	10,0

Diam. transvers cefalic Mx (eu—eu)

Scara Lebzelter-Saller

		nr.	%
Foarte îngust	x—139	—	—
Îngust	140—147	9	6,9
Mijlociu	148—155	63	48,5
Lat	156—163	46	35,4
Foarte lat	164—x	12	9,2

Diam. vertical auriculo-cefalic (T—v)

Scara Routil

		nr.	%
Foarte jos	x—109	—	—
Jos	110—117	1	0,8
Mijlociu	118—125	39	30,0
Înalt	126—133	64	49,2
Foarte înalt	134—x	26	20,0

Ind. cefalic trans. — long. (eu—eu/g—op)

Scara Martin-Saller

		nr.	%
Hiperdolicocefal	x—70,9	—	—
Dolicocefal	71,0—75,9	—	—
Mezocefal	76,0—80,9	29	22,3
Brahicefal	81,0—85,4	49	37,7
Hiperbrahicefal	85,5—90,9	48	36,9
Ultrabrahicefal	91,0—x	4	3,1

Ind. cefalic vertico—long. (t—v/g—op)

Scara Martin-Saller

			nr.	%
Camecefalie		x—57,9	—	—
Ortocefalie		58,0—62,9	1	0,8
Hipsi-cefalie	moderată	63,0—67,9	40	30,8
	mijlocie	68,0—72,9	64	49,2
	marcată	73,0—77,9	25	19,2
	extremă	78,0—x	—	—

Ind. cefalic vertico—trans. (t—v/eu—eu)

Scara Martin-Saller

		nr.	%
Tapeinocefalie	x—78,9	15	11,5
Metriocefalie	79,0—84,9	79	60,8
Acrocefalie	85,0—x	36	27,7

Tabelul nr. 8

Caracterizarea metrică a formei nasului

Distanța nasion—subnazale (n—sn)

Scara Eickstedt

		nr.	%
Foarte scurtă	x—49	15	11,5
Scurtă	50—52	43	33,1
Mijlocie	53—55	42	32,3
Lungă	56—58	18	13,9
Foarte lungă	59—x	12	9,2

Distanța binarină (al—al)

Scara Eickstedt

		nr.	%
Foarte îngustă	x—30	15	11,5
Îngustă	31—33	38	29,2
Mijlocie	34—36	54	41,5
Lată	37—39	18	13,9
Foarte lată	40—x	5	3,9

Indicele nazal (al—al/n—sn)

Scara universală

		nr.	%
Hiperleptorin	x—54,9	7	5,4
Leptorin	55,0—69,9	94	72,3
Mezorin	70,0—84,9	28	21,5
Camaerin	85,0—99,9	1	0,8
Hipercamaerin	100,0—x	—	—

Scara Eickstedt

		nr.	%
Foarte îngust	x—54,9	7	5,4
Îngust	55,0—59,9	21	16,2
Mijlociu	60,0—64,9	41	31,5
Lat	65,0—69,9	32	24,6
Foarte lat	70,0—x	29	22,3

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 9

Dimensiunile şi proporţiile feţei

Diam. bizigomatic (zy—zy)

Scara Lebzelter-Saller

		nr.	%
Foarte îngust	x—127	—	—
Îngust	128—135	12	9,2
Mijlociu	136—143	58	44,6
Lat	144—151	52	40,0
Foarte lat	152—x	8	6,2

Diam. bigoniac (go—go)

Scara Weninger

		nr.	%
Foarte îngust	x— 92	—	—
Îngust	93— 98	2	1,5
Mijlociu	99—104	15	11,5
Lat	105—110	70	53,9
Foarte lat	111—x	43	33,1

Diam. nasion—gnation (n—gn)

Scara Lebzelter-Saller

		nr.	%
Foarte jos	x—111	7	6,2
Jos	112—117	23	20,4
Mijlociu	118—123	38	33,6
Înalt	124—129	35	31,0
Foarte înalt	130—x	10	8,8

Ind. jugo—mandibular (go—go/zy—zy)

Scara Lundborg-Linders-Saller

		nr.	%
Foarte îngust	x—69,9	5	3,8
Îngust	70,0—74,9	23	17,7
Mijlociu	75,0—79,9	75	57,7
Lat	80,0—84,9	24	18,5
Foarte lat	85,0—x	3	2,3

Ind. facial morfologic (n—gn/zy—zy)

Scara Martin—Saller

		nr.	%
Hipereuriprosop	x—78,9	15	13,3
Euriprosop	79,0—83,9	32	28,3
Mezoprosop	84,0—87,9	36	31,9
Leptoprosop	88,0—92,9	26	23,0
Hiperlepto-prosop	93,0—x	4	3,5

Complexul pigmentar este închis, la iris predominînd nuanţele intermediar-închise şi închise, iar la păr nuanţele de brun.

Caracterizarea morfologică cefalică arată o calotă mijlociu de lungă şi de lată, realizînd un indice cefalic brahihiperbrahicefal. Atît ca dimensiune absolută cît şi ca dezvoltare relativă faţă de lungimea şi lăţimea capului calota este înaltă. Privit din profil, spatele capului este turtit.

Fruntea este înaltă, înclinată şi dreaptă, iar ca dezvoltare este lată atît faţă de lăţimea capului, cît şi faţă de lăţimea feţei.

Faţa este mijlociu de lungă şi de lată, avînd un contur ascuţit şi oval.

Nasul este mijlociu de lung şi de lat; privit din profil, este predominant drept. Umerii obrazului sînt şterşi şi cu orientare temporală. Deschiderea palpebrală este mai mult lungă şi orizontală ca poziţie. Sprîncenele au formă predominant arcuită şi în unghi, iar genele sînt drepte, lungi şi cu vîrful în sus.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 10

Dimensiunile și proporțiile corporale

STATURA (V—sol)

Scara Rainer

		nr.	%
Foarte mică	x—1599	13	13,0
Mică	1600—1639	16	16,0
Mijlocie	1640—1699	38	38,0
Mare	1700—1799	33	33,0
Foarte mare	1800—x	—	—

Scara Martin

		nr.	%
Foarte mică	x—1499	—	—
Mică	1500—1599	13	13,0
Submijlocie	1600—1639	16	16,0
Mijlocie	1640—1669	25	25,0
Supramijlocie	1670—1699	13	13,0
Mare	1700—1799	33	33,0
Foarte mare	1800—x	—	—

Indicele Rohrer (greut./statura^3*)*

Scara Saller

		nr.	%
Hipotrofie	x—1,19	15	15,0
Subeutrofie	1,20—1,34	36	36,0
Eutrofie	1,35—1,54	32	32,0
Supraeutrofie	1,55—1,69	11	11,0
Hipertrofie	1,70—x	6	6,0

Indicele Skelic (Înălț. șez./statura)

		nr.	%
Hipermacroskel	x—49,0	—	—
Macroskel	49,1—51,0	7	7,1
Mezatiskel	51,1—53,0	41	41,4
Brahiskel	53,1—55,0	46	46,5
Hiperbrahiskel	55,1—x	5	5,0

Ind. dezvolt. membr. sup. (membre sup. /statura)

		nr.	%
Scurte	x—42,9	2	2,1
Mijlocii	43,0—44,9	31	31,6
Lungi	45,0—x	65	66,3

Mandibula este lată ca dimensiune absolută și mijlociu de lată în raport cu lățimea feței. Marginea inferioară a mandibulei, privită din profil, este oblică, bărbia este dreaptă, mijlociu de înaltă și de conturată.

Structura antropologică a seriei masculine din Rogova evidențiată prin caracterizarea de ansamblu (parametri statistici) și prin analiza tipologică individuală arată participarea mai multor componente tipologice.

Componenta dinaro-alpină care se reliefează în majoritatea caracteristicilor segmentului cefalic și în dimensiunile și modul de conformație corporală constituie fondul tipologic al seriei cercetate. Însă printr-o serie de caractere asociate și care ajung să se impună în caracterizarea de ansamblu a subiecților cercetați recunoaștem și participarea altor două elemente tipologice, și anume elementul nordic (iris de culoare albastră, profil de nas preponderent drept, contur de față dreptunghiular, umerii obrazului șterși și cu orientare temporală, bărbia înaltă și dreaptă sau proeminentă, staturi înalte și conformație dolicomorfă) și cel mediteranoid (iris și păr de culoare brun și brun-negru, deschideri palpebrale largi, cu gene lungi și sprîncene arcuite, un procent ridicat de mezocefalie, asociat cu staturi scunde) (planșele 1 și 2). Cu mici variante, aceste tipuri se întîlnesc și în alte sate din

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Planşa I. — Tipuri antropologice din Rogova cu predominanţa mediteranoidă şi nordică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

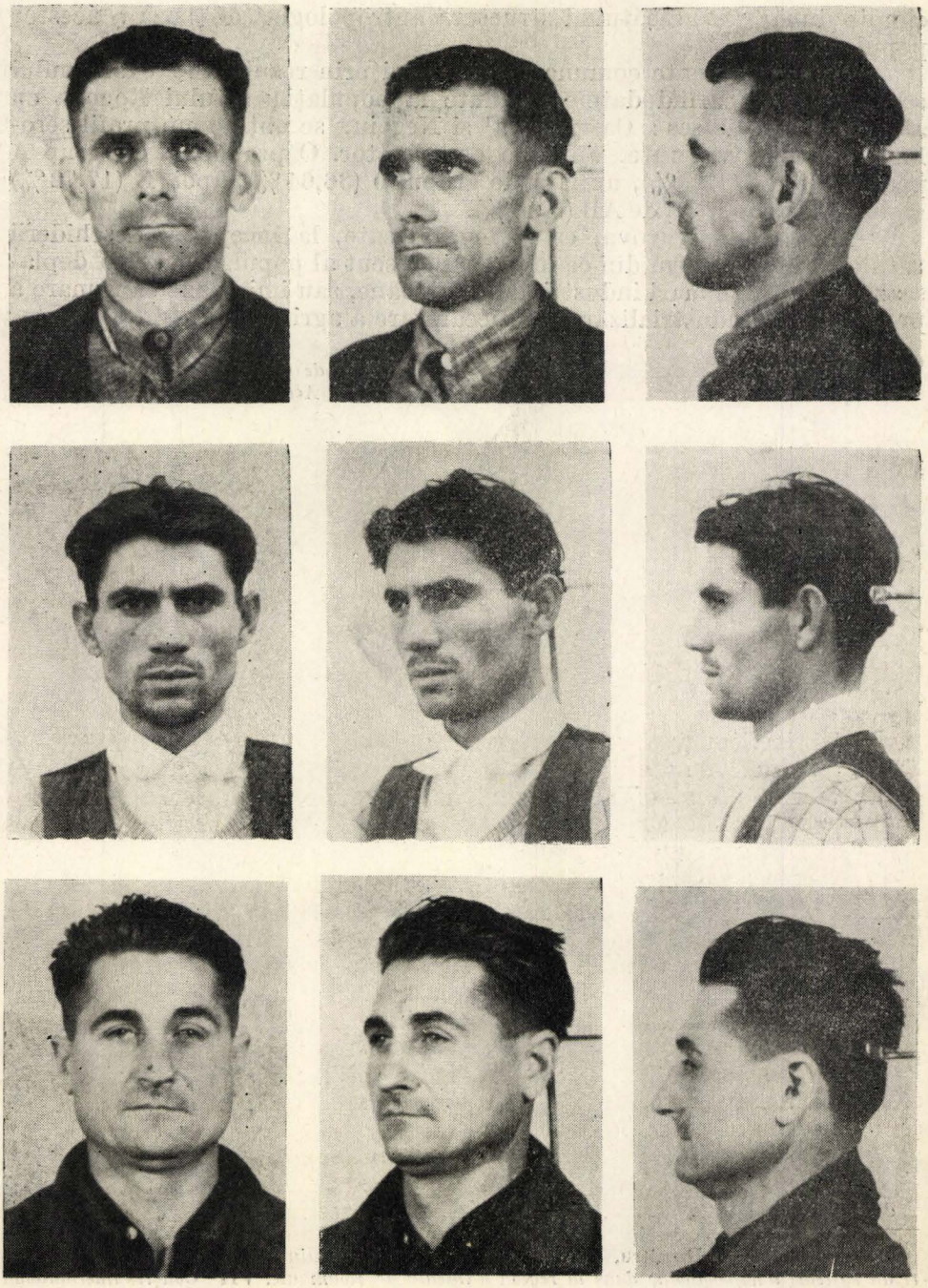

Planșa II. — Tipuri antropologice din Rogova : dinarid, predominanță dinaridă și mediteranoidă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cîmpia dunăreană, alcătuind structura antropologică de bază a acestor populaţii.

Aceste elemente comune se vădesc şi prin rezultatele examenului serologic. Comparînd datele obţinute la populaţia satului Rogova cu alte două sate de şes : Castranova[1] şi Negoiu, se obţine un profil serologic, cu mici variante, aproape asemănător. O proporţie de grup A predominantă (42,8%), urmată de grupul 0 (36,64%), apoi B (17,72%) şi, în mică proporţie, de AB (6,08%).

Asistăm la Rogova, ca şi în alte sate, la începutul deschiderii satului prin procentul din ce în ce mai crescut al populaţiei ce se deplasează în centrele mari industriale sau urbane, sau imigrează ca urmare a procesului de industrializare, de mecanizare a agriculturii.

Centrul de cercetări antropologice
al Academiei R.P.R.

[1] Maria Tibera-Dumitru, *La fréquence des groupes sanguins du facteur gustatif (P.T.C.) et du système d'haptoglobine dans la région d'Oltenia de Roumanie. VIIe Congres international des sciences Antropologiques et Ethnologiques*, Moscova, 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSTANTELE BIOCHIMICE ALE UNUI EȘANTION DE MUNCITORI DE LA MINELE DRĂGANA ȘI VALEA PODULUI — BERIVOEȘTI

(Nota I)

DE

TATIANA DRĂGHICESCU

Autorul cercetează metabolismul energetic și plastic la un grup de 500 de mineri prin compararea unor parametri metabolici de glicemie, colesterinemie, proteinemie și calciurie, pentru a se vedea troficitatea și tipul metabolic în funcție de specificul de muncă.

În cursul evoluției speciei umane a intervenit alături de factori naturali, întîlniți în evoluția întregii materii vii, și organizarea socială, cu legile ei proprii. De aceea cînd se studiază o anumită populație v-a trebui să se țină seama atît de influența factorilor endogeni cît și de a celor exogeni, naturali și sociali istorici (5).

Contribuția noastră se referă la corelarea metabolismului general al organismului cu cel mai important factor social în antropogeneză și evoluția umană — munca.

Multitudinea disciplinelor care participă la o cercetare de tip complex, în care colaborează un mare număr de științe naturale și sociale, ne va permite corelarea și cu alți indicatori de antropologie fizică și socială.

În cursul lunii noiembrie 1964, a fost luat în studiu un eșantion de 500 de mineri de la minele Valea Podului și Drăgana din microzona Berivoești-Mușcel, reg. Argeș, cărora li s-au făcut următoarele analize biochimice: glicemia pentru caracterizarea metabolismului hidrocarbonatelor (6); colesterolemia, ca indice al metabolismului lipidic; proteinele sanguine totale, pentru metabolismul proteic, iar pentru metabolismul hidromineral a fost determinat calciul urinar, considerat ca specific corelației minerale cu celelalte metabolisme (2) (8).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Metodele folosite au fost următoarele: pentru glicemie metoda Hagedorn-Jensen, pentru colesterolemie metoda Bloor, metoda Sulkowitch pentru calciurie, iar pentru proteinele sanguine am folosit citirea la refractometru. Fiind metode clinice curente, nu insistăm asupra lor (3). Recoltarea sîngelui s-a făcut dimineaţa, pe nemîncate.

În medie glicemia este de 0,95 g $^0/_{00}$, variind între 0,60 şi 1,50 g $^0/_{00}$, colesterolemia are valori cuprinse între 1,28 şi 3 g $^0/_{00}$, media fiind de 2,03 g $^0/_{00}$, proteinele sanguine totale sînt în medie de 6,95 g $^0/_{00}$, valoarea minimă găsită fiind de 5,40, iar maxima de 8,37 g% (fig. 1 şi 2).

Aşa după cum reiese şi din figurile 3 şi 4, variaţiile cu vîrsta ale acestor constante biochimice nu arată modificări importante, mai ales în ceea ce priveşte glicemia şi proteinemia, ale căror valori se grupează destul de omogen în jurul mediei generale. În cazul colesterolului se observă însă o creştere a acestuia paralel cu creşterea vîrstei, cea mai mare valoare medie găsindu-se la media de vîrstă de 48,5 ani (2,10 g $^0/_{00}$).

Raportul dintre glicemie şi colesterol folosit pentru o mai bună caracterizare a grupei are valoarea de 0,46 (normal 0,47 — 0,54), ceea ce ne indică o preponderenţă a metabolismului lipidic (6). Urmărind evoluţia acestui raport pe grupe de vîrstă, observăm o scădere treptată a lui de la vîrstele tinere (între 20 şi 25 de ani valoarea raportului este de 0,52, apropiindu-se de limita superioară a normalului, ceea ce ne dovedeşte un metabolism preponderent glucidic şi un bilanţ energetic normal) către cele adulte. Valoarea minimă este atinsă între 40 şi 45 de ani, după care are loc o uşoară creştere a raportului, care se menţine totuşi sub valoarea normală (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Grupa de vîrstă	G/C
20—25 ani	0,52
25—30 „	0,49
30—35 „	0,47
35—40 „	0,47
40—45 „	0,43
45—50 „	0,46
50—55 „	0,46

Se observă o eliminare urinară masivă de calciu (fig. 5): 88% din persoanele studiate elimină, din care însă 54,4% prezintă o eliminare de gradul I, 30% de gradul II, 3,6% de gradul III (din numărul total studiat), iar 22% nu elimină de loc. Urmărind calciuria pe grupe de vîrstă (fig. 6) se observă diminuarea eliminării calciului paralel cu creşterea lipsei de eliminare pînă la 25 de ani, precum şi peste 50 de ani, în timp ce la persoanele între 25 şi 50 de ani se observă o creştere a eliminării şi o scădere a lipsei de eliminare a calciului. Eliminarea accentuată a cal-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

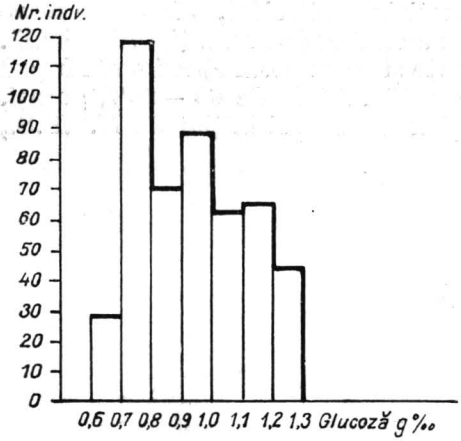

Fig. 1. — Variaţia glicemiei.

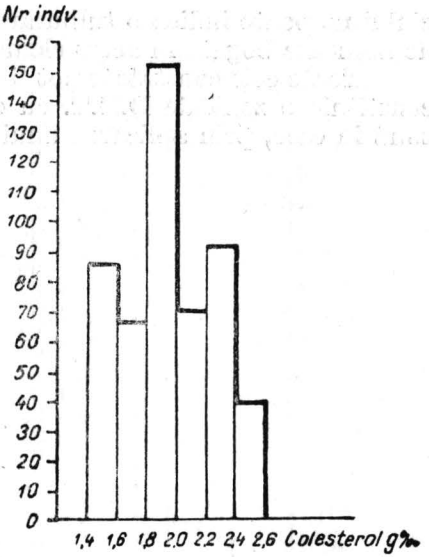

Fig. 2. — Variaţia colesterolului.

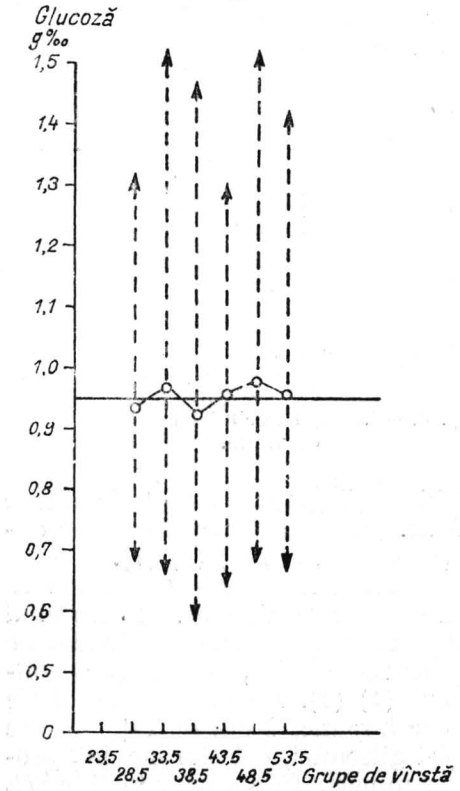

Fig. 3. — Variaţia glicemiei pe grupe de vîrstă.

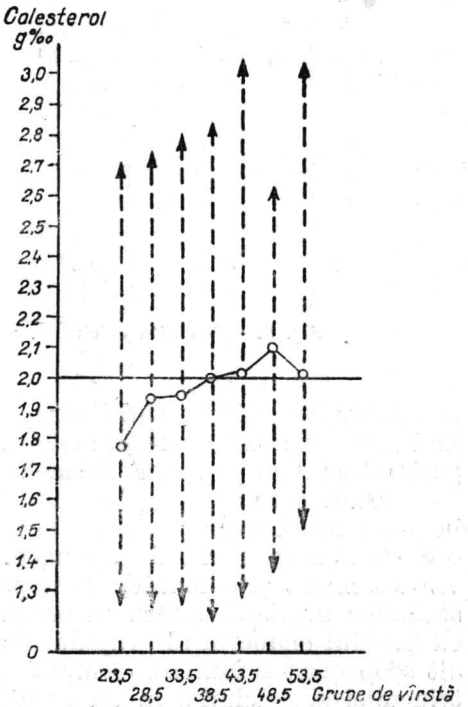

Fig. 4. — Variaţia colesterolului pe grupe de vîrstă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ciului ne poate indica o tulburare a funcţiei paratiroidei, o ingerare mare de alimente bogate în acest element sau un defect de resorbţie intestinală.

Toate cele constatate pot fi explicate şi prin faptul că raionul Muşcel constituie o zonă de D.E.T. cu o frecvenţă iniţială de 60 —80% guşaţi, zonă în care, prin aplicarea unui complex de măsuri iniţiat de M.S.P.S.,

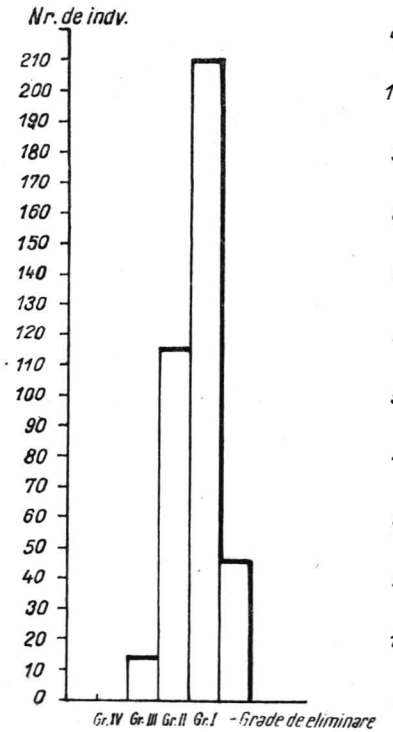

Fig. 5. — Variaţia calciuriei.

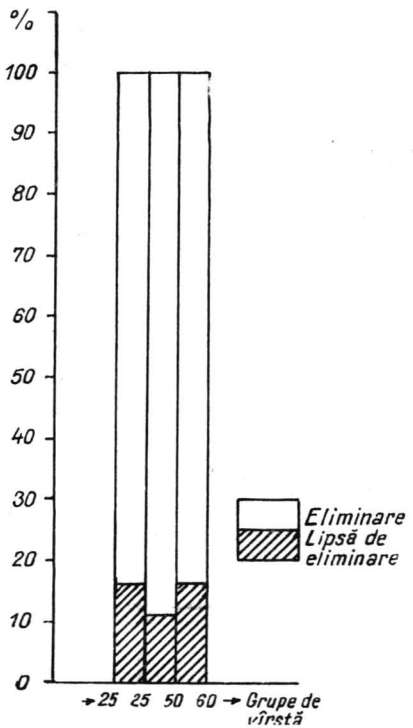

Fig. 6. — Variaţia calciuriei pe grupe de vîrstă.

se observă o scădere simţitoare a morbidităţii generale, modificîndu-se mai ales raportul dintre gradele de D.E.T. (creşte raportul formelor oligosimptomatice pe seama formelor de gradele II şi III) (4) (7).

După cum se ştie, glanda tiroidă, prin hormonii secretaţi, intervine în procesul oxidărilor celulare la nivelul tuturor ţesuturilor, determinînd o creştere a consumului de oxigen. Orice modificare a funcţiei tiroidiene va determina şi o modificare a proceselor metabolice, şi deci şi a constantelor mediului intern al organismului (1) (4). De aceea o corelaţie cu profilul endocrin al grupului studiat se impune. Nota de faţă nu are alt scop decît informarea asupra variaţiei glicemiei, colesterolemiei, proteinemiei şi calciuriei la un eşantion de mineri. În viitor vom încerca comparaţia aceloraşi indicatori cu cei ai unui alt eşantion de muncitori la pădure şi agricultori, precum şi corelarea cu alte date de antropologie fizică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Ch. Best, N. B. Taylor, *Bazele fiziologice ale practicii medicale*, Edit. medicală, Bucureşti, 1960.
2. Horia Dumitrescu, C. Neacşu, *Studiul biochimic al sîngelui populaţiei din satul Bătrîna*, în *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor — satul Bătrîna*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960.
3. S. Comoroşan, N. Mitrică, *Metodele laboratorului clinic*. Edit. medicală, Bucureşti, 1964.
4. Şt.-M. Milcu, *Guşa endemică*, I, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1952.
5. Şt.-M. Milcu, V. V. Caramelea, *Les études sociologiques dans le cadre des recherches complexes de l'école d'anthropologie de Bucarest*, Ann. roum. Anthropol., 1964, I, 3.
6. C. Neacşu, *Studiul biochimic al populaţiei comunei Cloşani*, Comunicare ţinută la Centrul de cercetări antropologice al Acad. R.P.R., în şedinţa din 20 martie 1964 (în manuscris).
7. I. Negoiescu, D. Ioaniţiu şi M. Bălan, *Un deceniu de combatere a distrofiei endemice tireopate în R.P.R.*, St. cerc. endocrinol., 1961, XII, *3*.
8. A. G. Heuse, *Race et glycémie*, Bull. Mém. Soc Anthropol., 1956, VII (X), *3—4*, 272.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSTANTELE BIOCHIMICE ÎN ZONA DE DEAL DIN OLTENIA

DE

MARIA TIBERA-DUMITRU, MARIA MORȚUN și TATIANA DRĂGHICESCU*

Cercetarea este efectuată pe populația adultă din zona de deal, a cărei dezvoltare poate fi caracterizată printr-o talie mijlocie către mică, un deficit ponderal însemnat, cu un indice Rohrer indicînd o stare de subeutrofie către hipotrofie, iar metabolic printr-un metabolism glucidic și lipidic redus, observații explicate, în afara condițiilor de viață, și de factorul patologic reprezentat prin distrofia endemică tireopată.

În continuarea cercetărilor medico-antropologice asupra unor grupe de populație din regiunea Oltenia, în vara anului 1963 au fost studiate două sate din regiunea de deal : Șovarna și Văgiulești.

Structura economică a teritoriului ne indică pentru Șovarna o viață social-economică bazată pe pomicultură, cu o agricultură foarte redusă datorită solului neprielnic (podzol de degradare). La Văgiulești, deși tot zonă de deal cu același sol, economia era armonios repartizată între viticultură, pomicultură și agricultură.

Din punct de vedere antropologic, populația ambelor sate aparține unui tip fundamental dinarid în amestec (în proporții diferite) cu elemente mediteranoide, alpine, nordice (comunicare personală : Marta Ciovîrnache).

Patologia acestor sate este dominată de frecvența ridicată a distrofiei endemice tireopate, fără manifestări clinice evidente, în special la Văgiulești ; la Șovarna cazurile de distrofie erau rare, majoritatea populației fiind sănătoasă clinic.

Ancheta s-a efectuat pe circa 450 de subiecți din comuna Șovarna (280 de femei și 170 de bărbați) și 440 de subiecți din comuna Văgiulești (270 de femei și 170 de bărbați).

---

* Asistență tehnică Maria Niță și Elena Popescu.

ST. CERC. ANTROPOL., 1965, T. 2, NR. 1, P. 113-120

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tehnicile utilizate şi condiţiile determinărilor au fost indicate în cercetări anterioare (4).

Dezvoltarea fizică a acestor grupe de populaţie a fost caracterizată pe baza taliei, greutăţii, indicelui de plenitudine Rohrer şi a indicelui skelic, pe care unii autorii (3) îl consideră ca fiind corelabil în mod optim prin cele trei clase de valori, cu cele trei forme constituţionale: longitipie, normotipie şi brahitipie, putînd astfel să ne orienteze asupra tipurilor constituţionale.

Statura variază între 1390 şi 1725 cm la femeile din Văgiuleşti, media fiind 1550 cm, şi 1539—1816 cm la bărbaţi, cu o medie de 1626, iar la Şovarna aria de variaţie pentru femei este cuprinsă între 1443 şi 1699 cm, cu o medie de 1551, iar la bărbaţi între 1525 şi 1804 cm, media fiind 1662. Prin valoarea mediilor populaţia se încadrează în categoria staturilor mijlocii către mici (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Statura (Scara Rainer)

Statura	Bărbaţi			Femei		
	Scara	Şovarna %	Văgiuleşti %	Scara	Şovarna %	Văgiuleşti %
Foarte mică	x—159	14,1	11,9	x—148	10,9	12,6
mică	160—163	17,3	22,6	149—152	19,7	21,1
mijlocie	164—169	43,6	35,8	153—158	44,1	39,3
înaltă	170—179	22,4	28,9	159—167	24,1	25,2
foarte înaltă	180—x	2,6	0,4	168—x	1,1	1,5

Media greutăţii la Văgiuleşti este de 60,1 kg la bărbaţi şi de 53,4 kg la femei, iar la Şovarna 53,7 kg la bărbaţi şi 50,5 kg la femei. Faţă de media greutăţii la populaţia adultă din ţară (6) (63,2 kg la bărbaţi şi 54,0 kg la femei), există un deficit ponderal foarte însemnat, în special pentru bărbaţi. De altfel şi raportarea greutăţii la talie permite aceeaşi constatare.

Pentru aprecierea dezvoltării masei corporale, s-a calculat indicele de plenitudine Rohrer, care ne arată că populaţia se încadrează în limitele unei troficităţi normale, cu predominanţa clasei de subeutrofie, sexul masculin prezentînd în ambele sate şi o frecvenţă ridicată de hipotrofie (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Indicele Rohrer

			Bărbaţi				Femei			
			Şovarna		Văgiuleşti		Şovarna		Văgiuleşti	
Hipotrofic		x—119	40,0		33,8		15,9		18,4	
Eutrofie	subeutrofic	120—134	41,2		42,1		40,3		26,5	
	eutrofie	135—154	15,5	58,6	22,1	71,1	32,9	82,8	30,3	69,0
	supraeutrofie	155—169	1,9		6,9		9,6		12,7	
Hipertrofic		170—x	1,3		4,8		1,1		11,8	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Indicele skelic caracterizează populaţia satului Şovarna printr-un procent mare de mesatiskelie, cu predominanţă către brahiskelie pe cînd la Văgiuleşti predomină brahiskelia către mesatiskelie (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Indicele skelic (Scara Giufrida-Ruggieri)

	Bărbaţi			Femei		
	Scara	Şovarna	Văgiuleşti	Scara	Şovarna	Vàgiuleşti
macroskel	x —51,0	8,4	2,1	x —52,0	11,2	11,2
mesatiskel	51,1—53,0	46,2	45,5	52,1—54,0	54,4	42,5
brahiskel	53,1—x	44,2	55,2	54,1—x	34,2	46,2

Constantele biochimice determinate au fost glicemia, colesterolemia, proteinemia şi calciuria.

Figurile 1—4 reprezintă variaţia glicemiei la bărbaţii şi femeile din ambele sate. La Văgiuleşti variaţia glicemiei este cuprinsă pentru

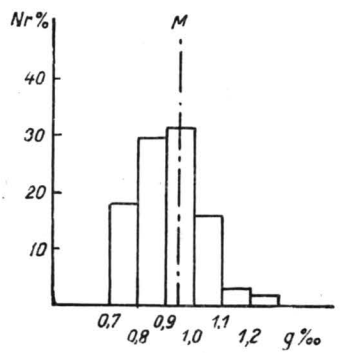

Fig. 1. — Glicemia la bărbaţi — Şovarna.

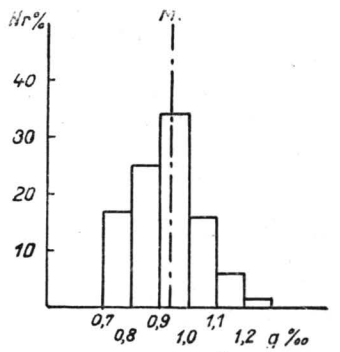

Fig. 2. — Glicemia la femei — Şovarna

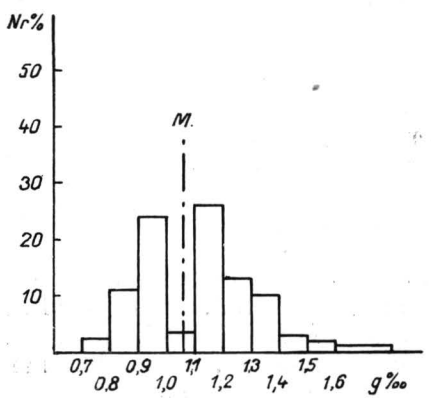

Fig. 3. — Glicemia la bărbaţi — Vàgiuleşti.

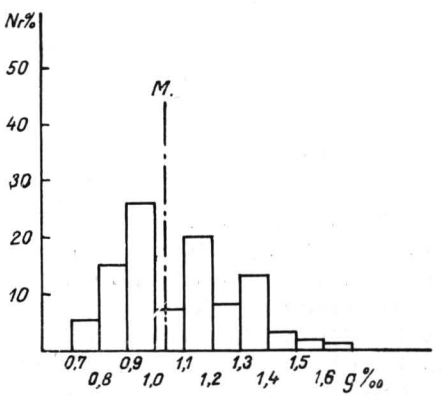

Fig. 4. — Glicemia la femei — Văgiuleşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ambele sexe între 0,6 şi 1,5 ‰, media fiind de 0,93 ‰ pentru femei şi de 0,96‰ pentru bărbaţi. Curbele de frecvenţă prezintă la ambele sexe două vîrfuri, unul cu tendinţă hipoglicemiantă, 0,6 — 0,8‰, şi altul cu tendinţă hiperglicemiantă, 1,0 — 1,3‰, tot în categoria normalului. Mediile intervalelor de clasă după vîrstă se grupează în jurul mediei generale la ambele sexe, cu o tendinţă de creştere uşoară după 46—50 de ani. La Şovarna, nivelul mediu al glicemiei prezintă valori normale la ambele sexe, dar serierea valorilor este deplasată către valori mai mici, în stînga domeniului fiziologic, adică majoritatea subiecţilor sînt clasaţi la valorile 0,7 — 0,8 ‰.

Colesterolemia variază între 1,2 şi 3,2 ‰ la Văgiuleşti, media fiind 2,2‰, şi 1,1—2,2‰ la Şovarna, media fiind 1,56‰.

Se observă din figurile 5—8 că la Şovarna valorile colesterolului, deşi variază în limite normale, sînt situate către valori mici, în stînga domeniului fiziologic (normalul fiind 1,2—2,2‰), deci există o tendinţă netă către hipocolesterolemie, pe cînd la Văgiuleşti plasarea curbelor de frecvenţă arată o tendinţă către dreapta domeniului fiziologic. Peste 30% din populaţia ambelor sexe prezintă valori cuprinse între 1,9 şi 2,2 ‰, iar 44% prezintă valori cuprinse între 2,3 şi 3,2 g‰.

Se remarcă în ambele sate o tendinţă la hipocolesterolemie la vîrstele tinere, pînă la 20 de ani, şi o deviere către valori mai mari de la 50 de ani în sus la ambele sexe. În general, observaţiile au arătat că în mediul urban colesterolul creşte regulat cu vîrsta pînă la 60 de ani, apoi diminuează, pe cînd în mediul rural colesterolul rămîne la acelaşi grad sau aproape în tot cursul vieţii (2), constatare făcută şi pe materialul nostru.

Pentru a evidenţia caracteristica biochimică a acestor două grupuri de populaţie, am utilizat raportul dintre cele două metabolisme esenţiale glucidic şi lipidic reprezentate prin glicemie şi colesterol (8). La Văgiuleşti, valoarea obţinută este sub valoarea considerată ca normală (0,47—0,54), adică 0,42 la femei şi 0,44 la bărbaţi, iar la Şovarna raportul arată preponderenţa metabolismului energetic, valorile fiind superioare valorilor normale, adică 0,57 la femei şi 0,59 la bărbaţi. Într-o cercetare anterioară (8) s-au obţinut :

	Bărbaţi	Femei
Cloşani	0,53	0,54
Bătrîna	0,93	0,93
Vadu-Dobrii	0,69	0,70

Proteinemia prezintă o valoare medie de 7,0 la Şovarna şi 7,2 la Văgiuleşti, variaţia fiind cuprinsă între 5,5—8,9 g ‰, fără a se constata pe materialul cercetat modificări semnificative legate de sex sau de vîrstă.

Eliminarea calciului prin urină prezintă următoarele rezultate : raportarea frecvenţei eliminării şi a lipsei de eliminare a calciului pe vîrste (fig. 9—10) ne arată o distribuţie oarecum omogenă, cu predominanţa eliminării la toate vîrstele, cu excepţia vîrstelor tinere, pînă la 20 de ani. La aceste vîrste se remarcă frecvenţa mare a neeliminării, fapt observat

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

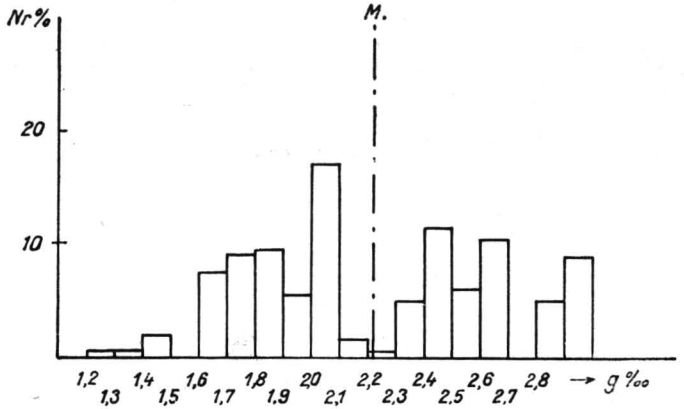

Fig. 5. — Colesterolemia la bărbaţi — Văgiuleşti.

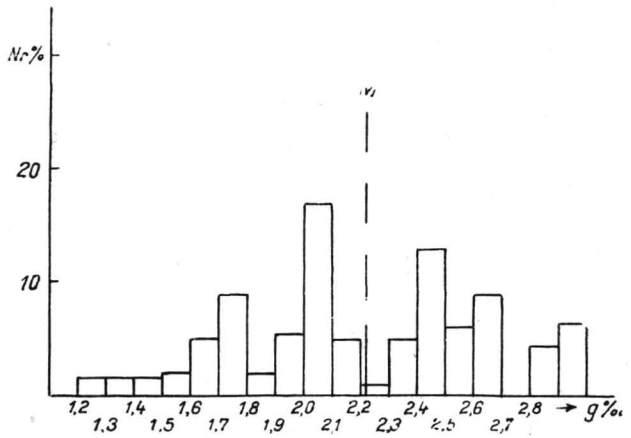

Fig. 6. — Colesterolemia la femei — Văgiuleşti.

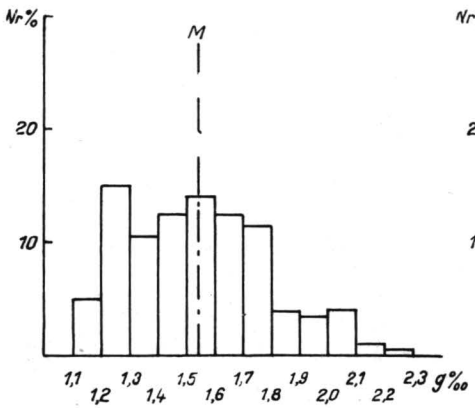

Fig. 7. — Colesterolemia la bărbaţi — Şovarna.

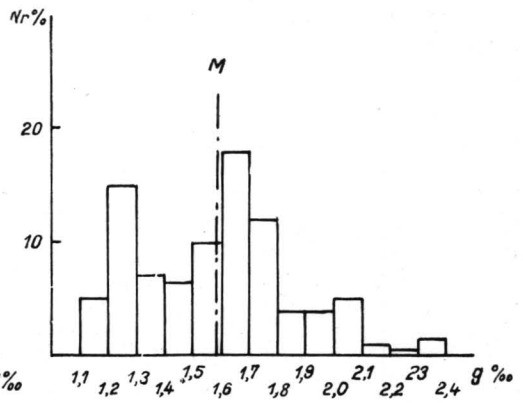

Fig. 8. — Colesterolemia la femei — Şovarna.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

şi în alte cercetări (4). La Şovarna lipsa de eliminare ajunge pînă la 60%, procent ce nu ne surprinde, deoarece la aceste vîrste bilanţul calcic trebuie să fie pozitiv.

Deosebirea dintre cele două sate constă în frecvenţa foarte mare a eliminării, ca şi în intensitatea acesteia (de gradul III şi IV), la populaţia satului Văgiuleşti.

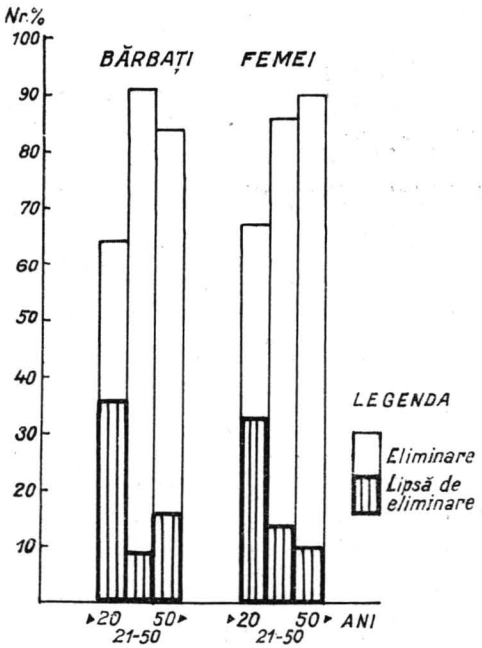

Fig. 9. — Calciuria la Văgiuleşti.

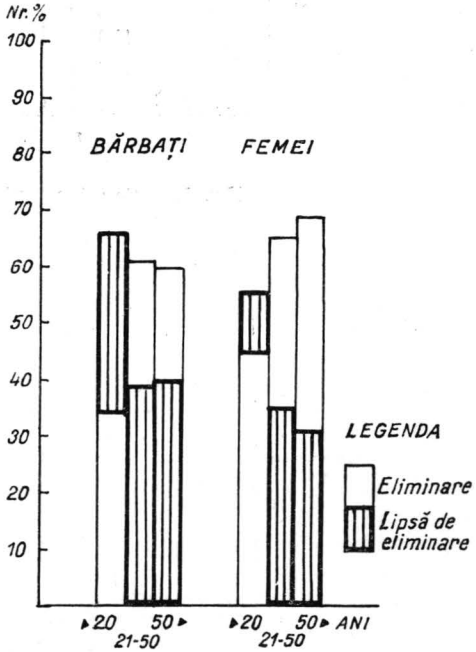

Fig. 10. — Calciuria la Şovarna.

Pentru explicarea acestei observaţii se poate incrimina fie un factor alimentar — ştiut fiind că o alimentaţie predominant lactată duce la creşterea eliminării calciului urinar — fie factori patologici, reprezentaţi prin afecţiuni intestinale care duc la tulburări în resorbţia calciului, fie prin tulburările date de distrofia endemică tireopată, care are un rol foarte mare nu numai în modificarea înfăţişării antropologice prin reducerea înălţimii, modificarea proporţiilor corporale, cronologia pubertăţii etc. (7), dar şi prin tulburările date în funcţiile celorlalte glande endocrine, ştiindu-se că o supraproducţie de hormon paratiroidian duce la creşterea calciuriei.

De altfel într-o cercetare anterioară în satul Bătrîna (4), frecvenţa mare a lipsei de eliminare a calciului la toate vîrstele a fost corelată cu o frecvenţă mare a hipoparatiroidiei (43,8%). Doar analiza factorilor endocrini ar putea lămuri faptele observate.

Deoarece constantele biochimice studiate reprezintă într-o oarecare măsură principalele metabolisme, am încercat să vedem în ce măsură

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

se reflectă asupra dezvoltării organismului, corelîndu-le cu indicele skelic şi cu indicele Rohrer.

Confruntarea indicelui skelic cu clasele de valori ale proteinelor glicemiei, colesterolului şi calciuriei nu demonstrează un comportament precis pe materialul nostru, deşi unii autori (3) au observat o corelaţie între colesterol şi indicele skelic, în sensul că media colesterolemiei creşte de la macroskel (211,2) cărte mesatiskel (221,8) şi brahiskel (231,8).

Corelarea colesterolemiei cu indicele Rohrer arată o tendinţă de corelare în sensul unor valori mai crescute în raport cu cele trei clase de valori ale indicelui de plenitudine, de la hipotrofie către hipertrofie (tabelul nr. 4), fapt care nu ne surprinde, deoarece indicele reprezintă o corelaţie

Tabelul nr. 4

Valorile colesterolului în funcţie de indicele Rohrer

	Vâgiuleşti		Şovarna	
	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei
x — 1,19	2,095	2,133	1,498	1,510
1,20 — 1,69	2,377	2,276	1,618	1,537
1,70 — x	2,568	2,520	—	1,805

directă între statură şi greutate. Celelalte constante nu prezintă modificări în funcţie de indicele de plenitudine.

Din cele prezentate se poate conchide că populaţia satului Şovarna prezintă caracteristica unui metabolism glucidic şi lipidic minim, pe cînd la Văgiuleşti alături de un metabolism glucidic minim găsim un metabolism lipidic crescut, fapt care se evidenţiază atît prin indicele Rohrer cît şi prin indicele glicemie/colesterol.

Aceste diferenţe în dinamica metabolică dintre cele două grupe de populaţie ar putea fi explicată prin circumstanţele ecologice în care oamenii au crescut şi trăiesc, în primul rînd de alimentaţie, apoi de condiţiile de muncă şi, în sfîrşit, de factorii patologici care impun o muncă suplimentară mecanismelor de integrare ale organismului pentru menţinerea homeostaziei şi a adaptării necesare şi continue la factorii de mediu aşa cum este distrofia endemică tireopată.

Cercetările efectuate (5) au arătat un comportament diferit al acestor indici metabolici legaţi de condiţiile de viaţă la altitudine sau şes şi necompensaţi de factorii alimentari energetici. De altfel majoritatea cercetărilor acordă astăzi rolul precumpănitor factorului alimentar pentru explicarea diferenţelor dintre grupurile de populaţii şi nu unor diferenţe genetice (1).

Deoarece constantele biochimice au limite de variaţie destul de mari chiar în interiorul normalului, legate de fiziologia individului, şi sînt puternic influenţate de factorii mezologici, biochimia comparată a grupelor umane nu se găseşte în stadiul în care se află celelalte caractere antropologice care prezintă valori cu semnificaţie taxonomică.

Centrul de cercetări antropologice,
Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Benoist J., *Les martiniquais. Anthropologie d'une population métisée. Constituants biochimique du sang*, Bull. Mém. Anthropol., 1963, **IV**, 241.
2. Bourlière F., *Principes et méthode de mesure de l'âge biologique chez l'homme*, Bull. Mém. Anthropol., 1963, **IV**, 561.
3. Corrain C., Reginato E., Ferrucci M., *Il contenuto lipidico nel plasma sanguigna nei suoi rapporti con i caratteri somatici in un tentativo di confronto preliminare*, Riv. Anthropol., 1959, **XLVI**, 169.
4. Dumitrescu H., Neacşu C., *Studiul biochimic al populaţiei din satul Bătrîna*, în *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1961, 295.
5. Dumitrescu H., Băluţă V., Buşilă E., Dinulescu E., Neacşu C., *Constantes biochimiques dans la population de quelques villages de montagne et de plaine de la région de Hunedoara*, în VIème *Congrès Internat. des sciences anthropol.*, Ed. Musée de l'Homme, Paris, 1962, 33.
6. Dumitrescu M., Dumitrescu H., *Tipul antropologic*, în *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1961, 73.
7. Milcu Şt.-M., Drăguşanu M., *Terenul endocrin al populaţiei satului Bătrîna*, în *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1961, 247.
8. Neacşu C., *Studiul biochimic al populaţiei satului Cloşani din regiunea Oltenia*, Comunicare la şedinţa Centrului de cercetări antropologice, la 23 martie 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSIDERAȚII ASUPRA VARIABILITĂȚII UNOR CARACTERE ÎN RAPORT CU VÎRSTA CRONOLOGICĂ ȘI CEA FIZIOLOGICĂ LA FETE

DE

MARIA CRISTESCU, M. GRAMATOPOL-ROȘCA, E. RADU și L. TALLER

În lucrarea de față se urmăresc diferențele de ordin biometric a trei serii de fete ce prezintă vîrste medii puberale diferite.

Se constată că seriile de fete cu pubertatea mai precoce prezintă valori dimensionale și ponderale mai mari față de cele cu pubertatea mai tardivă.

De asemenea în cadrul fiecărei serii se constată diferențe remarcabile ale valorilor absolute și relative medii între fetele pubere și impubere la aceleași clase de vîrstă. Totodată se remarcă aceleași diferențe între grupele de fete din aceleași clase de vîrstă prezentînd grade de dezvoltare a caracterelor sexuale secundare diferite.

Dacă diferența dintre vîrsta cronologică și vîrsta fiziologică o întîlnim în toate etapele vieții umane, această diferență apare deosebit de pregnant la etapa peripuberală, etapă cînd au loc profunde modificări fiziologice și psihice ca rezultat al schimbării tabloului neuroendocrin.

Cercetările noastre anterioare au ilustrat cu date concrete marea variabilitate a momentului instalării pubertății la fete, arătîndu-se importanța unor factori de ordin social-economic și geografic asupra acestui fenomen.

În lucrarea de față ne propunem să urmărim diferențele dintre unele caractere morfologice și biometrice absolute și relative, la fete de aceeași vîrstă cronologică, dar prezentînd diferențe în vîrsta lor fiziologică.

MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetarea noastră se referă la trei serii de fete prezentînd vîrstele puberale medii diferite. Această selectare a materialului ne va permite nu numai analiza în cadrul fiecărei serii provenind din aceeași regiune a diferențelor existente între fetele aparținînd aceleiași clase de vîrstă, dar totodată și a diferențelor ce există între seriile cu grade de maturizare diferită.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

O primă serie o formează 615 fete din oraşul Braşov, oraş cu 228 299 de locuitori, situat la o altitudine de 560 m şi prezentînd o industrializare puternică.

O a doua serie este formată din 558 de fete din oraşul Rîmnicu-Sărat, situat într-o regiune subcarpatică de altitudine mică (140 m) cu o industrie puţin dezvoltată şi prezentînd 21 000 de locuitori.

O altă serie este formată din 591 de fete provenind din satele învecinate oraşului Rîmnicu-Sărat (Dărîmaţi, Nicoleşti şi Măcrina), situate într-o regiune favorabilă agriculturii, creşterii pomilor fructiferi şi viţei de vie.

Toate aceste trei serii sînt formate din fete a căror vîrstă cronologică variază între 11 şi 16 ani, fiind repartizate pe 6 clase de vîrstă.

Aceste serii au fost studiate din următoarele puncte de vedere : apariţia primei menstruaţii, situaţia caracterelor sexuale secundare (utilizînd scara Martin), date de ordin biometric (talia, perimetrul braţului, ic-ic, tr-tr. ac-ac, perimetrul coapsei).

ETAPA REALIZĂRII MATURITĂŢII SEXUALE

Momentul instalării pubertăţii

Din cele trei serii studiate cea care prezintă în ansamblul său maturitatea sexuală cea mai precoce este seria de fete provenind din oraşul Braşov. Aceasta cu toate că oraşul Braşov este situat la o altitudine mult mai înaltă decît celelalte două serii (diferenţa de altitudine 420 m). Vîrsta medie puberală este pentru această serie de 13,00 ani. Seria de fete din oraşul Rîmnicu-Sărat prezintă o maturizare sexuală mai tardivă, vîrsta sa medie fiind de 13,76 (0,04), iar seria rurală o instalare a pubertăţii şi mai tardivă, vîrsta medie puberală fiind de 14,43 ani (m = 0,05).

Tabelul nr. 1. şi figura 1 reprezintă repartiţia fetelor pubere pe clase de vîrstă şi reflectă bine diferenţa în procesul de maturizare sexuală a seriilor studiate de noi.

Tabelul nr. 1

Repartiţia puberelor pe clase de vîrstă

Vîrsta	Braşov			R.-Sărat oraş			R.-Sărat sate		
	Nr. total	Nr. pubere	%	Nr. total	Nr. pubere	%	Nr. total	Nr. pubere	%
11	100	5	5,00	100	4	4,00	83	—	—
12	102	30	29,41	96	12	12,50	93	3	3,11
13	100	61	61,00	98	38	38,77	91	11	12,08
14	103	90	87,32	124	88	70,96	110	51	46,36
15	130	125	96,15	80	76	95,00	124	94	75,80
16	70	70	100,00	60	58	96,96	80	78	97,00

Figura 2, care reprezintă repartiţia procentuală a puberelor după vîrsta la care a apărut menarha, reflectă şi ea acelaşi lucru.

CARACTERELE SECUNDARE SEXUALE

Analizînd acum situaţia caracterelor sexuale secundare, deşi nu se constată o coincidenţă perfectă între apariţia primei menstruaţii şi un anumit grad de evoluţie a acestora (putînd exista fete impubere cu glande

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

mamare, pilozitatea pubiană de gradele III sau chiar IV), mediile gradelor de dezvoltare ale caracterelor sexuale secundare pentru aceleaşi clase de vîrstă sînt cu atît mai ridicate, cu cît vîrsta medie puberală este mai precoce.

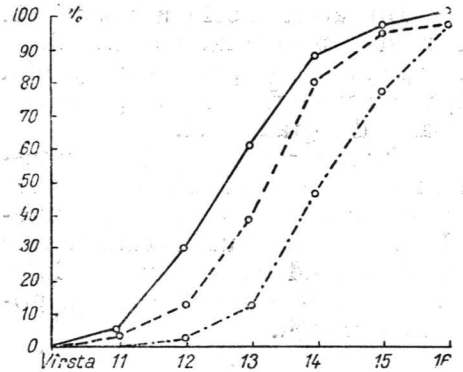

Fig. 1. — Repartiţia procentuală a fetelor pubere pe clase de vîrstă: Linie continuă: Braşov; linie întreruptă: R.-Sărat oraş; linie punctată: R.-Sărat sate.

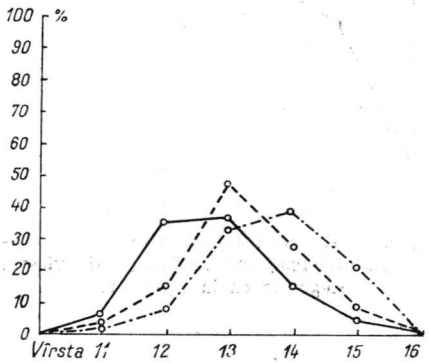

Fig. 2. — Repartiţia procentuală a fetelor pubere după data menarhei. Legenda ca la figura 1.

Figurile 3, 4 şi 5 reflectă acest fenomen. Totodată arată că în medie primul caracter sexual secundar care se dezvoltă este glanda mamară, după care urmează pilozitatea pubiană şi, în cele din urmă, apare şi pilozitatea subaxială.

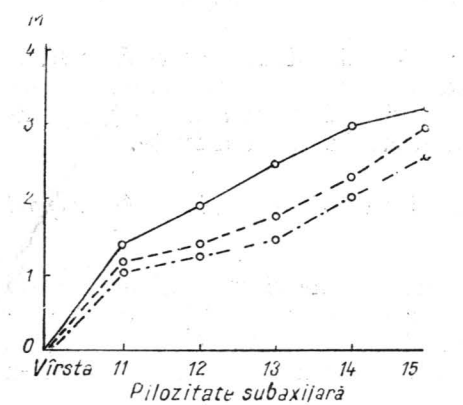

Fig. 3. — Repartiţia procentuală a pilozităţii axilare în funcţie de vîrstă. Legenda ca la figura 1.

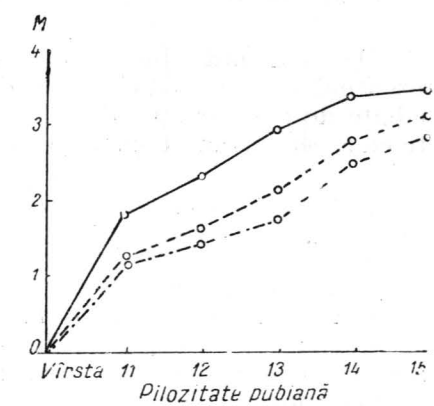

Fig. 4. — Repartiţia procentuală a pilozităţii pubiene în funcţie de vîrstă. Legenda ca la figura 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

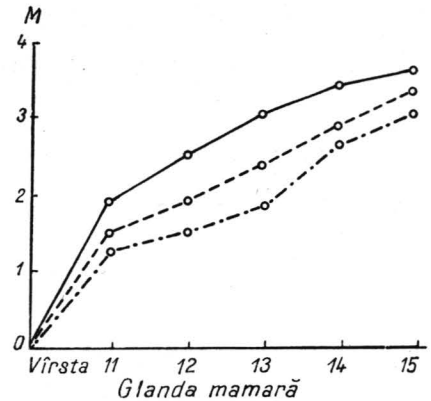

Fig. 5. — Repartiţia procentuală a dezvoltării glandei mamare în funcţie de vîrstă. Legenda ca la figura 1.

Acelaşi lucru îl indică şi vîrstele medii ale fetelor din fiecare serie care prezintă caractere sexuale secundare de gradul II.

Tabelul nr 2 ilustrează această constatare.

Din acest tabel mai rezultă că, în medie, menstruaţia apare după apariţia pilozităţii pubiene de gradul II, dar înainte de apariţia pilozităţii axilare de gradul II.

Subliniem însă că, dacă, în medie, faptele stau în felul acesta, există însă o importantă variabilitate individuală în succesiunea caracterelor sexuale secundare, precum şi între dezvoltarea acestora şi apariţia primei menstruaţii.

Tabelul nr. 2

Vîrsta medie de apariţie a caracterelor sexuale secundare

	Glanda mamară	Pilozitatea pubiană	Pilozitatea subaxilară	Vîrsta medie puberală
Braşov	12,29	12,38	13,25	13,00
R.-Sărat oraş	13,15	13,38	13,90	13,76
R.-Sărat sate	13,90	14,12	14,59	14,43

DATE DE ORDIN BIOMETRIC ÎN RAPORT CU VÎRSTA FIZIOLOGICĂ

Datele de ordin biometric le vom analiza din două puncte de vedere prezentînd mai întîi diferenţele de ordin biometric între cele trei serii studiate de noi, iar apoi diferenţele din cadrul fiecărei serii, la grupe de fete cu aceeaşi vîrstă cronologică dar cu vîrste fiziologic diferite.

1. *Variabilitatea caracterelor biometrice medii a seriilor în raport de vîrsta medie a pubertăţii*

În ceea ce priveşte statura la diferitele clase de vîrstă pentru cele trei serii studiate de noi în această lucrare, se confirmă constatările anterioare ale unuia dintre noi (în colaborare cu M. Bulai şi C. Feodorovici), şi anume faptul că aceasta este în medie cu atît mai ridicată cu cît pubertatea este mai precoce.

Urmărind poligoanele de frecvenţă date în figurile 6 (a—f), se constată :

a) Mediile de statură mai ridicate la seriile cu vîrstă medie puberală mai timpurie nu se realizează numai printr-o frecvenţă scăzută a indivi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

zilor de statură mică, ci, totodată, şi printr-o frecvenţă mai mare a indivizilor de talie mai înaltă.

b) Poligoanele de frecvenţă sînt mai extinse la etapa prepuberală decît după realizarea pubertăţii.

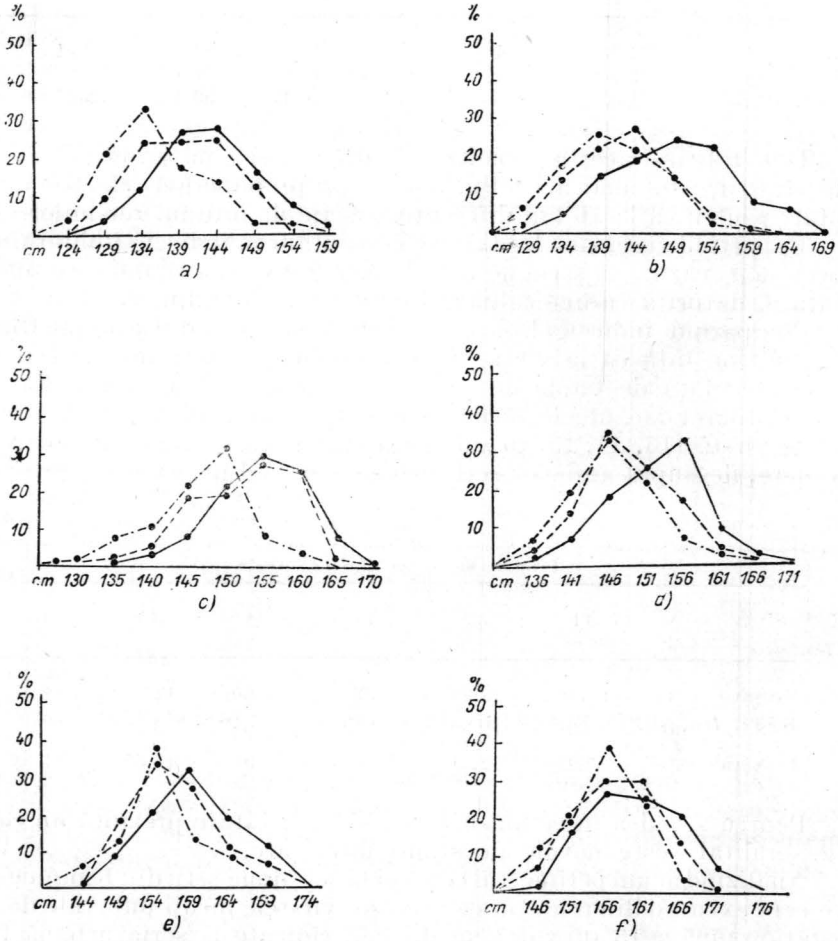

Fig. 6. — Poligoanele de frecvenţă ale straturilor pentru vîrstele de 11 (a), 12 (b), 13 (c), 14(d), 15 (e) şi 16 (f) ani. Legenda ca la figura 1.

Constatăm deci că după realizarea maturităţii sexuale are loc o oarecare uniformizare a staturilor.

Astfel, repartizînd statura indivizilor pe clase cu intervale din 5 în 5 cm la vîrstele de 11,12 şi 13 ani se obţin 7 clase, la 14 ani 6 clase iar la 16 ani rămîn 5 clase.

Greutatea prezintă şi ea valori medii mai ridicate la seriile cu pubertatea mai precoce, aşa cum se vede din tabelul nr. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Greutatea medie (kg) pe clase de vîrstă

	11	12	13	14	15	16	Valori medii
Braşov	35,73	40,00	44,48	48,77	52,02	53,91	13,00
R.-Sărat oraş	33,30	38,48	42,64	47,00	51,42	53,67	13,76
R.-Sărat sate	31,35	35,67	40,58	46,47	50,79	53,47	14,43

Din tabelul acesta rezultă că diferenţele în greutate ca şi în cazul staturii, sînt mai accentuate în etapa prepuberală, ele atenuîndu-se treptat, pentru ca la 16 ani diferenţele să fie de ordinul zecimilor.

Raportînd greutatea la statură, constatăm că indicele Rohrer prezintă valorile mai scăzute la seria de fete de la Braşov ceea ce indică o mai mică plinătate, datorită caracterului în general mai longilin.

Comparînd indicele Rohrer la cele două serii din raionul Rîmnicu-Sărat, se constată că la vîrsta de 11 ani seria urbană prezintă un indice uşor crescut faţă de fetele de aceeaşi vîrstă din seria rurală. La 12 ani indicele Rohrer la ambele serii este aproape egal, pentru ca la următoarele clase de vîrstă (13, 14, 15, 16 ani) seria rurală să se situeze din acest punct de vedere, deasupra ambelor serii urbane (tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4

Indicele Rohrer pe clase de vîrstă

	11	12	13	14	15	16
Braşov	12,09	12,21	12,34	12,60	12,94	13,23
R.-Sărat oraş	12,23	12,52	12,54	12,94	13,49	13,90
R.-Sărat sate	12,27	12,51	12,65	13,01	13,65	14,18

Pentru a vedea în ce măsură această constatare prezintă un caracter de generalitate este nevoie de studii ulterioare.

Analizînd acum perimetrul coapsei la cele două serii din Rîmnicu-Sărat, între care există o diferenţă în ce priveşte vîrstele medii puberale de 8 luni, constatăm pînă la 13 ani valori medii mai ridicate la seria urbană faţă de cea rurală. Începînd de la 14 ani perimetrul coapsei la fetele de la sate depăşeşte însă în medie seria urbană.

Seria de fete din oraşul Braşov prezintă valori medii mai ridicate faţă de ambele serii din Rîmnicu-Sărat pînă la vîrsta de 15 ani. La vîrsta de 16 ani, fetele din Braşov prezintă însă perimetrul coapsei inferior în medie faţă de seria rurală din raionul Rîmnicu-Sărat (tabelul nr. 5).

În valoarea relativă, raportul perimetrului coapsei/statură reflectă şi mai bine diferenţele dintre seria rurală şi cea urbană. Astfel indicele capătă valori ridicate la seriile din raionul Rîmnicu-Sărat faţă de cele din oraşul Rîmnicu-Sărat, începînd chiar cu vîrsta de 12 ani. Faţă de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Braşov, acest indice devine superior la seria rurală începînd însă cu un an mai devreme decît valoarea absolută a perimetrului coapsei, adică de la vîrsta de 15 ani (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Perimetrul coapsei (cm) şi raportul său cu statura pe clase de vîrstă

		11	12	13	14	15	16
Perimetrul coapsei	Braşov	44,83	45,76	49,40	51,51	53,93	54,93
	R.-Sărat oraş	42,96	44,36	46,36	49,33	53,05	54,75
	R.-Sărat sate	41,38	43,19	45,53	49,55	53,48	55,67
Perimetrul coapsei/ statura	Braşov	31,21	30,77	32,22	32,80	33,89	34,37
	R.-Sărat oraş	30,80	30,42	30,78	32,09	33,93	34,89
	R.-Sărat sate	30,27	30,57	30,85	32,40	34,48	35,73

Este neîndoielnic că aceste diferenţe constatate de noi între cele trei serii studiate corespund în principal diferenţelor în vîrsta lor medie puberală.

Într-adevăr, aşa cum au arătat cercetările noastre precedente la aceleaşi clase de aceleaşi vîrste există diferenţe remarcabile între pubere şi impubere. Este normal deci ca seriile cu un procent mai ridicat de pubere să prezinte şi ele în mod obligatoriu valori ale staturii şi greutăţii mai ridicate. Se pune întrebarea în ce măsură intervine şi influenţa tipului antropologic asupra acestor caractere studiate de noi în etapa peripuberală.

2. *Variabilitatea caracterelor biometrice în raport de vîrsta fiziologică la aceeaşi vîrstă cronologică în cadrul fiecărei serii*

În două note anterioare unul dintre noi a arătat diferenţele care există în valorile dimensionale absolute şi ponderale între fetele pubere şi impubere din aceeaşi vîrstă.

Întrucît în cadrul grupelor impuberelor şi puberelor din aceeaşi clasă de vîrstă pot exista diferenţe în gradul lor de maturizare sexuală (la pubere în funcţie de vîrsta la care a apărut menarha, iar la impubere în funcţie de stadiul în care se află în procesul de pregătire a organismului pentru apariţia menstruaţiei), ne-am propus să urmărim dacă există un raport între stadiul dezvoltării caracterelor sexuale secundare şi statură şi greutate.

Pentru aceasta am calculat mediile staturii şi greutăţii grupînd fetele din cadrul aceleiaşi clase de vîrstă care prezintă aceleaşi grade de dezvoltare a glandelor mamare şi a pilozităţii pubiene.

Tabelul nr. 6 indică la toate cele trei serii studiate de noi că, în cadrul aceleiaşi clase de vîrstă există diferenţe apreciabile în statură şi greutatea medie la fetele cu grade diferite de dezvoltare a glandelor mamare şi a pilozităţii pubiene. Într-adevăr, cu cît gradul de dezvoltare a acestor caractere este mai ridicat, cu atît mediile de statură şi greutate sînt mai ridicate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 6

Mediile staturii şi greutăţii în raport cu dezvoltarea caracterelor sexuale secundare

Vîrstă	Localitatea	Glanda mamară		Statura cm	Greutatea kg	Pilozitate pubiană		Statura cm	Greutatea kg
		grade	%			grade	%		
11	Braşov	M1	31,95	138,17	32,45	P1	43,00	139,51	33,45
		M2	45,36	143,77	35,38	P2	37,00	143,93	33,50
		M3	22,68	149,40	42,88	P3	20,00	150,75	39,82
	R.-Sărat oraş	M1	62,06	137,15	31,43	P1	84,33	138,76	32,63
		M2	28,73	144,10	37,50	P2	15,66	144,80	40,59
		M3	9,19	150,25	42,75	P3	—	—	—
	R.-Sărat sate	M1	81,01	134,10	29,91	P1	88,31	134,51	30,61
		M2	18,91	143,56	37,01	P2	11,68	145,05	37,07
12	Braşov	M1	13,72	139,57	30,34	P1	20,58	141,21	33,10
		M2	32,35	145,04	36,75	P2	32,35	145,81	39,43
		M3	43,13	152,05	41,40	P3	40,19	152,65	41,53
		M4	10,78	155,31	44,62	P4	6,86	157,65	48,33
	R.-Sărat oraş	M1	68,57	137,54	31,77	P1	49,42	140,06	34,55
		M2	32,94	145,70	38,46	P2	39,08	147,94	39,39
		M3	18,82	150,87	43,70	P3	11,49	152,60	44,72
	R.-Sărat sate	M1	60,97	143,32	32,69	P1	69,51	140,65	33,20
		M2	39,02	145,71	38,31	P2	30,48	146,22	38,80
13	Braşov	M1	5,10	142,70	35,33	P1	8,25	143,00	33,20
		M2	16,33	149,51	37,70	P2	13,40	152,11	38,63
		M3	48,98	154,25	42,02	P3	54,64	153,07	43,41
		M4	29,59	156,01	51,00	P4	23,71	157,24	52,59
	R. -Sărat oraş	M1	8,51	143,25	35,75	P1	18,89	147,39	37,79
		M2	48,98	151,00	41,56	P2	55,56	151,86	43,83
		M3	28,72	154,09	45,29	P3	25,56	155,33	46,41
		M4	13.83	155,43	46,67	P4	—	—	—
	R.-Sărat sate	M1	34,25	141,12	35,16	P1	41,33	141,89	35,44
		M2	53,42	149,84	41,23	P2	45,33	151,00	41,88
		M3	12,33	152,50	46,00	P3	13,33	151,51	46,30
14	Braşov	M2	7,84	152,00	38,25	P2	7,77	153,40	38,30
		M3	41,18	156,09	44,69	P3	45,63	155,46	45,99
		M4	50,98	158,94	52,60	P4	46,60	159,39	51.89
	R.-Sărat oraş	M2	35,54	152,57	42,97	P2	38,53	153,30	40,14
		M3	31,40	155,14	47,59	P3	34,86	155,60	45,01
		M4	33.06	156,03	50,66	P4	26,61	155,63	48,67
	R.-Sărat sate	M2	50,00	150,36	43,73	P2	58,00	151,84	44,96
		M3	37,50	153,91	48,16	P3	35,00	153,77	48,82
		M4	12,50	156,57	54,16	P4	7,00	156,70	52,50
15	Braşov	M3	37,08	157,47	47,80	P3	51,72	158,14	49,17
		M4	62,92	160,07	55,31	P4	48,28	160,00	55,50
	R.-Sărat oraş	M2	12,82	154,10	43,39	P2	16,67	154,66	45,88
		M3	32,05	156,34	49,53	P3	47,44	156,73	52,18
		M4	55,13	157,72	53,84	P4	37,18	156,81	53,00
	R.-Sărat sate	M2	29,03	151,89	45, 58	P2	33,88	151,36	48,67
		M3	42,74	154,53	51,64	P3	51,24	155,46	51,42
		M4	28,23	158,44	57,60	P4	14,87	159,27	57,28

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În ceea ce priveşte diferenţele dintre mediile staturii, greutăţii, diametrului biacromial şi diametrul bicristal dintre fetele pubere şi cele impubere de aceeaşi vîrstă ni se confirmă constatările noastre precedente şi la aceste serii. Întrucît le-am analizat în notele precedente, nu vom reveni asupra lor.

Ţinem doar să subliniem că datele din această lucrare atestă caracterul de generalitate al concluziilor noastre anterioare.

În nota de faţă, în tabelul nr. 7 arătăm că anumite diferenţe între pubere şi impubere aparţinînd aceleiaşi grupe de vîrstă şi totodată aceloraşi serii există şi în ceea ce priveşte unele valori relative.

Din tabelul 7 rezultă următoarele :

Tabelul nr. 7

Diferenţele valorilor relative între pubere şi impubere

Clasa de vîrstă			Schelic	Cormic	ic-ic/st	tr-tr/st	perimetrul coapsei/statură	Rohrer
12	Braşov	Pub.	89,93	52,64	16,73	18,68	31,93	12,30
		Imp.	90,40	52,52	16,39	17,89	30,19	11,93
	R.-Sărat oraş	Pub.	92,87	51,81	16,51	18,13	31,41	12,11
		Imp.	89,28	52,77	16,62	17,82	30,30	12,24
	R.-Sărat sate	Pub.	—	—	—	—	—	—
		Imp.	—	—	—	—	—	—
13	Braşov	Pub.	90,22	52,58	16,86	19,26	33,36	12,63
		Imp.	91,16	52,32	16,55	18,40	30,46	11,55
	R.-Sărat oraş	Pub.	88,50	53,01	16,91	18,40	31,43	11,76
		Imp.	89,73	52,67	16,68	18,02	30,04	12,18
	R.-Sărat sate	Pub.	89,08	52,91	17,32	18,79	32,52	13,75
		Imp.	90,18	52,58	16,89	18,23	30,62	12,06
14	Braşov	Pub.	90,24	52,56	16,96	20,81	34,84	12,76
		Imp.	90,87	52,41	16,64	18,07	29,41	10,31
	R.-Sărat oraş	Pub.	87,75	53,26	17,36	18,85	32,73	13,12
		Imp.	90,42	52,48	16,77	18,14	29,83	11,99
	R.-Sărat	Pub.	86,55	53,62	17,32	19,19	33,15	13,55
		Imp.	88,58	53,04	16,96	18,44	31,96	12,83
15	Braşov	Pub.	—	—	—	—	—	—
		Imp.	—	—	—	—	—	—
	R.-Sărat oraş	Pub.	—	—	—	—	—	—
		Imp.	—	—	—	—	—	—
	R.-Sărat sate	Pub.	86,54	53,53	17,16	19,23	34,70	13,83
		Imp.	88,43	53,07	17,26	18,78	33,85	13,08

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

1. Pentru toate cele trei serii la clasele de vîrstă unde vom avea un număr relativ suficient de pubere şi impubere primele prezintă indicele schelic mai coborît faţă de cele impubere şi, respectiv, indicele cormic mai ridicat. Acest fapt indică o mai puternică macroschelie la impubere faţă de puberele de aceeaşi vîrstă, ceea ce corespunde cu una dintre legile lui Godin, care afirmă că „pînă la pubertate creşterea se face mai ales prin membrele inferioare, iar după pubertate mai ales prin rahis".

2. Indicele ic-ic/statură, precum şi indicele bitrochanterian/statură prezintă valori mai ridicate la pubere faţă de impuberele din aceeaşi clasă de vîrstă.

3. Indicele perimetrului coapsei/statură este mai ridicat la pubere faţă de impubere, de unde rezultă că după pubertate perimetrul coapsei are o viteză de creştere relativ mai mare faţă de creşterea staturii.

4. Indicele Rohrer prezintă valori mai mari la pubere faţă de impubere din aceeaşi clasă de vîrstă. Acest fapt reflectă o viteză de creştere în greutate relativ mai mare faţă de creşterea staturii o dată cu atingerea maturizării sexuale.

Secţia de antropologie,
Iaşi

BIBLIOGRAFIE

1. Biassuti R., *Razze e popoli della Terra*, I, Torino, 1959.
2. Бунак В. В., *Теоретические вопросы учения о физическом развитии и его типах у человека*, Уч. Зап. МГУ. XXXIV, 1940.
3. Cristescu M., Bulai M. şi Feodorovici C., *Influenţa factorilor geografici şi sociali asupra dezvoltării copiilor*, nota I, St. cerc. antropol., 1964, **1**.
4. Cristescu M., Bulai M. şi Feodorovici C., *Influenţa factorilor geografici şi sociali asupra dezvoltării copiilor*, nota II, St. cerc. antropol., 1964, **2**.
5. Godin P., *Recherches anthropométrique sur la croissance des diverses parties du corps*, Paris, 1935.
6. Grimm H., *Grundriss der Konstitutionsbiologie und Anthropometrie*, Berlin, 1961.
7. Guciuman J., Pleşca G., Erhan E. şi Stănescu I., *Microclimatele din zona oraşului Iaşi şi împrejurimi*, An. Şt. Univ. Iaşi, 1962, **VIII**.
8. Guciuman I. şi Erhan E., *Unităţile şi subunităţile climatice în partea de est a R.P.R.*, An. Şt. Univ. Iaşi, 1960, **VI**.
9. Kowalska I., Valsik A. J. u. Volanski N., *Jahreszeitliche Schwankungen des Menarchabegins im Verhältnis zum Alter und dem geographischen und sozialen Milieu*, Ärztliche Jugendkunde, 1963, **54**, *3—4*.
10. Milcu St.-M. şi Drăguşanu M., *Terenul endocrin al populaţiei satului Bătrîna, Monografia satului Bătrîna*, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1962.
11. Mustafa T., Struhl L. şi Balaban I., *Cercetări în cadrul dezvoltării morfosexuale a copiilor în epoca pubertăţii*, Pediatria, 1960, **IX**, *5*.
12. Necrasov O., Antoniu S., Botezatu D., Gheorghiu G. et Jacob M., *Études sur la croissance et le développement des enfants en R.P.R., L'age de la puberté chez les jeunes filles de Jassy*, An. Şt. Univ. Iaşi, 1963, **IX**, 2.
13. Roşca V., *Dintr-o anchetă somatologică într-o şcoală normală de fete*, teză, 1926.
14. Skerlj B., *Menarche und Umwelt*, Z. mensch. Vererbung, Konstitutionslehre, 1939, **XXXIII**,
15. Tanner J. M., *Growth at Adolescence*, Oxford, 1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

O CERCETARE COMPLEXĂ, INTERDISCIPLINARĂ DE ANTROPOLOGIE FIZICĂ, SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ ASUPRA UNOR GRUPURI DE MINERI ȘI MUNCITORI FORESTIERI ȘI AGRICULTORI DIN REGIUNEA ARGEȘ (I)

DE

V. V. CARAMELEA

Secția de antropologie socială, demografică și culturală a Centrului de cercetări antropologice al Academiei R.P. Române întreprinde din 1964 și cu concursul unor specialiști de la alte institute de cercetare științifică (cadre didactice, tehnicieni etc.) o investigație pentru studiul antropologic complex biologic-social al unor grupuri de agricultori, de muncitori mineri, de lucrători la pădure și la întreprinderile de industrializare a lemnului. Studiul continuă și în anul 1965.

În această cercetare pornim de la concepția că antropologia este o disciplină care se situează la granița dintre istoria naturală și cea socială, ca un domeniu în care factorii istorici naturali și factorii istorici sociali acționează împreună. În consecință, într-o cercetare antropologică ei trebuie studiați în complexul lor.

Omul, ca fenomen de studiu al antropologiei este privit ca ființă care trăiește în colectivitate, influențat în evoluția lui biologică de dezvoltare ascendentă a societății, de progresul social. Este urmărit deci dinamic, în cadrul formației social-economice căreia îi aparține, ca individ „concret" făcînd parte dintr-o comunitate socială, constituită istoric și, prin urmare, îndelung evoluată.

Ca ființă *reală* este studiat omul actual de către antropologia contemporană și tot astfel este cercetat de către paleoantropologie omul care a trăit în peșteri sau cel deshumat de către arheologi din vechile necropole, reprezentat deci prin resturile sale scheletice.

Într-o cercetare de antropologie în care am adoptat o astfel de concepție se caută ca investigațiile asupra populației actuale să se efectueze concomitent și în legătură cu studierea problemelor antropologice ale populației vechi care stă la baza celei contemporane. În felul acesta omul este studiat

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

comparativ, putîndu-se stabili pe date concrete modificările apărute în decursul timpului în evoluţia lui.

Astfel orientată, cercetarea antropologică are în vedere unitatea dintre biologic şi social şi relaţiile dintre fiinţa omenească şi mediul înconjurător. Acest mediu, în cazul raportului lui cu organismul uman, este constituit atît din factorii naturali care au influenţat puternic dezvoltarea omului — mai ales în zorile omenirii —, cît şi din factorii sociali care au „umanizat" din ce în ce mai mult pe cei dintîi. Pe măsura dezvoltării societăţii intervenţia factorilor sociali este din ce în ce mai mare, diminuînd influenţa directă a mediului natural, fără însă ca aceasta să dispară cu totul vreodată.

Fenomenul „om" este deci studiat antropologic ca fiind determinat în evoluţia lui de un complex cauzal în care elementele de ordin eredobiologic sînt continuu modelate de factorii naturali şi de cei sociali.

De aceea studiul antropologic complex, pe lîngă cunoaşterea morfofiziologică a omului, pe bază de măsurători şi de examene de laborator, cere să se stabilească şi influenţa exercitată de formele sociale, de structura acestora în care individul apare, trăieşte, se dezvoltă, se reproduce, precum şi de intervenţia culturii materiale şi spirituale şi a modului de viaţă în biologia lui.

Studiem, cu alte cuvinte, o dată cu morfofiziologia omului, şi „opera" lui, înţelegînd prin aceasta creaţiile, munca concretizată a generaţiilor noastre şi a celor anterioare, însă o cercetăm numai pentru nevoile şi la solicitările antropologiei, pe profilul ei, adică sub aspectul intervenţiei mediului social în dezvoltarea biologică ulterioară a omului.

În concordanţă cu această concepţie antropologică, metodologic nu putem folosi decît cercetarea multidisciplinară, prin coparticiparea la investigaţii a cît mai numeroase ştiinţe naturale şi sociale sau, mai precis, a tuturor ştiinţelor care pot contribui la cunoaşterea omului. Aceste discipline, fiecare în parte şi în colaborare prin tehnicile de care dispun, urmăresc să lămurească un aspect, o latură a problemei, să contribuie la definirea biologică a populaţiilor, să determine toţi factorii interni şi externi, naturali şi sociali, istorici şi actuali care în complex intervin în evoluţia omului.

Datele obţinute de ştiinţele naturale şi sociale este necesar să fie corelate, analizate interdisciplinar ori de cîte ori astfel de relaţii se conturează sau se întrevăd a fi posibile pentru a rezulta ceva nou sau pentru a se adînci o problemă.

Ele trebuie de asemenea generalizate la diferite nivele, înainte de a fi cuprinse într-o sinteză finală.

Experienţa ne-a arătat că în cercetarea antropologică complexă, în afara oricăror alte corelări între datele diferitelor discipline colaboratoare la acest studiu şi care trebuie permanent urmărite în tot cursul prelucrărilor şi analizei materialelor obţinute prin diferite măsurători, examene de laborator şi anchete sociale, înaintea sintezei finale antropologice, se impun două generalizări.

a) Una la nivelul sociologiei economice şi culturale, sociologia coordonînd rezultatele investigaţiilor ei cu ale celorlalte ştiinţe sociale participante la această cercetare multidisciplinară efectuată pe profilul antropologiei, pregătind, orientînd şi scoţînd în evidenţă legăturile ce se pot face cu datele concomitent adunate de biologie. Este vorba de operaţia de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

abstractizare a sociologiei concrete. Aceste investigaţii de sociologie economică şi culturală solicitate de antropobiologie în scopul cercetării complexe a fenomenului om pot fi numite de „antropologie socială şi culturală".

b) O a doua coordonare este a biologiei umane. Aceasta întruneşte la rîndul ei rezultatele cercetărilor diferitelor ramuri ale ştiinţelor biologice umane, ale morfologiei, serologiei, biochimiei etc. Aceste date vor fi puse în final în relaţie cu cele obţinute prin sintetizările sociologiei antropologice.

Deci în scopul de a defini „multidimensional" omul din populaţiile cercetate, am adunat metodologic date separate, urmare a unor investigaţii efectuate de discipline care folosesc tehnici şi instrumente diferite.

Au fost corelate datele unor investigaţii care, în esenţă, constituie studiul intervenţiei formelor şi instituţiilor sociale (antropologiei sociale), al influenţei culturii materiale şi spirituale (antropologie culturală) în biologia populaţiilor (antropologie fizică).

Cercetările de antropologie socială şi culturală sînt deci efectuate cu scopul ca în final să fie conexate studiilor de antropologie fizică, fiind vorba de o investigaţie multidisciplinară pentru studiul antropologic complex al fenomenului „om", pentru definirea lui „pluridimensională".

Prin astfel de cercetări se descifrează, de fapt, coparticiparea factorilor endogeni şi exogeni, naturali şi sociali, istorici şi actuali, unitatea dintre biologic şi social, relaţiile dintre organism şi mediu în constituţia şi evoluţia fiinţei omeneşti.

Valoarea cognitivă, nivelul teoretic şi experimental atins de astfel de cercetări, aspect gnoseologic asupra căruia vom reveni, s-a dovedit a fi indiscutabil superioară celei realizate cu tehnicile de investigaţie, cu instrumentele, cu metodica unei singure discipline.

★

Colectivităţile de muncitori alese pentru investigaţii constituie populaţia unei microregiuni în trecut agricole, care în prezent se dezvoltă şi industrial, Valea Bratiei-Argeş.

Unele dintre problemele antropologice ale acestei lucrări sînt studiate printr-o cercetare exhaustivă, pentru altele însă se aplică metoda anchetelor selective.

Reprezentativitatea eşantioanelor este asigurată prin calcule statistice-matematice.

Există în această microregiune şi îndeosebi la grupul de sate şi oraşelul minier Berivoieşti — care în cazul nostru sînt studiate în ansamblul lor, fiind considerate ca o „staţie-pilot" — condiţii favorabile unor cercetări care pot fi reluate în viitor pentru comparaţii, pentru a urmări anumiţi indici de dezvoltare biologică şi socială a acestor grupări umane. În primul rînd este sigură o durată îndelungată a exploatărilor miniere şi forestiere, alături de sectorul agricol, care se dezvoltă şi el, nemicşorat ca activitate de către cele două exploatări paralele. Pot deci să se organizeze observaţii permanente sau periodice, să se cerceteze multidisciplinar acelaşi fenomen din diferite puncte de vedere

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

şi să se efectueze studii comparative, după înregistrări similare făcute în cadrul şi al altor staţii prin înregistrări de asemenea permanente sau reluate după anumite intervale.

Rezolvarea cu succes a unei serii de probleme, dintre care unele abia acum se conturează, ar putea aduce unele contribuţii îndeosebi de antropologie socio-profesională, funcţională, de antropologie fiziologică, de antropologie de relaţie cu demografia, cu psihologia muncii, cu etnografia industrială, de înţelegere a problemei relaţiei dintre organism şi mediu, a unităţii dintre biologic şi social în studiul evoluţiei omului, pe baza interpretării comparative a unor materiale concrete.

În urma unor astfel de cercetări complexe, credem că se vor contura mai bine obiectul, problemele şi metodele de cercetare ale antropologiei biologice, sociale şi culturale. Va apărea însă totodată în mod din ce în ce mai clar necesitatea colaborării antropologiei sociale şi culturale cu antropologia biologică, a îmbinării, a unirii cercetărilor lor pentru a urmări dezvoltarea fiinţei umane în complexul ei, în dinamica ei, esenţa problemelor.

Fără această colaborare se întrevede faptul că antropologia biologică *stricto sensu* îşi îngustează perspectivele, după unii limitîndu-se la „raseologie". De asemenea antropologia socială nu-şi mai găseşte nici ea rostul, problemele ei în cazul unei neprofilări antropologice putînd fi foarte bine studiate de către sociologia economică şi culturală, de sociologia istorică sau de alte discipline sociale (etnografie, istorie etc.).

Dimpotrivă, prin colaborare, prin cercetări multidisciplinare de antropologie fizică (biologică), socială şi culturală (cercetări de sociologie, cercetări de sociologie economică şi culturală profilate antropologic), antropologia se dezvoltă ca ştiinţă, fenomenele se studiază amplu şi cu rezultate care arată şi posibilitatea aplicării lor în practica construcţiei sociale.

★

Populaţia microregiunii din sînul căreia s-au selectat subiecţii cercetaţi antropologic complex s-a dezvoltat pînă la începutul secolului nostru în condiţiile unui mediu social (relaţii sociale şi de muncă, clase şi organizare socială, forme de producţie, nivel tehnic şi economic, ocupaţii, alimentaţie, locuinţă, încălzire, îmbrăcăminte, mod de trai material şi spiritual) pe care le-am întîlnit şi la grupurile umane din alte microregiuni ale zonei Subcarpaţilor getici, din care face parte şi valea Bratiei.

În această microregiune s-a dezvoltat îndelung o economie mixtă pastoral-forestier-agricolă. Grupurile umane care-şi duc viaţa aici produceau la început pentru consumul propriu gospodăresc, dar treptat au început să producă şi pentru schimb. Pentru perioada capitalismului descoperim în documentele vremii date reflectînd existenţa cunoscutelor fenomene negative caracteristice vieţii social-economice rurale în această formaţie social-economică, ca urmare a cărora o parte a populaţiei ducea un trai foarte modest. În condiţiile vremurilor trecute, oamenii,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ca să-şi asigure existenţa, combinau numeroase ocupaţii. Adeseori pentru nevoile băneşti duceau la piaţă nu numai surplusul de produse agricole, ci şi parte din necesarul normal pentru nevoile de consum ale familiilor lor.

De mai bine de o jumătate de veac microregiunea a început să se dezvolte nu numai agricol, ci şi industrial, prin activitatea desfăşurată de o serie de întreprinderi de exploatare minieră şi forestieră, industrializarea lemnului etc.

Aproape *omogenă* pînă acum o jumătate de veac sub aspect ocupaţional şi ca mod de viaţă, populaţia acestei microregiuni, care se dezvoltă şi industrial, începe să se *diferenţieze* profesional.

Populaţia aptă de muncă este în prezent împărţită ca forţă de muncă între exploatările miniere, întreprinderile forestiere şi de industrializarea lemnului şi cooperativele agricole de producţie.

Minerii lucrează acum numai 6 ore, dar în trei ture, schimbîndu-şi deci în fiecare săptămînă orele de muncă, respectiv pe cele de odihnă, de masă, de timp liber. Această schimbare este desigur de importanţă şi trebuie luată în seamă cînd se studiază problemele organismului uman în relaţie cu munca comparativ la agricultori, muncitori forestieri şi mineri. De interes este iarăşi faptul că unii mineri sînt „navetişti", deplasîndu-se zilnic de la domiciliul lor din sate învecinate, pe jos, cu autobuzul (cursă specială a întreprinderii), cu bicicleta. Majoritatea minerilor au şi pămînt. Astfel sînt atît cei din Berivoieşti, cît şi cei din satele vecine. De aceea ei sînt nevoiţi să facă adeseori o muncă complementară în agricultură. De fapt, dintre cele trei categorii de muncitori cercetaţi minerii sînt cei cu veniturile cele mai mari. Ei şi-au construit cei dintîi, urmaţi de muncitorii forestieri şi apoi de agricultori, case noi tip vile, cu mobilă de lux, de diferite stiluri, cu radio, televizor, aragaz, covoare, şi-au dat mai mulţi copii la studii etc.

Lucrătorii forestieri muncesc în general, în aer liber, curat, la umbră şi răcoare, însă întreaga zi-lumină. Ei dorm în cabane încălzite, luminate, în paturi cu saltele, cearceafuri, cu perne înfăţate curat, la căldură etc.

Dacă interese deosebite nu-i cheamă în timpul săptămînii în sat, ei nu vin decît duminica la familie. Munca la pădure fiind din ce în ce mai mecanizată, efortul cerut în trecut organismului uman pentru doborît copaci, corhănit, secţionat buşteni este din ce în ce mai mic. Lucrînd departe de casă, ei nu pot participa în timpul liber la muncile complementare de pe lîngă casă, din gospodărie, din agricultură.

Agricultorii îşi desfăşoară activitatea urmînd sezonalitatea muncilor din această ramură a economiei rurale, care în microregiunea Văii Bratia se prezintă astfel : primăvara se efectuează semănatul şi praşilele, vara cositul fînului, toamna strîngerea recoltelor, culesul fructelor şi, parţial, aratul luncii, iarna mai mult îngrijitul animalelor, care în restul anului sînt duse la păşunat în afara satului, la munte, la izlaz, la „înţărcători". Sectorul agricol este în această microregiune mai puţin mecanizat decît cel minier şi cel forestier.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Dacă la aceste munci din agricultura caracterizată prin cultura porumbului, a cartofilor, săditul şi culesul roadelor unor pometuri (pruni, meri, peri, nuci, cireşi, vişini, piersici) şi creşterea vitelor mai adăugăm tăiatul şi transportul lemnelor pentru foc, pentru construcţie şi culesul unor fructe de pădure, pescuit, vînat, precum şi munca pe lîngă casă a bărbaţilor, a femeilor în industria casnică, iar uneori o zi pe săptămînă la tîrg, avem un tablou care reflectă cît de cît muncile combinate ale locuitorilor din această microregiune, înainte deci ca populaţia activă să se fi divizat în agricultori, mineri şi lucrători la pădure.

Trecerea de la o activitate aproape comună tuturor la cele trei feluri de muncă distincte, ceea ce a dus la formarea celor trei grupuri profesionale diferite, pune numeroase probleme de interes teoretic şi aplicativ, unele de ordin sociologic-psihologic, economic, cultural, altele de ordin antropologic, morfofiziologic, nu fără legătură între ele.

Încercarea noastră este o contribuţie la cunoaşterea acestor probleme în interrelaţia lor.

Consideraţii care au determinat alegerea pentru cercetări a microregiunii Valea Bratiei şi, în cadrul ei, a ansamblului de sate şi a orăşelului minier Berivoeşti.

Prin cercetările multidisciplinare asupra populaţiei din microregiunea Văii Bratiei, coordonate socio-antropologic sau antropo-fizic, social şi cultural, se deschid, de fapt, investigaţiile antropologice complexe asupra populaţiei regiunii Argeş.

Cercetările se vor desfăşura planificat în decurs de 5 ani.

Pentru mai multe considerente a fost ales pentru studiu „ansamblul de sate" şi orăşelul minier Berivoeşti, 8 grupe umane din partea de nord a microregiunii Văii Bratiei.

Zona în care sînt statornicite grupurile de populaţie cercetate sau din care s-au selectat subiecţii cercetaţi prin metoda anchetelor selective a eşantioanelor respective face parte dintr-o microregiune de veche locuire umană de pe teritoriul ţării noastre, geografic situată în „depresiunea getică".

Pe teritoriul care în prezent constituie spaţiul alimentar şi de muncă al grupurilor cercetate au fost descoperite numeroase materiale arheologice, pentru diferite epoci şi culturi. Există numeroase topoare de piatră din epocile neolitică şi a bronzului; a fost găsită o ceramică interesantă din perioadele dacică, romană, a migraţiunilor şi a feudalismului timpuriu.

În microregiunea Valea Bratiei, pe teritoriul de muncă al grupului de sate Berivoeşti, constatăm coexistenţa a două varietăţi de rămăşiţe ale formei de organizare socială a vechiului sat românesc sub chipul obştii. Una are la bază devălmăşia absolută a pămîntului, alta este caracterizată printr-un sistem evoluat de devălmăşie pe cote-părţi, în cadrul căreia proprietatea privată îşi face din ce în ce mai mult loc, pînă cînd formele proprietăţii comune originare din care s-a dezvoltat proprietatea privată s-au mai putut păstra cel mult pe mici porţiuni de teritoriu sub forma unor vestigii presărate şi aproape pierdute.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

neobservabile în masa loturilor individuale de pînă deunăzi. În prezent, ele au intrat în patrimoniul sătesc, în fondul teritorial al gospodăriilor agricole de producţie.

Transmise pe sub învelişul societăţii cu clase, noi am cercetat direct aceste rămăşiţe înainte ca ele să fie complet dizolvate, le-am descris caracterele, le-am putut tipologiza. Cu ajutorul „mărturiilor" acestor două tipuri de supravieţuiri fragmentare, precum şi al documentelor pentru faze mai tîrzii ale obştii sau ale rămăşiţelor ei, am putut reconstitui formele sociale de obşte din care au provenit deci condiţiile social-economice în care s-au dezvoltat în trecut şi au evoluat biologic îndelung grupurile vechi de populaţie de pe teritoriul Văii Bratia.

În cercetările noastre asupra ultimelor vestigii ale obştii la români conţinutul social-economic al celor două tipuri de rămăşiţe ale obştii săteşti coexistente în structura socio-teritorială a satului Berivoeşti sînt ilustrative pentru cele două faze ale evoluţiei obştii precum şi pentru desfăşurarea concretă a procesului de trecere de la o fază la cealaltă a acestei vechi forme sociale rurale.

Viaţa social-economică s-a dezvoltat deci în continuu din neolitic pînă în vremea noastră. Este vorba de un grup de sate, majoritatea vechi, existente sigur în „descălecatul ţării", tradiţie consemnată de altfel şi de documente (însă mai tîrziu datate), cu 2—3 secole în urma apariţiei organizaţiei statale la români. Grupurile umane sînt aşezate de o parte şi de alta a drumului care leagă cele două oraşe, Cîmpulung şi Curtea de Argeş, foste reşedinţe ale primilor voievozi. Pe teritoriul Berivoeşti avem şi urmele unor vechi sate dispărute în evul mediu; s-a păstrat de asemenea o toponimie care mărturiseşte o dezvoltare îndelungată pe aceste locuri a unora dintre grupurile umane actuale.

De la trei vechi şi relativ mici grupuri sociale rurale, trei sate — Berivoeşti, Năpîrteni, Iaşi —, de la o economie în care se produce mai mult pentru consumul gospodăresc familial, de la o tehnică rudimentară s-a ajuns în prezent la 8 grupuri umane, la 7 sate şi un orăşel minier (patru dintre cele 7 sate fiind cuprinse în procesul intens al urbanizării), la o producţie caracterizată printr-o tehnică modernă şi o economie organizată socialist, în care se produce şi se desface pe bază de plan.

Sub aspect social-istoric, la o populaţie de oameni liberi (sate de moşneni) au apărut în decursul timpului în satele microregiunii oameni neliberi, de rumâni, de clăcaşi, prin aservirea, totală sau parţială, a obştilor.

La grupurile de ţărani autohtoni (moşneni sau clăcaşi) s-a adăugat cu timpul şi o altă populaţie tot românească, dar de emigranţi din Transilvania. Acest fenomen de circulaţie a unor elemente româneşti de pe un versant pe celălalt al Carpaţilor a existat probabil şi în timpuri mai vechi. Au fost însă treceri sporadice de la o populaţie românească la alta. Fenomenul a devenit mai intens, mai accentuat, aşa cum am arătat într-un alt studiu, mai ales în etapa de sfîrşit a feudalismului, pe motive politice şi religioase, în cea de început a capitalismului, pe motive economice. Fenomenul s-a desfăşurat în ceea ce

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

privește sensul emigrărilor dinspre Transilvania către Valahia, Moldova și Dobrogea și a dus uneori la formarea unor dublete de sate în cazul nostru „Berivoești-Ungureni" alături de „Berivoești-Pămînteni". Emigranții, absolut toți români, au locul de origine în Țara Făgărașului, în Țara Almașului din Mărginimea-Sibiului, și anume în satele Berivoi, Sălișteă, Rășinari etc. Numele unor familii venite din aceste locuri în care au lăsat de altfel rude sînt prezente alături de ale băștinașilor în antroponomastica din Berivoești.

Un „Drăguș cu ceata lui ..." (nume de sat din Țara Făgărașului, cercetat de echipele școlii sociologice de la București) îl descoperim în documentele berivoeștene în secolul XVI, iar într-un hrisov din 1603 apare un „vecin" ungurean pe o delniță a preotului din sat. Numele de Herțea, Lăcău, Coman, Man le găsim în formă identică sau prea puțin schimbate atît în Sibiu, cît și la Berivoești.

De la numele Berivoi provin munții Berivoescu Mare și Berivoescu Mic de pe creasta Carpaților Meridionali, satele Berivoii Mari și Berivoii Mici în Țara Făgărașului, ca și satele Berivoești în regiunile Argeș și Ploiești.

În mediul în care trăiesc și au evoluat grupurile cercetate constatăm că în prezent au loc transformări în toate direcțiile.

De la vechiul mediu s-a ajuns la un mediu social caracterizat de societatea care se dezvoltă industrial, cu muncitori calificați etc.

De la o alimentație bazată pe produse în stare naturală sau mîncăruri fierte s-a trecut la o alimentație bazată pe o bucătărie rafinată, cu condimente, produse conservate, cerute de munca în schimburi, departe de casă.

Locuința de la casele mici din trecut a trecut astăzi la tipul de casă de tipul vilelor, construite din piatră, cărămidă și țiglă, cu lumină electrică și confort modern.

De la îmbrăcămintea de casă, cu cioareci, cojoc, opinci, s-a trecut la îmbrăcămintea de oraș, urmare a industrializării, vechiul port național fiind întîlnit numai în cadrul unor festivități culturale, în zilele de sărbătoare și în special la bătrîni.

De la răbojul primitiv, știința de carte se reflectă și în cele 6 clădiri pentru școlile de 8 ani, grădinița de copii, iar starea de igienă prin curățenie, apă canalizată, prin casele de naștere, dispensare etc.

Un alt aspect care de asemenea trebuie menționat este și acela că, pe lîngă materialul bogat oferit de grupurile umane, care face posibilă punerea unor probleme variate, de la cele clasice la cele mai moderne ale antropologiei, există și o conjunctură favorabilă pentru o cercetare în care subiecții să se prezinte în mod conștient la examenele morfofiziologice și să dea răspunsuri „deschise" la anchetele sociale, ceea ce este de o însemnătate deosebită pentru o lucrare științifică de calitate.

Este de menționat concursul celor 500 de mineri, de exemplu, care au venit disciplinat, conform planificării noastre dimineața la șut nemîncați pentru a li se face examenele biochimice și serologice. La terminarea muncii, ei au rămas la mină pentru a fi măsurați și a răspunde la anchetele asupra veniturilor și cheltuielilor de familie („bugete

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

muncitoreşti"), asupra folosirii timpului liber, asupra relaţiilor psihosociale ce se constituie între membrii colectivului de muncă, între muncitori şi maiştri, şef de brigadă, şef de echipă, între muncitori şi administraţie în cursul procesului de muncă.

Este ştiut că, în cazul cînd subiecţii nu dau răspunsuri sincere la întrebările cercetătorului, dacă n-au încredere în anchetator, dacă acesta n-a cîştigat simpatia lor, lucrarea este compromisă.

Succesul lucrării este de asemenea condiţionat de concursul, înţelegerea organelor administrative locale, de conducerile întreprinderilor, unităţilor spitaliceşti, laboratoarelor (de hematologie, biochimie) etc. Or, şi această condiţie a fost asigurată prin sprijinul conducerilor organizaţiilor şi întreprinderilor cărora ne-am adresat şi care a fost dat efectiv (mobilizări, spaţiu de lucru, materiale, personal etc.).

Trebuie de asemenea arătat că microregiunea a fost foarte bine cunoscută sub aspect economic, istoric, sociologic, demografic, etnografic, psihologic, fiind studiată, îndeosebi ansamblul acestor 8 unităţi sociale (Valea Satului, Vatra Satului, Bratia, Oţelu, Gămineşti, Berivoeşti-Ungureni, Măneşti, Oraşul minier), din aceste puncte de vedere vreme de aproape 30 de ani.

O serie de împrejurări favorabile şi convergente au indicat deci deschiderea cercetărilor regiunii Argeş în această microregiune pentru urmărirea problemelor complexe de antropologie fizică, socială şi culturală în interrelaţia lor, probleme clasice (caracterizarea antropologică, biologică-medicală şi social-culturală a populaţiei), probleme moderne de antropologie genetică (genetica caracterelor normale, bolile eredofamiliale etc.), de antropologie socioprofesională (factorul uman în procesul de producţie) şi de antropologie aplicată în practica construcţiei sociale (organismul uman şi munca) etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIOTIPUL UNEI POPULAȚII DE MUNTE

DE

MARTA CIOVÎRNACHE

Constituția somatică a populației din Boșorod este analizată metabolic, endocrin și tipologic în ansamblul ei și pe decade de vîrstă. Dintre dimensiunile corporale, greutatea și statura sînt cele mai influențate de vîrstă, iar în cadrul populației variantele constituției morfologice sînt diferențiate pe baza greutății, perimetrului toracic și abdominal și a membrelor inferioare. Din punct de vedere endocrin, variantele dolicomorfe sînt asociate cu o hipertonie hipofizotiroidiană, iar cele brahimorfe cu una hipercorticosuprarenală. Colesterolemia și proteinemia mai crescută la mezobrahimorfi și la brahimorfi poate fi atribuită factorilor endocrini.

În lucrarea de față ne propunem să prezentăm unele date referitoare la constituția somatică a populației din Boșorod; aspectele biopatologice au fost analizate într-o lucrare anterioară (2).

Rezultatele investigațiilor noastre (267 de subiecți) sînt redate în figura 1 și în tabelele nr. 1—4. Din analiza acestora se constată următoarele:

Atît la seria masculină cît și la cea feminină subiecții de conformație dolicomorfă sînt de statură mijlociu de înaltă către înaltă, cu membrele inferioare lungi, mai ales la bărbați. Profilul grafic care unește primele 6 dimensiuni arată pentru această grupare o curbă în formă aproximativă de clopot, cu deschiderea în jos (fig. nr. 1). Ca tip și grad de sexualizare morfologică, bărbații dolicomorfi sînt foarte bine sexualizați masculin, în timp ce femeile dolicomorfe prezintă o slabă sexualizare feminină. Proporțiile corporale la această grupare indică prin indicii Rohrer și Pignet o troficitate la limita inferioară a normalului (tabelul nr. 2). Diametrele biacromial și bitrochanterian, raportate la statură, arată umeri lați la bărbați și mijlociu de lați către lați la femei și un bazin mijlociu. În funcție de dimorfismul sexual, dolicomorfii prezintă în medie un torace mijlociu de lat dezvoltat în raport cu talia.

ST. CERC. ANTROPOL., 1965, T. 2, NR. 1, p. 141–150

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Variabilitatea metrică în funcție de tipul

Dimensiuni	sexul	DOLICOMORF					DOLICOMEZOMORF					MEZO		
		N	x	m	σ	v	N	x	m	σ	v	N	x	m
Greutatea (kg)	B	24	54,3	1,2	5,9	10,8	12	60,1	2,4	8,0	13,3	53	64,9	1,3
	F	28	46,5	0,8	4,4	9,5	6	50,2	3,4	7,4	14,7	63	52,8	1,0
Statura (cm)	B	24	167,7	1,2	5,7	3,4	12	170,0	2,5	8,3	4,9	53	167,8	0,9
	F	28	156,5	1,1	5,8	3,7	6	156,6	2,3	5,1	3,3	63	155,4	0,6
Pubissol (cm)	B	24	88,0	1,1	5,4	6,1	12	90,0	1,4	4,6	5,2	53	87,2	0,6
	F	28	79,4	0,7	3,6	4,6	6	79,1	1,2	3,1	3,9	63	79,6	0,5
Perimetru toracic (cm)	B	24	87,5	0,9	4,3	4,9	12	90,4	1,0	3,2	3,5	53	92,2	0,7
	F	28	78,7	0,7	3,6	4,5	6	78,8	1,3	3,4	4,3	63	82,6	0,5
Perimetru abdominal (cm)	B	24	71,6	0,9	4,1	5,8	12	77,9	0,9	3,1	4,0	53	78,8	0,8
	F	28	62,5	0,6	3,0	4,8	6	63,2	2,3	5,1	8,0	62	67,0	0,7
Perimetru bazin (cm)	B	23	85,1	0,6	3,0	3,6	12	87,0	1,2	4,0	4,6	52	89,9	0,7
	F	24	87,4	0,7	3,9	4,4	6	91,1	2,8	6,2	6,8	62	92,4	0,7
Distanță biacromială (cm)	B	24	38,9	0,3	1,4	3,6	12	38,9	0,6	1,9	4,9	53	39,2	0,2
	F	28	35,1	0,3	1,4	4,0	6	35,0	0,2	0,5	1,4	63	35,5	0,2
Distanța bitrochanteriană (cm)	B	24	31,8	0,4	1,8	5,7	12	32,0	0,4	1,4	4,4	52	32,6	0,2
	F	28	31,2	0,3	1,5	4,8	6	31,9	0,9	1,9	6,0	63	32,7	0,2

Variabilitatea metrică pe decade de vîrstă arată o descreștere a valorilor medii pentru statură și greutate la ambele sexe peste 60 de ani, perioadă în care la bărbați se constată valoarea cea mai coborîtă, în medie, pentru circumferința abdominală, iar la femei pentru cea a bazinului.

Ca tonus constituțional endocrin (tabelul nr. 3), predomină la gruparea dolicomorfă hipertonia hipofizo-tiroidiană, fie simplă — mai ales la seria feminină —, fie asociată, ca la seria masculină, urmate fiind în suită procentuală de starea de echilibru glandular. Această constatare se menține și la examenul pe decade de vîrstă.

Din punctul de vedere al tipului antropologic, la această grupare se întîlnește cel mai frecvent dinaricul, apoi nordicul și mediteranoidul (tabelul nr. 3).

Constantele biochimice sanguine (tabelul nr. 4) arată pentru toți indicatorii metabolici valori medii în limite normale, colesterolemia se află la limita inferioară a fiziologicului. Diferențele dintre medii în funcție de sex nu sînt confirmate statistic; se mai constată la această grupare o creștere a valorilor medii, menționîndu-se în cadrul fiziologicului, atît la femei cît și la bărbați, după vîrsta de 60 de ani, pentru glicemie și colesterolemie și o scădere pentru proteinemie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 1

morfologic la populația din Boșorod

MORF		MEZODOLICOMORF					MEZOBRAHIMORF					BRAHIMORF				
σ	v	N	x	m	σ	v	N	x	m	σ	v	N	x	m	σ	v
9,1	14,0	10	58,6	2,5	7,5	12,7	7	65,0	4,1	10,0	15,4	4	66,6	4,6	7,9	11,8
7,6	14,4	17	49,2	1,4	5,6	11,0	8	62,2	3,6	9,5	15,3	28	68,8	1,9	10,1	14,7
6,2	3,7	10	169,5	2,1	6,4	3,8	7	162,7	2,1	5,2	3,2	4	165,7	1,3	2,2	1,4
4,6	2,9	17	156,6	1,1	4,6	2,9	8	157,7	2,2	5,8	3,7	28	154,4	1,0	5,0	3,2
4,3	5,0	10	88,9	1,5	4,4	5,0	7	83,9	1,8	4,3	5,2	4	85.9	1,1	1,9	2,2
3,7	4,6	17	80,9	0,6	2,6	3,2	8	80,9	1,3	3,3	4,1	28	79,0	0,8	4,1	5,2
5,4	5,8	10	89,1	1,2	3,7	4,2	7	97,1	2,3	5,7	6,0	4	97,9	3,2	5,5	5,6
4,2	5,1	17	80,0	0,8	3,2	4,0	8	89,7	2,0	5,2	5,8	28	94,1	1,4	7,2	7,6
5,8	7,4	10	74,1	1,0	2,9	3,9	7	87,0	2,6	6,4	7,3	4	87,3	5,5	9,6	10,9
5,2	7,8	17	65,8	1,0	4,0	6,1	8	76,7	2,5	6,6	8,6	28	82,9	2,1	10,8	13,0
5,1	5,7	10	88,0	1,6	2,9	3,3	7	91,7	2,6	6,3	6,9	4	89,9	2,8	4,8	5,3
5,4	5,8	17	90,0	0,6	2,3	2,5	8	98,4	1,7	4,4	4,5	28	103,8	1,3	7,0	6,7
1,5	3,9	10	38,6	0,7	2,1	5,4	7	37,8	0,5	1,3	3,3	4	37,7	0,9	1,5	4,1
1,5	4,2	17	35,7	0,4	1,7	4,7	8	36,8	0,5	1,4	3,8	28	36,4	0,3	1,7	4,7
1,8	5,6	10	32,6	0,5	1,4	4,3	7	31,4	0,7	1,7	5,4	4	32,1	0,7	1,2	3,8
1,7	5,2	17	32,3	0,4	1,8	5,6	8	33,8	0,7	1,8	5,3	28	34,0	0,3	1,8	5,3

Conformația mezomorfă care este cel mai frecvent întîlnită pe materialul nostru prezintă un profil grafic care se apropie de linia orizontală (fig. 1), constatîndu-se la bărbați o bună dezvoltare a centurii scapulare și a perimetrului toracic și în același timp o bună sexualizare morfologică masculină. Femeile au și ele umerii lați și bazinul mai puțin lat, ceea ce face ca să apară insuficient sexualizate feminin. Valorile medii ale indicilor Rohrer și Pignet indică indivizi normostenici (tabelul nr. 2). Din proporțiile corporale reținem că subiecții din această grupare prezintă, față de statură, membre inferioare mijlociu de lungi, la limita superioară, un torace lat și umeri lați.

Analiza variabilității metrice în funcție de vîrstă arată și pentru această grupare o scădere a valorilor medii privind greutatea și statura peste vîrsta de 60 de ani.

Ca tonus constituțional endocrin (tabelul nr. 3) se constată o echilibrare între hipertonia hipofizară și normotonia glandulară, urmate fiind de hipertonia tiroidiană, care, comparativ cu primele două, se găsește în proporție mult redusă. Aceeași constatare o putem face urmărind tonusul constituțional endocrin la gruparea mezomorfă pe decade de vîrstă.

Ca tip antropologic, mezomorfii sînt predominant dinaronordici (tabelul nr. 3).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

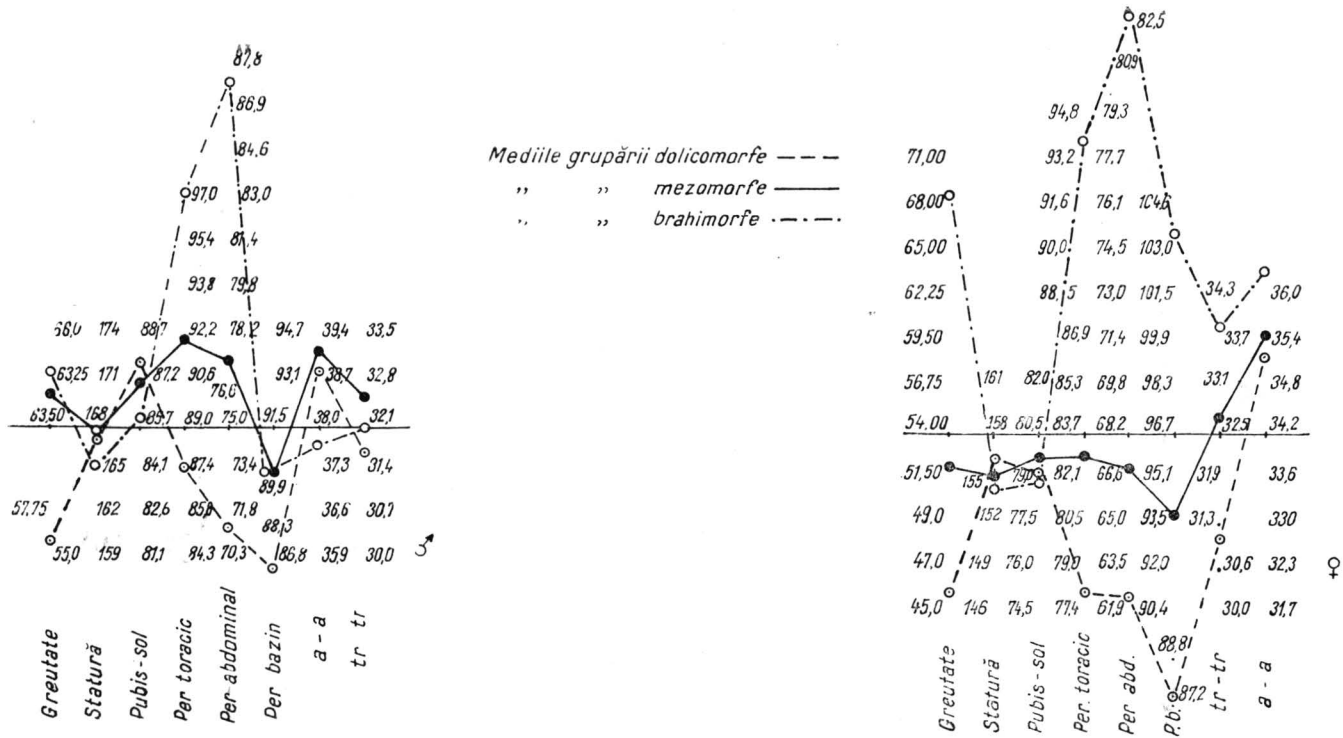

Fig. 1. — Mediile grupărilor dolicomorfe, mezomorfe și brahimorfe.
Linia continuă = mediile grupării dolicomorfe;
Linia întreruptă = mediile grupării mezomorfe;
Linia punctată = mediile grupării brahimorfe;
Linia orizontală groasă arată valoriile medii ale populației adulte de pe teritoriul R.P.R.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Constantele biochimice sanguine (tabelul nr. 4) se mențin ca valori medii în limitele fiziologice, situîndu-se pentru colesterolemie tot la pragul inferior al normalului; și la această grupare se constată, comparativ cu celelalte decade, o creștere a valorilor medii privind glicemia și colesterolemia pentru vîrsta de 50—60 de ani.

Tabelul nr. 2

Proporțiile și indicii de sexualizare la populația din Boșorod în funcție de conformația corporală (valori medii)

Tipul de conformație corporală	Sexul	I. Rohrer	I. Pignet	P. — sol / statură	A — A / statură	tr-tr / statură	P.T 2 / statură	A-A / tr-tr	A—A— / tr-tr	P.B—P.T.
Dolicomorf	Bărbați	1,15	25,9	52,5	23,2	19,0	45,6	1,22	7,1	— 2.4
	Femei	1,21	31,3	50,7	22,4	19,9	39,6	1,12	3,9	8,7
Dolicomezomorf	Bărbați	1,22	19,5	52,9	22,9	18,8	48,1	1,21	6,9	— 3,4
	Femei	1,31	27,6	50,5	22,3	20,4	39,6	1,10	3,1	12,3
Mezomorf	Bărbați	1,37	10,7	52,5	23,4	19,4	50,7	1,20	6,6	— 2,3
	Femei	1,41	20,0	51,2	22,8	21,0	44,2	1,09	2,8	9,8
Mezodolicomorf	Bărbați	1,20	21,8	52,4	22,8	19,2	46,8	1,18	6,0	— 1,1
	Femei	1,28	27,4	51,7	22,8	20,6	40,9	1,10	3,4	10,0
Mezobrahimorf	Bărbați	1,51	0,6	51,6	23,2	19,3	57,9	1,20	6,4	— 5,4
	Femei	1,58	5,8	51,3	23,3	21,4	51,0	1,09	3,0	8,7
Brahimorf	Bărbați	1,46	1,2	51,8	22,7	19,4	57,8	1,17	5,6	— 8,0
	Femei	1,87	8,5	51,2	23,6	22,0	57,3	1,07	2,4	9,7

Gruparea brahimorfă se caracterizează prin: conformație hipersthenică, arătată de valorile medii ale indicilor Rohrer și Pignet, membre inferioare mijlociu de lungi proporțional cu statura, umeri lați și un torace foarte lat. Sexualizarea morfologică este normală la ambele sexe.

Ca tonus constituțional endocrin se remarcă predominanța hipertoniei cortico-suprarenale, urmată de echilibrul glandular, indiferent de vîrstă.

Din punct de vedere antropologic, brahimorfilor la seria feminină le corespunde o predominanță a tipurilor alpine, urmată în suită procentuală de tipurile nordice și mediteranoide, ce se echilibrează.

Analiza constantelor biochimice sanguine arată pentru această grupare valori medii normale care nu suferă variații sensibile cu vîrsta. Față de gruparea dolicomorfă și mezomorfă, prin valorile medii brahimorfii au colesterolemia și proteinemia mai crescută.

Gruparea dolicomezomorfă, atît prin caracterele metrice cît și prin raporturile de proporționalitate dintre segmente, apare ca o varietate musculară a dolicomorfilor. Din punct de vedere endocrin, la bărbați hipertonia hipofizară se echilibrează cu normotonia glandulară, după care urmează hipertonia corticosuprarenală; la femei există o predominanță

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Tonusul constituţional endocrin şi tipul antropologic în funcţie

Tipul de conformaţie corporală	Sex	Nr.	Tonusul constituţional endocrin													
			Hipofiza		Tiroida		Gonade		CSR		X	H+ T+	H+ CSR	H+ CSR	H− G−	G+ T−
			+	−	+	−	+	−	+	−						
Dolicomorf	B	25%	4		4			1			8	6	1	1		
			16,0		16,4			4,0			32,0	24,0	4,0	4,0		
	F	31%	8	3	9	1	1			1	6	1	1			
			25,8	9,7	29,0	3,2	3,2			3,2	19,4	3,2	3,2			
Dolicomezomorf	B	10%	3	1					2		3			1		
			30,0	10,0					20,0		30,0			10,0		
	F	6%	3		1						1				1	
			50,0		16,66						16,66				16,66	
Mezomorf	B	55%	19		7			2	4		19	2		2		
					12,7			3,6	7,3		34,5	3,6		3,6		
	F	69%	17	6	12	5	5			1	19	1				3
			24,6	8,7	17,4	7,3	7,3			1,4	27,5	1,4				4,3
Mezodolicomorf	B	11%	5		2						1	2			1	
			45,4		18,1						9,1	18,1			9,1	
	F	17%	4	3	5		1			1	3					
			23,5	17,6	29,4		5,9			5,9	17,6					
Mezobrahimorf	B	7%	2					1	2		2					
			28,6					14,2	28,6		28,6					
	F	7%	1			2	2				2					
			14,2			28,6	28,6				28,6					
Brahimorf	B	4%	1						2		1					
			25,0						50,0		25,0					
	F	28%	1	1		1	3		10		9			1		1
			3,6	3,6		3,6	10,7		35,7		32,9			3,6		3,6

netă a hipertoniei hipofizare, hipertonia tiroidiană fiind egală cu normotonia glandulară şi cu hipertonia hipofizară asociată cu insuficienţa gonadică.

Ca tip antropologic, bărbaţii sînt predominant dinaro-nordici, femeile predominant dinarice, elementele nordice mediteranoide şi alpine găsindu-se în proporţii egale.

Din punct de vedere metabolic, constantele biochimice sanguine se situează ca valoare medie în limitele fiziologice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 3

de tipul morfologic la populația din Boșorod

Pancr. +	Pancr. −	Tipul antropologic D	N	M	A	Est	D = N	D = Est	D = M	D = A	N = Est	A = M	Est = M	X
	26	11	6	5	1						1			2
	%	42,3	23,1	19,5	3,3						3,8			7,7
	31	12	3	4		1	4				1			6
	%	38,7	9,7	12,9		3,2	12,9				3,2			19,4
	11	7	3	1										
	%	63,6	27,3	9,1										
	6	2	1	1	1									1
	%	33,7	16,7	16,7	16,7									16,7
	54	25	9	1	3	1	8	1			1			5
	%	46,3	16,7	1,8	5,6	1,8	14,8	1,8			1,8			9,3
	70	18	9	10	2	4	7	1	3		3	5	1	8
	%	25,7	12,9	14,3	2,9	5,7	10,0	1,4	4,3		2,9	7,1	1,4	11,4
	11	6	4				1							
	%	54,5	36,4				9,1							
	18	3	1	3		2	5					1		3
	%	16,7	5,5	16,7		11,1	27,8					5,5		16,7
	7	6	1											
	%	85,7	14,3											
	7	2	3		1							1		
	%	28,6	42,8		14,3							14,3		
	4	2					1			1				
	%	50,0					25,0			25,0				
1	30	1	5	5	6	2	1	1		2	2	1		4
3,6	%	3,3	16,7	16,7	20,0	6,7	3,3	3,3		6,7	6,7	3,3		13,3

Mezodolicomorfii la populația noastră pot fi caracterizați din punct de vedere metric ca o varietate respiratorie a dolicomorfilor.

Constituția endocrină arată la bărbați o predominanță netă a tonusului hiperhipofizar, iar la femei o echilibrare între tonusul hiperhipofizar și cel tiroidian.

Ca tip antropologic predomină tipurile dinaro-nordice; metabolic, această grupare, prin valorile medii ale constantelor biochimice, se situează

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Constantele biochimice sanguine în funcție de conformația corporală la populația din Boșorod

Tipul de conformație corporală	Sex	Glicemia g $^0/_{00}$						Colesterol total g $^0/_{00}$						Proteinemia g %					
		N	Variația		X	m	σ	N	Variația		X	m	σ	N	Variația		X	m	σ
			Mn	Mx					Mn	Mx					Mn	Mx			
Dolicomorf	B	26	0,68	1,42	1,01	0,04	0,21	24	1,17	1.99	1,50	0,04	0,21	25	6,80	8,25	7,71	0,06	0,29
	F	30	0,74	1,34	1,04	0,03	0,17	28	1,17	2,16	1,51	0,05	0,26	30	6,48	8,80	7,58	0,10	0,52
	B+F	56	0,68	1,42	1,03	0,03	0,19	52	1,17	2.16	1,51	0,03	0,24	55	6,48	8,80	7,68	0,03	0,23
Dolicomezomorf	B	11	0,81	1,27	1,00	0,04	0,14	10	1,33	1,94	1,65	0,03	0,21	10	6,80	8,18	7,67	0,09	0,28
	F	5	0,72	1,25	1,04	0,07	0,14	6	1,19	2,17	1,59	0,14	0,32	6	6,30	8,38	7,78	0,33	0,73
	B+F	16	0,72	1,27	1,01	0,04	0,16	16	1,19	2,17	1,63	0,07	0,26	16	6,30	8,38	7,70	0,13	0,51
Mezomorf	B	52	0,61	1,43	0,99	0,07	0,51	51	1,26	2,23	1,54	0,03	0,22	51	6,49	8,80	7,62	0,08	0,56
	F	67	0,72	1,32	1,00	0,02	0,16	62	1,17	1,94	1,53	9,03	0,21	67	5,85	9,10	7,72	0,08	0,62
	B+F	119	0,61	1,43	0,99	0,01	0,16	113	1,17	2,23	1,54	0,02	0,21	118	5,85	9,10	7,67	0,05	0,60
Mezodolicomorf	B	11	0,74	1,46	1,11	0,06	0,20	11	1,27	1,89	1,56	0,05	0,17	11	6,30	8,16	7,73	0,18	0,56
	F	18	0,68	1,27	1,02	0,04	0,18	17	1,24	1,85	1,54	0,03	0,12	18	5,55	8,10	7,41	0,19	0,78
	B+F	29	0,68	1,46	1,06	0,03	0,18	28	1,24	1,89	1,55	0,05	0,25	29	5,55	8,70	7,54	0,13	0,68
Mezobrahimorf	B	7	0,94	1,10	1,05	0,02	0,05	6	1,45	2.39	1,85	0,13	0,30	6	7,09	8,37	7,90	0,21	0,47
	F	7	0,80	1,24	1,01	0,05	0,12	5	1,26	2,05	1,59	0,13	0,27	6	7,60	9,50	8,41	0,28	0,63
	B+F	14	0,80	1,24	1,03	0,03	0,10	11	1,26	2,39	1,73	0,10	0,31	12	7,09	9,50	8,16	0,17	0,58
Brahimorf	B	4	0,89	1,09	1,00	0,04	0,07	4	1,53	1,67	1,61	0,03	0,05	4	7,45	8,90	8,01	0,34	0,59
	F	29	0,68	1,37	0,98	0,08	0,41	30	1,17	2,39	1,61	0,05	0,26	31	6,85	9,30	7,96	0,09	0,52
	B+F	33	0,68	1,37	1,00	0,03	0,15	34	1,17	2,39	1,61	0,05	0,28	35	6,85	9,30	7,96	0,09	0,25

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

în limitele fiziologice. Pe materialul nostru, fără intervenția unui factor legat de vîrstă, această grupare, comparativ cu celelalte variante, prezintă glicemia cea mai crescută, confirmarea statistică a diferențelor dintre medii obținîndu-se numai față de gruparea mezomorfă.

Mezobrahimorfii se aseamănă, ca dimensiuni absolute și relative, cu varianta digestivă a tipurilor brahimorfe.

Din punct de vedere endocrin, la bărbați se constată o hipertonie corticosuprarenală și hipofizară ce se echilibrează cu normotonia glandulară, iar la femei există o hipotonie tiroidiană și hipertonie gonadică echilibrată de normotonia glandulară.

Antropologic, mezobrahimorfii sînt la ambele sexe preponderent dinaro-nordici, la femei întîlnindu-se și elemente alpine.

Metabolic, mezobrahimorfii se încadrează în limitele fiziologice, situîndu-se pentru colesterolemie și proteinemie la limita superioară a normalului, și aceasta în special la seria masculină. Această grupare diferă semnificativ de cea dolicomorfă prin media colesterolemiei și de toate celelalte variante constituționale prin media proteinemiei.

CONCLUZII

Biotipul populației din Boșorod ne arată că avem de-a face cu o populație dinaro-nordică căreia îi corespunde morfologic predominanța tipurilor mezomorfe. Din punct de vedere endocrin se constată o hipertonie hipofizară și tiroidiană ce se echilibrează cu normotonia glandulară, aceasta în funcție de varianta constituțională.

Metabolic, glicemia, colesterolemia și proteinemia se situează prin valorile medii în limitele fiziologice, găsindu-se la unele grupări — eliminînd influența factorului de vîrstă — la limita superioară a normalului (colesterol și proteine).

Indiferent de conformația corporală, populația examinată este de statură mijlociu de înaltă către înaltă, avînd membrele inferioare predominant lungi; un torace și o centură scapulară bine dezvoltată comparativ cu abdomenul și bazinul, ceea ce face ca morfologic bărbații să fie foarte bine sexualizați masculin, în timp ce la femei se remarcă o insuficientă sexualizare feminină.

Dintre dimensiunile corporale, indiferent de conformația morfologică, greutatea și statura sînt cele mai influențate de vîrstă, constatîndu-se o descreștere a acestora o dată cu înaintarea în vîrstă.

Greutatea, lungimea membrelor inferioare, perimetrul toracic și perimetrul abdominal, ca valori absolute și relative, diferențiază în cadrul populației studiate variantele constituțiilor morfologice, constatîndu-se la ambele sexe predominanța tipurilor mezomorfe, urmate în suită procentuală de tipurile dolicomorfe la bărbați și de cele dolicomorfe echilibrate cu brahimorfe la femei.

Pe materialul nostru dolicomezomorfii se apropie prin caracterele metrice de varianta musculară a dolicomorfilor, iar mezodolicomorfii de cea respiratorie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Mezobrahimorfii, ca aspect morfologic şi metabolic, au multe puncte comune cu varianta digestivă a brahimorfilor.

Din punct de vedere endocrin, la variantele dolicomorfe predomină faţă de echilibrul glandular hipertonia hipofizară şi cea tiroidiană (mai ales la femei) simplă sau asociată, iar la cele brahimorfe se remarcă mai ales hipertonia corticosuprarenală. Mezomorfii prezintă predominant o stare de echilibru glandular.

Din punct de vedere metabolic, faptului că la gruparea mezodolicomorfă s-a constatat în cadrul populaţiei studiate valoarea medie cea mai ridicată a glicemiei, diferind semnificativ statistic numai de gruparea mezomorfă, îi atribuim o variaţie de eşantion.

Proteinemia şi colesterolemia mai crescută în medie la mezobrahimorfi şi brahimorfi comparativ cu celelalte variante constituţionale poate fi atribuită factorilor endocrini. Unii autori (1) care au cercetat lipidele sanguine în funcţie de anumite caractere morfologice au găsit de asemenea colesterolemia totală mai crescută la brahiskeli.

Centrul de cercetări antropologice,
Bucureşti.

BIBLIOGRAFIE

1. Corrain C., Reginato E., Ferrucci M., *Il contenuto lipidico nel plasma sanguigno nei suoi rapporti con i caratteri somatici in un tentativo di confronto preliminare*, Riv. Antropol., 1959, **XLVI**, 169.
2. Dumitrescu-Ciovîrnache Marta, Ciovîrnache A., Donţiu O., *Aspecte medico-antropologice privind populaţia din satul Boşorod*, în *Probleme de antropologie*, Edit. Acad. R.P.R., 1963, **VII**, 77.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

MORFOGRAMA TAXONOMICĂ

I. Dimensiuni

DE

SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENĂCHESCU și VL. GEORGESCU

Morfograma taxonomică reprezintă un procedeu grafic intuitiv de comparare directă, interrelațională și de ansamblu, a caracterelor fenotipice ale populațiilor, prin aceasta obținîndu-se în mod rapid și cert diagnosticul taxonomic diferențial așteptat.

Elaborarea materialelor științifice, valorificarea rezultatelor și asigurarea circulației ideilor sînt strîns legate și de multe ori condiționate — de metodele și tehnicile utilizate.

În cadrul acestui specific de probleme, una dintre chestiunile cele mai importante și mai des întîlnite în antropologie este aceea a analizei și interpretării datelor metrice.

Sub acest raport se poate afirma că, în compararea unor populații, cele mai multe analize antropologice se limitează la compararea unor cifre corespunzînd unor caractere izolate, rupte din contextul lor, iar apartenența populațiilor este judecată cel mai frecvent în funcție de anumite tipuri antropologice teoretice ideale, care nu se întîlnesc niciodată ca atare. În practică, lipsește încă o metodă general valabilă de comparare directă a populațiilor între ele.

Consecința acestei situații este că în antropologie s-au acumulat multe date, importante în sine, dar cu valoare de circulație restrînsă. Această deficiență a fost resimțită de multă vreme și, în decursul timpului, au fost propuse o serie de procedee, dintre care amintim pe cele mai importante.

Primele încercări cunoscute sînt acelea ale lui Mollison, care introduce metoda „curbei abaterilor individuale" pentru a compara simultan caracterele metrice individuale cu acelea ale mediilor unor serii din care se presupune că individul face parte (2).

Tot lui Mollison i se datorește extinderea acestei metode la reprezentarea grafică a abaterilor mediilor dintre grupuri de populații (3).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Mai tîrziu, Breitinger (1) și Rosahn (5) adaugă reprezentarea grafică a erorilor mediilor și dispersiunii populațiilor din care provin mediile.

Dar, întrucît procedeul este totdeauna limitat la compararea unor populații între ele sau la compararea unei populații cu un tip ideal (etalon), este de la sine înțeles că utilitatea comparației este restrînsă. Munca antropologului nu se limitează numai la aceasta, ci efortul său trebuie să se îndrepte către situarea unui grup uman în cadrul diferențierii general umane.

Pornind de la aceste necesități, autorii își propun ca reprezentările grafice ale diferențierilor de grup să fie făcute în funcție de un etalon universal valabil, care să reprezinte amplitudinea de variabilitate a unui caracter pe plan mondial.

În practica antropologică sînt de multă vreme introduse scările de clasificație taxonomică, care țin seama de amplitudinea general umană (mondială) a variației unor caractere. Referirea la aceste scări este, în mod practic, generalizată în antropologie, dar analiza separată a fiecărui caracter în parte și lipsa unei posibilități de comparare simultană a tuturor caracterelor unor serii face ca procedeul să fie greoi și atît de neeficient, încît mulți autori neagă posibilitatea decelării diferențierii taxonomice a populațiilor.

Aceste necesități de ordin practic ne-au condus la imaginarea reprezentării grafice a diferențierii populațiilor în funcție de scările taxonomice, de aceea ne-am propus s-o denumim „morfogramă taxonomică".

Procedeul constă în înscrierea mediilor unor populații ce urmează să fie studiate sau comparate, în intervale care reprezintă categoriile mijlocii, superioare și inferioare ale scărilor taxonomice delimitate prin linii paralele, care nu sînt altceva decît limitele metrice dintre categoriile mijlocii, superioare și inferioare, aduse la corespondența nivelelor valorice taxonomice.

O dată înscrierea făcută, amplasamentul caracterelor populației considerate, precum și relația poziționlă dintre nivelele valorice taxonomice, trasează tipul de linie morfogramatică, ceea ce, de fapt, este reprezentarea grafică, în ansamblul său și în simultaneitatea sa, a complexului de caractere aparținînd populației date, din punctul de vedere al conținutului său taxonomic.

Pentru exemplificarea procedeului de morfogramă taxonomică propus și a rezultatelor care se pot obține, s-a ales morfogramarea unor populații ce conviețuiesc într-un areal de viață relativ restrîns, și anume: muntenegreni și sîrbi (4) macedoneni și aromâni (6).

Caracterele metrice utilizate în morfogramele taxonomice, precum și scările taxonomice, sînt prezentate în tabelele nr. 1 și 2. Caracterele metrice alese pentru morfogramă sînt cele curent utilizate în determinările taxonomice.

Morfogramele au fost trasate pentru: muntenegreni și sîrbi (fig. 1), macedoneni și aromâni (fig. 2) și muntenegreni și aromîni (fig. 3).

Expunerea rezultatelor. Atît morfograma muntenegrenilor cît și aceea a sîrbilor se caracterizează printr-un perfect paralelism de reprezentare grafică, care constă în repetarea aceluiași tip de relații poziționale ale caracterelor studiate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Caracterele metrice ale muntenegrenilor, sîrbilor, macedonenilor și aromânilor (după Schade). Serii masculine

Dimensiuni	muntenegreni Rollder (1943) n = 114	sîrbi Rolleder (1943) n = 292	macedoneni Schade (1956) n = 218	aromâni Schade (1956) n = 93
g — op	184,97±0,59	184,32±0,35	186,60±0,47	186,10±0,78
eu — eu	158,09±0,54	156,40±0,34	152,00±0,42	153,20±0,61
t — v	132,70±0,43	130,60±0,22	123,10±0,53	122,60±0,81
n — gn	127,30±0,56	126,30±0,38	121,00±0,42	119,90±0,64
zy — zy	143,52±0,47	142,60±0,29	139,70±0,34	139,40±0,45
n — sn	55,96±0,35	55,72±0,22	51,30±0,23	51,90±0,37
al — al	34,67±0,24	34,81±0,17	34,80±0,17	34,80±0,31

Tabelul nr. 2

Scările utilizate pentru morfograma taxonomică

g — op Scara Lebzelter-Saller

f. scurte	x—169
scurte	170—177
mijlocii	178—185
lungi	186—193
f. lungi	194—x

eu — eu Scara Lebzelter-Saller

f. înguste	x—139
înguste	140—147
mijlocii	148—155
late	156—163
f. late	164—x

t — v Scara Routil

f. joase	x—109
joase	110—117
mijlocii	118—125
înalte	126—133
f. înalte	134—x

n — gn Scara Lebzelter-Saller

f. scurte	x—111
scurte	112—117
mijlocii	118—123
lungi	124—129
f. lungi	130—x

zy — zy Scara Lebzelter-Saller

f. înguste	x—127
înguste	128—135
mijlocii	136—143
late	144—151
f. late	152—x

n — sn Scara Eickstedt

f. scurte	x—49
scurte	50—52
mijlocii	53—55
lungi	56—58
f. lungi	59—x

al — al Scara Eickstedt

f. înguste	x —30
înguste	31—33
mijlocii	34—36
late	37—39
f. late	40—x

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

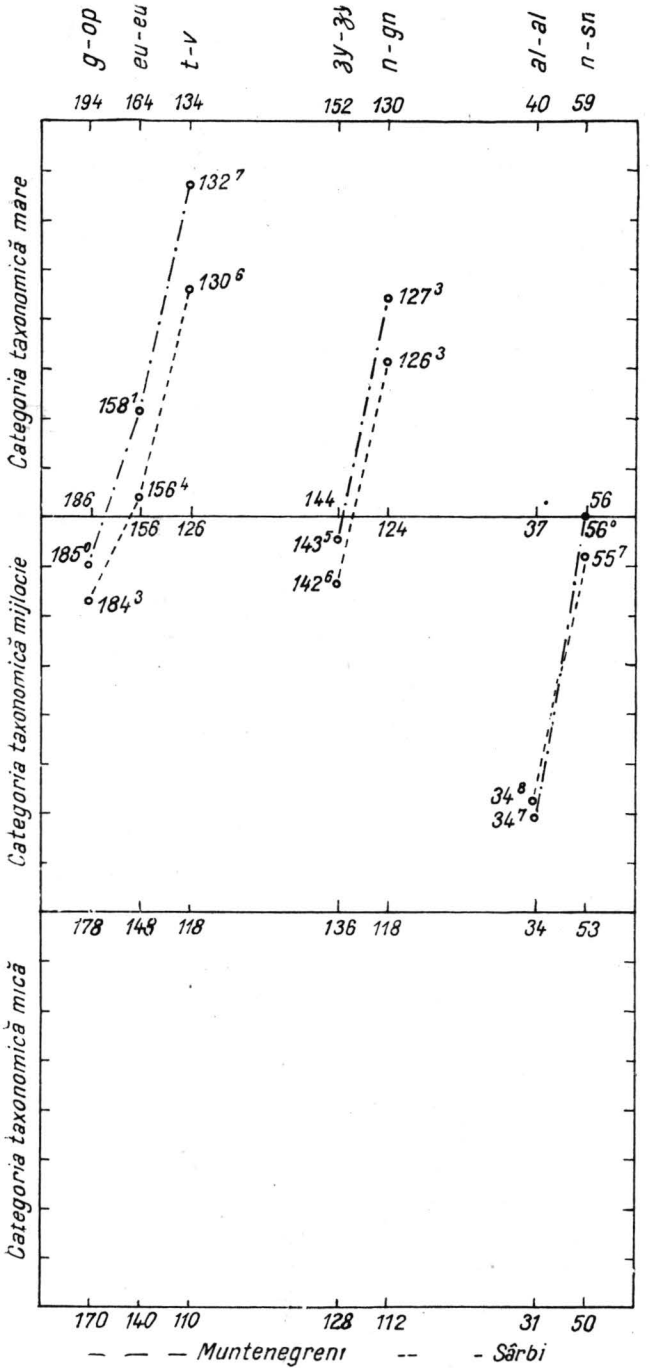

Fig. 1. — Muntenegreni și sîrbi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

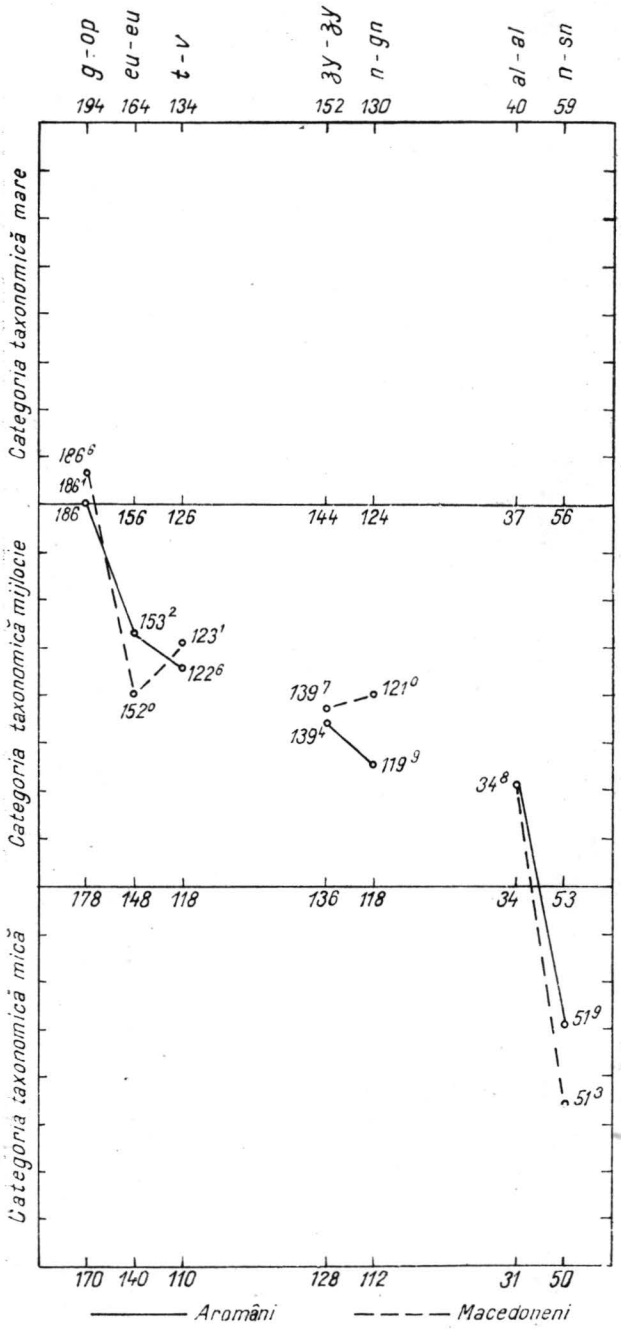

Fig. 2. — Aromâni și macedoneni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

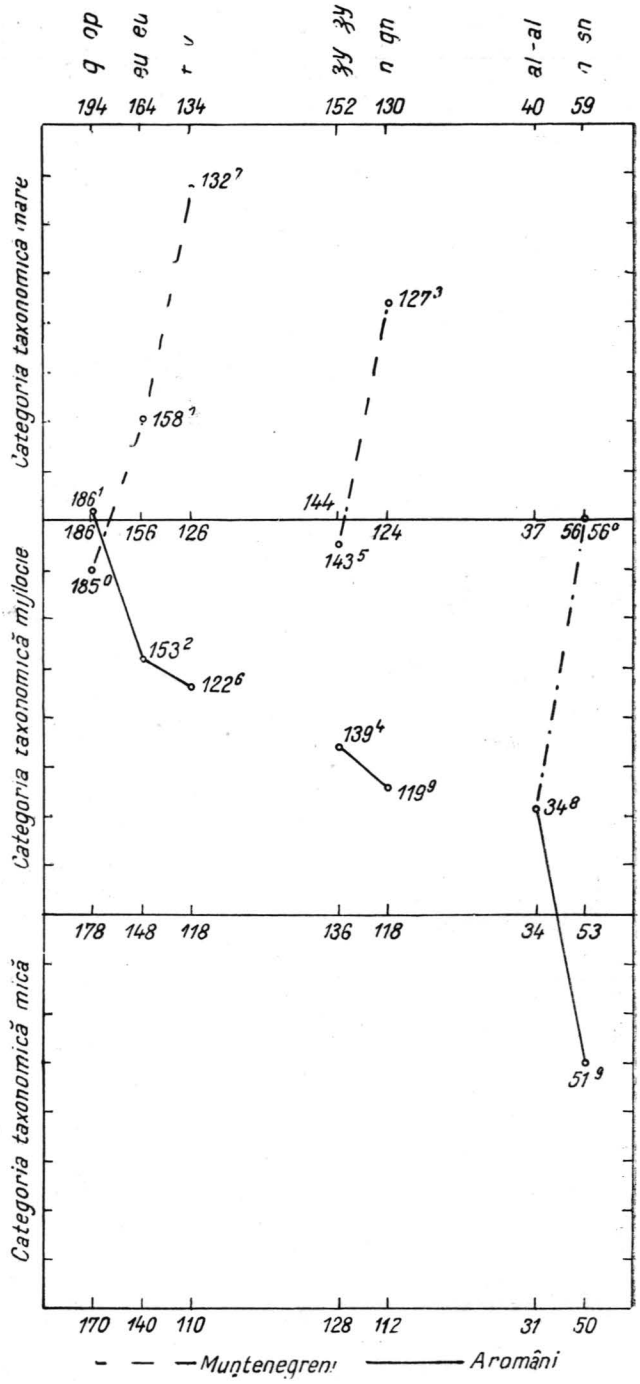

Fig. 3. — Muntenegreni și aromâni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Astfel, în cazul calotei, la muntenegreni şi sîrbi caracterele metrice se dispun la nivele valorice taxonomice ascendente, bine diferenţiate, rezultînd din relaţia poziţională o linie ascendentă în unghi foarte deschis.

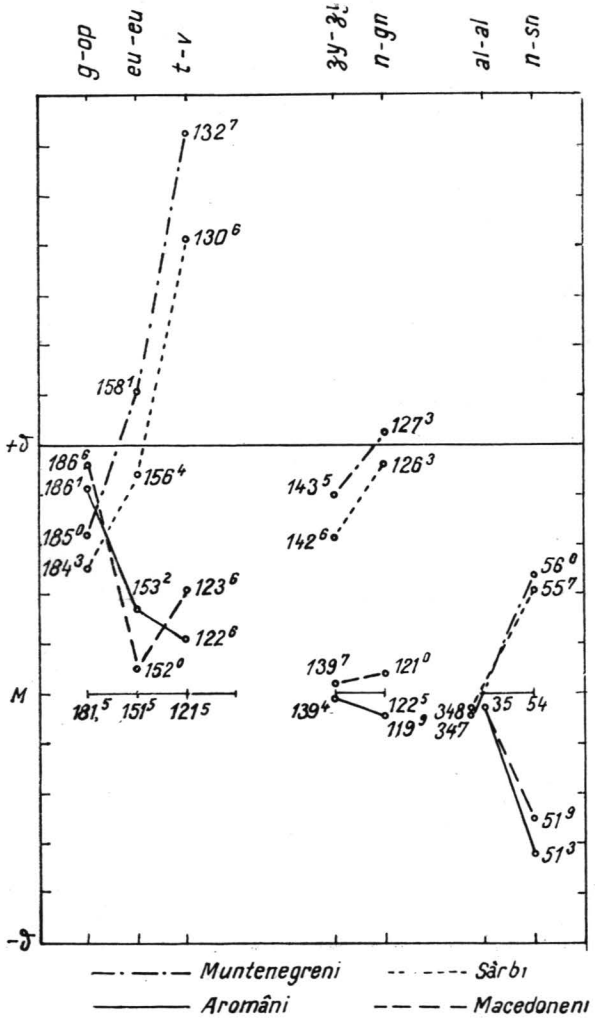

Fig. 4. — Morfograma sigmatică a muntenegrenilor, sîrbilor, aromânilor şi macedonenilor.

La acest tip de calotă se asociază pentru faţă caractere metrice dispuse de asemenea pe o linie ascendentă de valori puternic diferenţiate pentru ambele populaţii.

Dimensiunile nazale înscriu şi ele, prin relaţia lor poziţională, o linie ascendentă cu nivele valorice ale caracterelor bine denivelate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din punctul de vedere al forței de dezvoltare, reprezentată prin plasarea caracterelor în registrele taxonomice, atît Muntenegrenii cît și sîrbii se caracterizează printr-o forță de dezvoltare puternică, realizînd cel puțin dimensiuni mijlocii de zonă superioară sau de categorie net superioară (cu excepția al-al). De remarcat că în cadrul acestei bune dezvoltări generale primează caracterele metrice de înălțime față de cele de lățime, atît pentru calotă cît și pentru față și nas ; o indicație a procesului de diferențiere în sens vertical care interesează cele două populații.

Celălalt grup de populație (macedonenii și aromânii) prezintă următoarele caracteristici evidențiate pe morfogramă : în ceea ce privește calota, nivelele valorice se înscriu într-o ordine în general descendentă. Diferențele de nivel valoric sînt mai slabe.

La această calotă se asociază un masiv facial cu caractere de înălțime și lățime slab diferențiate ca denivelare pe registrul taxonomic.

Lățimea și înălțimea nasului sînt, în schimb, bine diferențiate, înălțimea nasului ocupînd un nivel valoric mult mai coborît decît lățimea nasului.

În general, forța de dezvoltare a acestor populații este mijlocie (se înscriu în registrul mijlociu). O singură dimensiune depășește ușor registrul taxonomic mediu, g-op ; de asemenea o singură valoare se înscrie în registrul inferior, n-sn.

Subliniem în mod special comunitatea de comportament a celor două populații. Micile devieri dintre macedoneni și aromâni nu au fost găsite semnificative. Tot astfel, se reține lipsa de tendință de prioritate de dezvoltare a înălțimilor față de lățime.

Problema care se pune este aceea de a se stabili în ce măsură cele două grupe de populație — pe de o parte sîrbi și muntenegreni, pe de altă parte macedoneni și aromâni — reprezintă sau nu două tipuri de diferențiere morfologică. Pentru aceasta cele două forme de diferențiere sînt reprezentate în figura 3.

Din examenul morfogramei reiese că, de fapt, cele 2 grupe de populații sînt antitetic diferențiate prin nivele taxonomice diferite și relații poziționale între caractere de asemenea diferite, care conduc la desene morfogramatice opuse.

După cum se vede, se realizează o reprezentare grafică de ansamblu a complexelor dimensinale ale populațiilor, în realitatea și simultaneitatea alcătuirii lor, reprezentare care este capabilă să scoată în evidență atît asemănările cît și contrastele de comportament.

Deoarece registrele taxonomice nu cuprind în ele în mod expres variabilitatea sigmatică, s-a pus problema în ce măsură rezultatele obținute — plecîndu-se de la fundamentarea pe registrele taxonomice existente — rămîn aceleași atunci cînd metoda de investigare a diferențierii se va aplica pornindu-se de la o bază taxonomică cu reprezentarea variabilității prin scări sigmatice.

În acest scop, s-a construit un alt tip de grafic, care introduce, în locul registrelor taxonomice, registrele sigmatice pornind de la aceiași bază taxonomică — adică centrele claselor taxonomice mijlocii ale tuturor caracterelor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pentru reprezentarea sigmatică au fost considerate orientativ valabile sigmele obținute pentru caracterele metrice ale unei populații reprezentate printr-un eșantion de peste 500 de indivizi 0, provenind de pe valea Bistriței moldovenești.

În noul grafic obținut (fig. 4), au fost înscrise aceleași populații care au mai fost reprezentate și în graficele taxonomice anterioare.

Din examinarea fig. 4, reiese că reprezentarea sigmatică nu modifică specificul de raporturi constatate în morfogramele elaborate numai pe baza scărilor taxonomice, ci că acestea sînt adecvate pentru a cuprinde în cadrul lor, și aspectele de variabilitate.

În încheiere, credem că exemplele prezentate sînt concludente în sensul că morfograma taxonomică permite o comportare directă a populațiilor ale căror caractere sînt prezentate simultan, rezultînd o simplificare și o claritate a caracterizării, precum și un mai mare grad de precizie al analizei.

Datorită posibilității sale de diferențiere, utilizarea morfogramei este indicată în urmărirea în timp a caracterelor (paleoantropologie), pentru stabilirea gradului și raporturilor de diferențiere între populațiile actuale (atlasul antropologic), pentru urmărirea pe plan taxonomic a procesului de dimorfism sexual al populațiilor, sau a diferențierii în cadrul procesului de creștere și dezvoltare.

Centrul de cercetări antropologice,
București

BIBLIOGRAFIE

1. Breitinger E., *Zur Differenzialdiagnose zwischen nordischen und mittelländischen Schädeln,* Verh. dtsch. Ges. Rassenforsch, 1938, **IX,** 113.
2. Mollison Th., *Die Maori in ihren Beziehungen zu verschiedenen benachbarten Gruppen,* Korr. Bl. Dtsch. Ges. Anthrop., 1907, **XXXVIII,** 147.
3. Mollison Th., *Die Körperproportionen der Primaten,* Gegenbaurs Morph. Jb. 1911, **XLII,** 79.
4. Rolleder A., *Rassenkundliche Untersuchungen an Serben und Montenegrinen,* R. Pöchs Nachlass Ser. A., Phys. Anthrop. 7, Verl., d. Anthrop. Ges. Wien., 1943.
5. Rosahn P. D., *A graphic method for representing the significance of the difference between means,* Human Biol., 1935, **VII,** 267.
6. Schade H., *Anthropologische Untersuchungen in Ostmazedonien und Krusevo, II,* Anthropologischer Anzeiger, **22**, *3—4*, 283.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

C. MAXIMILIAN în colaborare cu V. V. CARAMELEA, P. FIRU şi ADINA NEGREA-GHERGA, **Sărata Monteoru. Studiu antropologic**, 1962, 219 p. + 3 pl., 23,10 lei.

Sub îngrijirea acad. ŞT.- M. MILCU şi HORIA DUMITRESCU, **Cercetări antropologice în Ţara Haţegului-Clopotiva**, 1958, 241 p. + 86 pl., 30 de lei.

Sub îngrijirea acad. ŞT.-M. MILCU şi HORIA DUMITRESCU, **Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor, satul Bătrîna**, 1961, 408 p. + 17 pl. 52,50 lei.

Probleme de antropologie :

vol. I, 1954, 234 p., 9,45 lei.
vol. II, 1956, 356 p. + 10 pl., 14,45 lei.
vol. III, 1957, 332 p. + 3 pl., 14,50 lei.
vol. IV, 1959, 261 p. + 15 pl., 12,40 lei.
vol. V, 1960, 272 p. + 10 pl., 13,10 lei.
vol. VI, 1961, 184 p. + 7 pl., 10,30 lei.

St. cerc. antropologie, tomul 2, nr. 1, Bucureşti, 1965 | 43.881 | Lei 20

I. P. I. — c. 1709

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro